

Управління освіти , молоді та спорту Дунаєвської РДА

Комунальна установа Дунаєвської районної ради

«Районний методичний кабінет»

**Календарно-тематичне планування
та розробки уроків
обов'язкової для вивчення
складової у 5 класі**

Укладачі: Творча група вчителів світової літератури Дунаєвецького району,

Упорядник: Сабадах Н.П., вчителька світової літератури Дунаєвецької ЗОШ І-ІІІ ст. №4

Рецензент: Прокопчук Л.В., методист КУ ДРР «РМК»

Посібник містить розробки уроків світової літератури для 5 класу за новою програмою. Посібник розрахований на вчителів світової літератури, які працюють за новою програмою в 5 класі. Вчителями творчої групи розроблено уроки за темами, що дає можливість вчителям світової літератури ефективно організувати вивчення тієї чи іншої теми. Розробки уроків передбачають вивчення теоретичного матеріалу та організацію перевірочних робіт, вчителі можуть долучитися до запровадження різних інноваційних технологій, використовуючи матеріал даного посібника.

Войткова Л.М.
Вчитель світової літератури
Мушкутинецької ЗОШ І-ІІІ ст..

Урок № 1

Тема. Світова література – духовна скарбниця людства. Роль книги в сучасному житті.

Мета: розкрити поняття «світова література» як духовний скарб людства, допомогти учням усвідомити роль книги в житті людини, розвивати інтерес до читання художньої літератури, бажання все більше пізнавати світ.

Обладнання. Глобус, виставка улюблених творів світової літератури. Зразки читацьких щоденників, кращі вислови про книгу, емблема з надписом «Найкращому читачеві».

Хід уроку

I Мотивація навчальної діяльності учнів .

Загальна характеристика предмета і структура курсу світової літератури, вимоги до ведення зошитів.

II Оголошення теми, мети, завдань уроку .

1. Вступне слово вчителя.

Дорогі діти! В народі кажуть, що книга – це промінець духовності, який освітить наші душі, це колодязь живильної роси для всього народу.

Світова література – це скарбниця мудрості народів всього світу.

Народи світу прагнули до краси і намагалися оточити себе красивим. В книгах світові генії намагалися вплинути на людські почуття, прославити красу і добро, засудити потворне. Тому художні твори в усі часи мали суспільне значення і їх не могли обходити болючі проблеми суспільства. У народі кажуть, що людина без книги – це тіло без душі. Важко уявити сучасну людину без книги.

Гарна книга – це ковток води для спраглого, це друг і порадник. З її героями можна помандрувати у різні кінці світу, побувати у минулому та майбутньому...

Зверніть увагу на те, який різноманітний світ, в якому ми живемо... Але яким би він не був, кожна людина незважаючи на колір шкіри прагне бути щасливою...

2. Огляд книжкової виставки кращих творів світової дитячої літератури.

(Шкільний бібліотекар знайомить учнів з режимом роботи бібліотеки, правилами користування книгами).

3. Продовження розповіді вчителя .

Це, учні, лише краплинка всього неоціненного скарбу світової літератури і кожен з нас може вибрати те, що його цікавить.

III Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу
Давайте, п'ятикласники вдумливо і переконливо вяснимо, яке має значення книга в житті людини.

1. Книга - це ключ до знань.

Давні греки говорили: «Люди перестають мислити, коли перестають читати».

2. Книга розвиває кругозір. Адже цікаво зазирнути в неї і побачити минуле: битви, походи, лицарські турніри, різні дослідження, дізнатися про історію своєї Батьківщини, пізнати її культуру.

3. Книга розвиває мислення і фантазію. Як здорово іноді буває представити себе грецьким героєм або вченим, побувати в різних країнах світу.

4. Книги допомагають приймати правильні рішення, пізнавати себе, друзів, вчитися на чужих помилках і намагатися їх не допустити.

5. Книги допомагають поповнити словниковий запас і роблять нас більш цікавими.

Надіюсь, ми спільно переконались наскільки важливу роль в житті людини відіграють книги і зробили відповідні висновки.

Книга вчить нас бути добрішими, милосердними, чуйними. Без книги неможлива ні освіта, ні культура нашого суспільства.

Книга зберігає в собі все те, що накопичило людство за всі віки свого існування.

Слово вчителя.

Частіше приходьте в храм книги – бібліотеку, і там вам знову відкриється прекрасний і чудовий світ.

Світова література створена мовами різних народів , тому не кожна людина може з ним ознайомитись. Тому потрібні перекладачі. Є люди , які володіють багатьма мовами. Їх називають поліглоти. Наприклад , український письменник А. Кримський знав більше 60 мов.

Крім знання мов потрібно бути знавцем національних особливостей народу , щоб зберегти художню цінність твору.

Найвідомішими українськими перекладачами були Михайло Старицький, Леся Українка , Панас Мирний , Максим Рильський , Павло Тичина , Іван Франко та інші.

2. Робота з літературознавчим словником.

Оригінал – текст , з якого роблять переклад на іншу мову.

Світова література – сукупність кращих художніх творів народів світу , скарбниця духовних надбань людства.

Переклад художнього твору – відтворення змісту і форми літературного твору , написаного однією мовою за допомогою засобів іншої мови.

3. Самостійне опрацювання статті підручника .

4. Відповіді учнів на запитання підручника.

IV Закріплення вивченого матеріалу.

1. Читання кращих учнівських творів на тему : «Книга в моєму житті» ,нагородження переможців.

2. Вікторина – конкурс на кращого знавця світової художньої літератури.

1.) Який стародавній твір літератури називають «Книгою книг» і вважають священним? (Біблію).

2.) Як називається цикл арабських казок із словом тисяча і хто їх розповідав? («Тисяча і одна ніч», Шахразада).

3.) Як звали хлопчика , що виріс серед звірів і був ними вихований ? (Мауглі. Книга Р. Кіплінга «Мауглі»).

4.) Герой якого твору мав на спині пропелер і дуже любив солодке ? (Карлсон з книги А. Ліндгрена «Малюк і Карлсон»).

5.) Який літературний герой боровся з вітрянками , вважаючи їх за ворогів ? (Дон Кіхот Ламанчеський з однойменної книги М. Сервантеса).

6.) Яка відома казка є найзахоплюючішим підручником з географії та історії Швеції , хто її автор? («Дивна мандрівка Нільса Хольгерсона з дикими гусьми по Швеції» С.Лагерльоф).

7.) Якого англійського народного героя - розбійника ви знаєте? (Робіна Гуда).

8.) Хто з героїв світової літератури любив вигадувати й розповідати неймовірні історії?(Барон Мюнхгаузен).

9.)Як звали людину, що 28 років прожила на безлюдному острові? (Робінзон Крузо з книги «Пригоди Робінзона Крузо» Д. Дефо).

10.)Герої якого твору довго шукали скарби ,

заховані розбійниками? («Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона).

3.Визначення переможців і нагородження їх.

V. Домашнє завдання

Опрацювати вступну статтю підручника, вивчити визначення з «Літературознавчого словничка», принести улюблені твори зарубіжної літератури , читацькі щоденники. Учні , які мають високий і достатні рівні, мають підготувати повідомлення про міфи різних народів.

Зелінська А.М.
Вчителька світової літератури

Урок №2

Тема. Фольклор, його характерні ознаки. Фольклорні жанри різних народів (прислів'я, приказки, загадки, пісні). Гуманістичні цінності, втілені у фольклорних творах різних народів. Література і фольклор.

Мета уроку. Допомогти учням зрозуміти ідейно-художній зміст прислів'їв та приказок, їх роль і значення в духовному розвитку людства, розвивати навички виразного читання, вміння коментувати і пояснювати їх, виховувати відповідно до морально-етичних норм, закріплених у прислів'ях та приказках.

Обладнання. Карта світу, ілюстрації до збірки «Прислів'я і приказки народів світу», виставка книг. Диск з піснями.

Теорія літератури. Прислів'я, приказки, «мандрівні сюжети».

«Народна творчість є тим животворним захистом, що зберігає прадавню мудрість і передає її з одного часу в інший»
Якоб і Вільгельм Грім

Хід уроку

1. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Вступне слово вчителя.

Здавна люди помічали смішне, дивне, розумне чи нерозумне в діях і вчинках інших, у різних явищах життя, влучно це характеризували короткими висловками, які запам'ятовувалися із покоління в покоління і дійшли до нашого часу. Наприклад, англійці – «не вір, що за морем на виноградній лозі сосиски ростуть», в'єтнамці – «щоб бути людиною – учись невпинно», шведи – «не натрудиш рук, не натрудиш і зубів», японці – «дужий той, хто самого себе перемогти може».

Сьогодні і ми зачерпнемо мудрості і з бездонної криниці, ім'я якій – усна народна творчість.

II. Оголошення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

1. Експрес – опитування

Світова література це - ...

Є такі види літератури - ...

Пізнати літературу інших народів нам допомагають ...

Твір, з якого здійснюється переклад називається...

Я знаю таких найвідоміших перекладачів...

Зі статті підручника я дізналася про такий цікавий факт...

2. Презентація учнями своїх улюблених книжок.

IV. Сприйняття й засвоєння учнями нового матеріалу.

Культурам різних народів притаманне прагнення до виразного висловлювання в стислій формі, в якому виражено народний погляд на якесь явище. Такі висловлювання називаються «прислів'я і приказки». Вони дуже схожі між собою, утім мають і розбіжності. Микола Гоголь писав, «ні в чому не відбилась повною мірою та віковічна повнота розуму нашого, яка міститься в наших прислів'ях». Вони узагальнюють спостереження людей над життєвими явищами, віддзеркалюють народні погляди на явища природи, родинне життя, людські чесноти і вади тощо. В них виражається народна оцінка того чи іншого явища. За змістом вони можуть бути різними: історичними, про природу, суспільне життя, мораль...

За формою прислів'я є стійкими. Їх можна вживати в різних життєвих і мовних ситуаціях. В них знайшли відображення особливості життя культури, і мови різних народів.

Наприклад в англійців побутує прислів'я «Дощить о сьомій гарна погода об одинадцятій». Це тому, що в них спостерігається часта зміна погоди. У французів «Для хороброго серця немає нічого неможливого», тобто зі сміливістю і твердими переконаннями можна всього досягти.

V. Формування нових знань, умінь та навичок (по групах)

1. Виразно прочитайте подані прислів'я. Розкрийте зміст кожного з них.

2. Знайдіть прислів'я, схожі за змістом. Наприклад: (про дружбу, про працю, про слово і так далі).
3. Доберіть до поданих прислів'їв народів світу українські прислів'я (схожі або протилежні за змістом).
4. Наведіть приклади прислів'їв, які вживаються у вашій місцевості. Розкрийте їх зміст.
5. Якщо ви володієте англійською мовою прочитайте англійське прислів'я мовою оригіналу.

Порівнюємо

Що спільного в змісті і формі цих прислів'їв?

- «Однією рукою двох жаб не впіймаєш» (китайське)
  - «За двома зайцями поженешся – жодного не здоженеш» (українське)
  - «Де немає праці, там сакура не цвіте» (японське)
  - «Де немає праці, там сади не цвітуть» (українське)
  - «Не зробиш масла не надоївши молока» (французьке)
  - «Без труда нема плода» (українське)
6. Демонстрація вчителем збірок прислів'їв народів світу.
  7. Інтерактивна вправа «ланцюжок мудрості»
- Учні по черзі пояснюють зміст прислів'їв і коментують їх.

VI. Самостійна робота.

1. Виразне читання учнями приказок.
Що край, то звичай. (польське)
Де слов'янин, там і пісня (польське)
На війні як на війні (французьке)
Голод не тітка (російське)
Або пан, або пропав (російське)
3. Питання і завдання для учнів.
  - Прочитайте приказки і розкрийте їх зміст.
  - Порівняйте їх з прислів'ями і скажіть, що в них спільного, і чим відрізняються між собою.
  - Слово – срібло... (мовчання золото) (німецьке)
  - Не май сто рублів (російське).

VII. Робота в парах

1. Читання учнями загадок.
2. Питання і завдання для учнів.
  - Які предмети, або явища стали об'єктами для створення загадок?
  - Чому у різних народів існують схожі загадки?
  - Хто має ноги, та немає рук?
  - Йде але з місця не зрушить?
3. Творче завдання.
Складіть самостійно дві три загадки. Загадайте їх своїм батькам, друзям.

VIII. Прослухування учнями народних пісень.

- Яке враження у вас від прослуханих пісень?
- Яке місце посідають пісні в усній народній творчості?
- На які види поділяються пісні?
- Які ознаки пісень?
- Приведіть приклади народних пісень.
- Які почуття емоції втіленні в них.
- Як пісні допомагають людям.

Підсумки вчителя і висновки дітей.

Домашнє завдання.

- Навчитися виразно читати і пояснювати прислів'я і приказки, загадки і пісні. Вивчити визначення понять із літературного словника.
За бажанням вивчити кілька прислів'їв і приказок.

Урок 3

Тема. Жанрова специфіка фольклорної і літературної казки. Різновиди казок, їх характерні ознаки.

Мета: ознайомити учнів з поняттям казки як жанр фольклору, з'ясувати її тематику, різновиди, особливості побудови; розвивати інтерес до читання казок, зв'язне мовлення учнів, уміння висловлювати й обґрунтовувати власну думку; виховувати прагнення до пізнання та самовдосконалення.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: збірки казок народів світу, казки Ш.Перро, Г.Андерсена, О.Пушкіна.

*Казка облагороджує людину,
вселяє в її душу віру,
надію, любов...
Народна творчість*

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

- Хто не любить казку – цю перлину народної творчості?! Вона допомагає шанувати добро і зневажати зло, поважати працю, захоплюватися героями.

На перший погляд, казка – розвага для дітей. Але й дорослі також люблять казки і залюбки читають їх, створюють нові твори, цікаві, захоплюючі.

II. Оголошення теми, мети, епіграфу уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Евристична бесіда

1. Які казки ви читали недавно?
2. Про кого і про що найчастіше розповідається в казках?
3. Яка ваша улюблена казка і чому?

2. Ерудит-лото

1. Який кіт налякав Ведмедя, Вовка, Кабана, Зайця? (**Пан Коцький**)
2. Чиї друзі Вернигора, Вернидуб, Крутивус? (**Котигорошка**)
3. Кому ліжечком слугувала горіхова шкаралупка? (**Дюймовочці**)
4. Хто поїхав на бал в кареті з гарбуза? (**Попелюшка**)
5. Яка земноводна у казці мала титул царівни? («**Царівна-Жаба**»)
6. Хто їздить на печі? (**Ємеля**)
7. Кого виростила вовча згряя? (**Мауглі**)

IV. Сприйняття й засвоєння нового матеріалу

1. Самостійне читання (або читання вголос) статті підручника про народну казку
2. Запис у зошитах визначення казки
3. Складання таблиці про види казок із наведенням прикладів

3. Презентація «Казка як своєрідний жанр...» (Перегляд, аналіз)

4. Опрацювання матеріалу про літературну казку

5. Гра «Вгадай казку»

1.»-Три дівчиці под окном

Пряли поздно вечерком

-Кабы я была царица...»

2.»Мы с тобой одной крови: ты и я»

3.»Свет мой, зеркальце, скажи,

Да всю правду доложи...»

4.»Жил старик со своей старухой

У самого синего моря;

Они жили в ветхой землянке

Ровно тридцать лет и три года»

6. Слово учителя

- Серед розмаїття казок є книги, які написав автор, письменник. Ці чудові казки добре відомі багатьом із вас ще з дитинства. Історії про злу мачуху та добру пасербицю, про вередливу стару, яка хотіла багато і залишилася ні з чим, про мудрого Каа, про хлопчика Кая...

- Назвіть улюблені казки та їх авторів.

- Чим вони відрізняються від народних казок?

- Відберіть на нашій виставці літературні казки.

- Які книги ви додали би?

V. Закріплення знань, умінь та навичок учнів

Прочитайте зашифрований вислів відомого російського казкаря П.Бажова про значення казки(пропущені голосні звуки)

Стр кзк птрбн. нй бгг тг дргг мнлг ,к крен нн й зндбтьс птм.

(Стара казка потрібна. У ній багато того дорогого минулого, яке корисне нині й знадобиться потім.)

VI. Домашнє завдання

Повторити різновиди казок, прочитати самостійно казку І. Франка «Фарбований Лис»

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа»Мікрофон»

Найцікавішим на уроці для мене було ...

Урок 4

Тема. Індійська народна казка «Фарбований Шакал». Викриття в образах тварин негативних людських якостей. Філософський зміст казки.

Мета: дати початкові відомості про «Панчатантру» - збірку індійських казок про тварин, розкрити поняття «мандрівний сюжет» на основі порівняння індійської казки «Фарбований Шакал» та української І.Франка «Фарбований Лис»; розвивати навички компаративного аналізу; виховувати неприйняття хвалькуватості та облудності.

Обладнання: портрет І.Франка, текст казки «Фарбований Лис»

*Говорячи ніби про звірів,
вона одною бровою підморгує
на людей... Іван Франко*

ХІД УРОКУ

I.Актуалізація опорних знань

- Який твір називається казкою?
- Чим різняться народна та літературна казка?
- Які є види казок? Наведіть приклади
- Які казки вважаються найдавнішими?

II. Мотивація навчальної діяльності учнів

-Казки про тварин вважаються найдавнішими, бо раніше людина жила серед природи, її оточували дикі звірі. Їх боялися, на них полювали, їх приручали. Тварин навіть обожнювали, складали про них легенди, казки, будували храми. Чимало казок складено різними народами про лисицю.

То ж почнемо. (*Учитель читає початок казки І.Франка «Фарбований Лис»*)

- Чи впізнали ви цю казку?
- Що станеться далі з Лисом Микитою? (*Коротка відповідь учнів по змісту казки*)

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Виразне читання індійської казки «Фарбований Шакал»

1.Бесіда

- Визначте головні риси вдачі Шакала.
- Якими лісовими мешканцями оточив себе «новоспечений цар»? Про що це свідчить?
- Чим подібні казки І.Франка «Фарбований Лис» та «Фарбований Шакал»?
(*Лис і Шакал живуть у лісі; утікаючи від собак, потрапляють до діжки з фарбою одного кольору; обдурюють звірів; добиваються влади; утискають слабших; покарані за обман.*)
- Герой казки позитивний чи негативний? Чи заслуговує він на співчуття? Свою думку обґрунтуйте.
- Кого і за що засуджують ці казки?
(*Засуджують підступних, зрадливих, ледачих; читаючи про звірів, уявляємо людей з їхніми гарними або поганими рисами характеру.*)

2. Робота з епіграфом

Запис у зошити *Алегорія – художній прийом, коли ...*

3.Слово учителя

Звертаючись до юних читачів, І.Франко писав:»...Діточки любі, не тим цікава байка, що говорить неправду, а тим, що під лушпиною тої неправди криє велику правду... Адже се не про бідних Вовків та Ослів мова, а про нас самих з нашою глупотою, лінивством...»

А як так сталося, що казка українська та індійська дуже схожі між собою?

(*Розповідь учителя про «мандрівні сюжети»*)

Мандрівні сюжети – це спільні, однакові історії, які зустрічаються у фольклорі різних народів. «Фарбований Шакал» - казка, що входить до давньоіндійської збірки казок «Панчатантра» (панча-п'ять, тантра – книга). Всі казки цієї збірки об'єднані спільною метою – навчити людину бути мудрою.

V.Закріплення вивченого

- Що об'єднує українського Лиса Микиту та індійського шакала Чандараву?
- У яких ще казках ви читали про хитрого, винахідливого Лиса чи Лисичку?
- Які сюжети ми називаємо «мандрівними»?

VI. Домашнє завдання

- 1.Прочитати розділ з «Роману про Ренара» - «Як Крук украв у бабусі сир і як Ренар добув його від Крука»
- 2.Підготувати ілюстрацію до однієї казки.

Урок 5

Тема. Японська народна казка «Момотаро, або Хлопчик-Персик» Відображення любові до праці, кмітливості, сміливості, ставлення до природи.

Мета: розкрити зміст і головну думку казки; удосконалити навички виразного, вдумливого читання, переказу фольклорних творів; розвивати усне мовлення школярів; виховувати працелюбність та доброту, шанобливе ставлення до культури інших народів.

Обладнання: зображення природи Японії, народного одягу, захоплені людей у картинках.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

- Сьогодні ми з вами помандруємо до Японії – чудової, прекрасної і таємничої країни Сонця. Саме так її називають, і не випадково. Символом Японії дуже давно стала хризантема. Її зображували на прапорі, на монетах, на одязі імператорської родини... З нею пов'язане одне з найулюбленіших свят японців – Свято хризантеми. Сама назва квітки – «кіку» - з японської перекладається як «сонце». Японці з великою повагою, трепетом відносяться до природи. Коли цвітуть сакура (вишня) та персик, влаштовують справжнє свято

II. Оголошення теми і мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Бесіда

2. Робота над казкою

1. Виразне читання казки.

2. Бесіда:

- Чим казки схожі, а чим відмінні?
- Який літературний термін згадується вам після порівняння цих двох казок?

3. Бесіда по змісту казки:

- Чи сподобалась вам казка? Якщо так, то чим?
- Що фантастичного, чарівного ви помітили?
- Як дід і баба відносяться до Хлопчика-Персика?
- Чому Собака, Мавпа і Фазан допомагають герою?
- Хто саме і як переміг чудовиськ?
- Що пообіцяли чудовиська за свої життя?

IV. Закріплення знань, умінь та навичок

- Пригадайте, в яких ще казках поява героя є фантастичною? (*«Дюймовочка», «Буратіно», «Снігуронька»*)
- Чим приваблюють нас ці герої? (*Вони добрі, чуйні, працюючі*)
- Назвіть прислів'я про ці чесноти.

V. Підбиття підсумків уроку

Учитель. Відомий український письменник І. Франко, який цікавився фольклором і ретельно його збирав, говорив про те, що фольклорні твори різних народів є міжнародною мудрістю. А видатний чеський педагог Януш Коменський зазначав: «Вивчення мудрості підносить і робить нас сильними й добродішними.» Тож будьмо сильними, сміливими і завжди творімо добро!

VI. Домашнє завдання. Дібрати прислів'я та приказки про людські чесноти.

Поворознюк Т.А.
Вчителька світової літератури
Великожванчицької ЗОШ І-ІІст

Урок 6

Тема. Китайська народна казка «Пензлик Маляна». Поетизація мистецтва й уславлення образу митця в казці. Значення фантастичних елементів.

Мета: розкрити зміст і головну думку казки; розвивати навички виразного читання, уміння переказувати прочитане; виховувати працелюбність та доброту, шанобливе ставлення до культури та мистецтва інших народів.

Обладнання: тексти казки «Пензлик Маляна» (у перекладі), ілюстрації до казки.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

— Зустріч із казкою – це чарівна, приємна подія.

Сьогодні ми вирушаємо до чарівного світу китайської народної казки. Світ цей незнайомий вам, діти, але подорож по якому буде захоплюючою і цікавою. А щоб вирушити у подорож, нам необхідно дізнатися про країну, та звичаї до якої ми будемо мандрувати.

II. Оголошення теми й мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

Евристична бесіда

1. Який твір називається казкою?
2. Що називають народною казкою?
3. Які є види народних казок?
4. Яка ваша улюблена казка? Чому?

IV. Сприйняття і засвоєння нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Китай – колиска далекосхідної цивілізації. Звідси почався рух писемності, рух ідей, релігій по всьому далекосхідному регіону. Китайська література створила літературну мову (вень янь) і вплинула на формування культури й духовності всього далекосхідного регіону, куди входять Японія, В'єтнам, Корея.

Китайці виробили світогляд, який вплинув на поступ культури. В Китаї склалися два світогляди, два напрями у філософії: конфуціанство і даосизм. З часом конфуціанство перетворюється на головну релігію країни.

Даосизм віддавав перевагу спогляданню природи та її розумінню.

У Древньому Китаї панувала особлива повага до книжки. Освічені китайці були заможними людьми. У кабінеті, де була бібліотека, курились пахощі, що сприяло багатоденним роздумам і міркуванням. Читач ніколи не торкався сторінок книги пальцями: він перегортав їх довгими нігтями. Книжка розкривалася для читання повільно і дбайливо. Так само обережно вона поверталася на своє місце на полиці. Та книжку, яку читали, знаходилася у горизонтальному положенні, а на стрічці, що звисала вертикально, було написано її назву.

За часів династії Хань у Китаї з'являється мистецтво каліграфії і ієрогліфів. Розвиваючись, воно набирає вишуканої форми. Ієрогліф – письмовий знак, який передає, на відміну від букви, не звук мови, а ціле поняття. Ієрогліфи писали пензликом, який змочували в спеціальну туш. Заборонялося підправляти, зупинятися в процесі написання ієрогліфа: рухи мали бути впевненими.

2. Знайомство зі змістом казки «Пензлик Маляна»: виразне читання казки з коментарями вчителя та поясненням незнайомих слів та виразів.

Туш – це водяна чорна або кольорова фарба для малювання і креслення, що виготовляється із сажі і клею.

Дракон у Китаї – символ влади Фенікс – символ безсмертя.

3. Обмін враженнями про прочитане.

— Що вам найбільше в казці сподобалося? Чому?

V. Формування вмінь та навичок учнів

1. Колективне складання плану казки

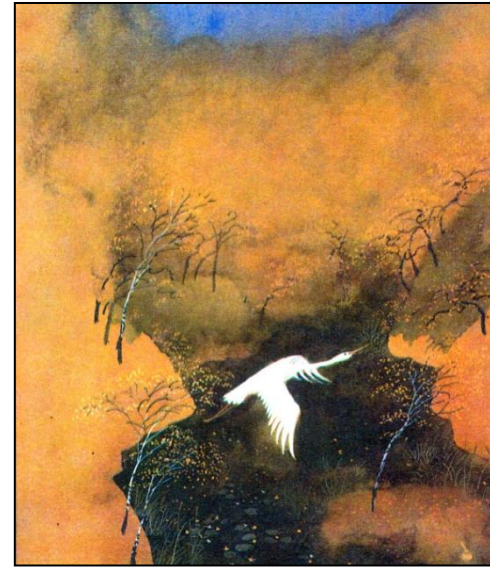
2. Бесіда

- 1) Що і як хлопчик малював спочатку?
- 2) Чому Малянові приснився дідусь?
- 3) Чому і як саме змінився характер малюнків хлопця?
- 4) Що свідчить про жорстокість багатія?

- 5) Чому відбулися казкові перетворення?
- 6) Чому пензлик не слухався імператора?
- 7) Що відрізняє мрії імператора від мрій Маляна?
- 8) На кого з персонажів російської казки схожий імператор у нестриманості своїх бажань?

3. Виконання тестових завдань: знайди правильну відповідь.

- 1) Маляну пензлик подарував:
  - а) шкільний учитель;
  - б) сивобородий дідусь;
  - в) Малян сам заробив гроші й купив пензлик.
- 2) У маєтку поміщика Малян намалював:
  - а) ковдру;
  - б) багато золота;
  - в) вогнище у грубці.
- 3) Довгий ланцюг цеглин перетворився для імператора на:
  - а) золото;
  - б) удава;
  - в) корабель.

4. Робота з текстом казки: (робота в парах)

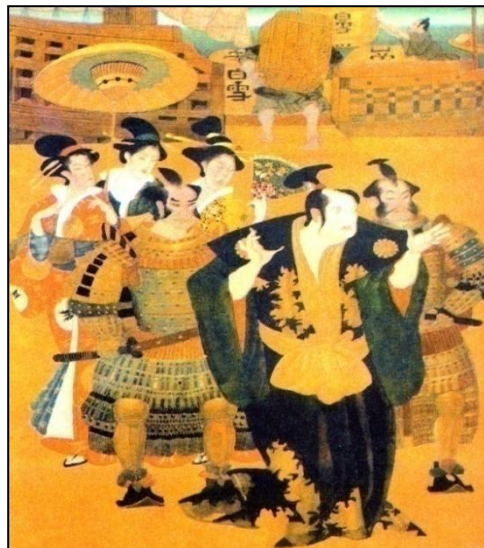
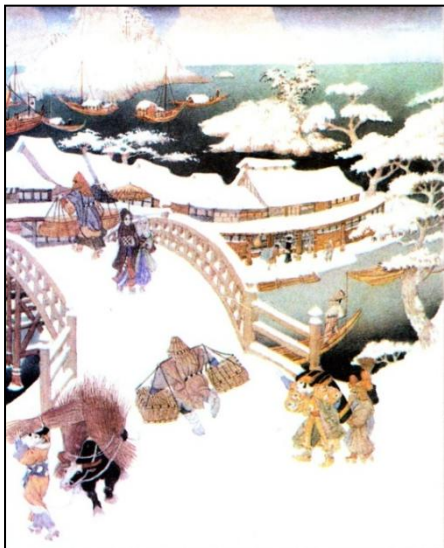
- Знайди в тексті приклади казкових перетворень.
- Знайди в тексті приклади якісних, головних та тріумфальних випробувань пензлика – Маляна.

5. Характеристика героя

- Як розвивається характер героя в результаті випробувань?

6. Робота з ілюстраціями до казки «Пензлик Маляна»

- 1) Що є центром малюнка?
- 2) Яким чином художник виокремив птаха?
- 3) Якого кольору загальний фон малюнка і який настрій він створює?

- 4) Як художник передав зухвалість, недобру вдачу поміщика?
  - 5) Уважно розглянь малюнок і розкажи про заняття простих китайців узимку Що про це сказано в тексті?
  - 6) Знайди своєрідні деталі в одязі, взутті зображених людей

VI. Закріплення знань, умінь та навичок

Бесіда

- Чого вчить нас китайська народна казка «Пензлик Маляна»?
- До якого виду народної казки відноситься ця казка?
- Яке значення фантастичних елементів у казці?

– Що прославляється у казці?

VII. Домашнє завдання:

- Підготувати інсценівки-діалоги за казкою «Пензлик Маляна»;
- Навчитися характеризувати героїв та робити висновки;
- Відповісти на запитання за підручником, за бажанням створити ілюстрації до казки.

VIII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Учням пропонується закінчити одне з речень:

- На уроці я дізнався (дізналася) нове те, що ... .
- Мені сподобалося ... .
- Найкраще читав (читала), працював (працювала) на уроці ... .
- Мене навчила ця казка ... .

Урок 7

Тема. Втілення в образі Синдбада-мореплавця віри в перемогу людини над обставинами

Мета уроку: розглянути сюжет казки, її жанрові особливості, учити складати характеристику образу, розвивати творчу уяву, виховувати товариські риси характеру.

Тип уроку: бесіда з елементами коментованого читання.

Обладнання: збірка казок «Тисяча і одна ніч», малюнки учнів до цих казок.

«Від того, що судилося,
нікуди не втечеш і ніде не сховася».
«Тисяча і одна ніч»

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

1. Слово вчителя:

Тридцять одну ніч розповідала Шагразада казку про Синдбада-мореплавця. Казка складається із семи частин, що названі подорожами. Число 7 в арабів-мусульман не в пошані. І це свідчить про те, що казка виникла десь в інших народів, а опрацьована й записана арабською мовою.

Розповідає казка про завзятого й відважного купця, відкривача нових земель, котрий вирушає в дорогу не так заради зиску, як через свою допитливість. Із чого починається казка?

(Зі вступу без назви. Учні дізнаються, що в Багдаді живе Синдбад-носії. Він за певну платню переносив на голові різні речі. У народів Близького й Середнього Сходу та в Індії носять речі на голові, а не в руках. Одного разу доля привела його до палацу, господар якого запросив Синдбада-носія до себе і назвався Синдбадом-Мореплавцем. Він попросив Синдбада-носія продекламувати вірші, які той читав перед брамою його палацу.

Носій прочитав вірші знову, а зворушений господар сказав, що його життя склалося дивовижно, він багато пережив труднощів і пригод, аж поки домігся щастя сидіти в такому гарному палаці. Він здійснив 7 подорожей і про кожну має захоплюючу розповідь.)

II. Робота з текстом. Коментар зі стислим переказом подій

(робота в групах).

Виразне читання вступу *(читають учні).*

Давайте пригадаємо зміст частин.

Перша: висадження на острові-рибині, життя у царя Аль-Міграджана.

Друга: сон, що призвів до труднощів; зустріч із птахом ар-руххом.

Третя: порятунок від нападу мавп; втеча зі сховища велетня-людожера.

Четверта: зустріч із людожерами; звичай одруження; мореплавець рятує себе сам.

П'ята: птах ар-рухх руйнує корабель; мавпяче місто; індійські горіхи.

Шоста: острів коштовностей, подарунок халіфові.

Сьома: Синдбад стає шейхом над людьми, які літають; човен із сандалового дерева; одруження; повернення додому.

III. Словникова робота

Халіф – в країнах мусульманського Сходу – титул феодального верховного правителя (государя), який поєднував духовну і світську владу.

Султан – титул правителя в ісламських державах, з декількома історичними значеннями.

Шах – титул монарха в деяких східних країнах.

Амбра – віскоподібна речовина, яка утворюється в стравохідному тракті кашалота, використовується в парфумах.

Мускус – пахуча речовина тваринного або рослинного походження, також використовується в парфумах.

Шайтан – у мусульманській міфології – злий дух, сатана.

Сандалове дерево – вічнозелене тропічне дерево з ароматичною деревиною. З нього одержують ефірну олію та природний барвник червоного або жовтого кольору.

Шейх – глава роду; представник вищого мусульманського духівництва, богослов і правознавець; тут: володар.

Щогла – високий стовп, вертикальний або похилий, призначений для встановлення вітрил, прапора тощо.

Лазня – спеціальне приміщення, де миються й паряться.

Золотий диняр – старовинна золота монета в країнах мусульманського Сходу.

Басра – місто в Іраку, морський порт.

Богдád – місто, засноване у 762 році, столиця сучасного Іраку.

Робота за змістом третьої подорожі з використанням складеного вдома плану. Оцінювання учнівських робіт. Запитання до бесіди.

1. Звідки почалася нова подорож Синдбада?
2. Із якої причини капітан судна впав у розпач?
3. До якого острова вони потрапили?
4. Скільки було мавп на цьому острові?
5. Знайдіть опис мавп.
6. Що зробили мавпи з кораблем?
7. Хто жив у палаці з міцними колонами та високими стінами?
8. Знайдіть опис господаря палацу.
9. Що зробив людожер із мандрівниками?
10. Яке рішення прийняли мандрівники?
11. Що вчинили вони з людожером?
12. Чи пощастило мандрівникам врятуватися?
13. Із ким знову зустрілися мандрівники, що залишилися живими?
14. У який спосіб врятувався Синдбад?
15. Що запропонував капітан нового судна?
16. Чи визнав капітан Синдбада володарем товарів, що містилися в нього на судні?
17. Що далі вчинив Синдбад із своїми товарами?

Робота за змістом четвертої подорожі. Запитання до бесіди.

1. Звідки почалася нова подорож Синдбада?
2. Що сталося з кораблем?
3. Чи був Синдбад єдиним, хто врятувався?
4. Що мандрівники побачили на острові?
5. Які люди вийшли до них та куди відвели?
6. Чим нагодували мандрівників і для чого?
7. Чи їв Синдбад разом з іншими мандрівниками?
8. Хто врятував Синдбада і в який спосіб?
9. Із ким зустрічався Синдбад?
10. Куди його вирядили рятівники?
11. Що зробив Синдбад для царя своїх рятівників?
12. Як поставився цар до Синдбада?
13. Що запропонував цар Синдбадові?
14. Про який звичай мешканців острова дізнається Синдбад?
15. Що зробили із Синдбадом після смерті його дружини?
16. У який спосіб врятувався Синдбад?

У ході бесіди учні зачитують зразки своїх планів. Підсумовуючи роботу, колективно визначаються кращі плани.

IV. Робота над характеристикою образу

— Чи сподобався вам Синдбад-Мореплавець?

— Назвіть основні риси характеру Синдбада.

(Сміливий, безстрашний, допитливий, не впадає у відчай, бореться до останнього, мужній, кмітливий, життєрадісний, оптимістичний, гарний товариш, добрий, чесний.)

— Які риси його характеру особливо приваблюють вас?

Складання усного портрета-характеристики

Синдбад – це відважний купець, котрий переживає пригоду за пригодою. Пригод першої його подорожі могло б вистачити комусь іншому на все життя. Проте Синдбад знову й знову вирушає в подорож. Він не зважає на небезпеку, тому що допитливість переважає страх. Щораз він вирушає до таємничих островів, населених великими людожерами, величезними птахами, народами з дивовижними звичаями. Оповідач казок невтомно розповідає про пригоди купця. Синдбад чи то знаходить казкові багатства, збуваючи коштовне каміння небаченого розміру, дорогі товари, срібло й золото, чи то впадає у злидні, але ніколи не впадає у відчай, а бореться до останнього.

Оповідач казок захоплюється життєвою силою Синдбада.

V. Домашнє завдання: Висловіть (письмово) своє ставлення до Синдбада-Мореплавця.

VI. Підбиття підсумків уроку.

Урок 8

Тема. Арабська народна казка «Синдбад-мореплавець» (третя і четверта подорожі (за вибором учителя). Утвердження жаги відкриття світу, мужності й людяності в казці.

Мета уроку: збагатити знання учнів з фольклору та мистецтва слова; показати особливості й красу мистецтва арабського Сходу; познайомити з особливостями збірки «Тисяча і одна ніч»; формувати читацькі навички, розвивати творче мислення.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: тексти казки «Синдбад-мореплавець»; ілюстрації до казки; літературознавчі словнички.

Епіграф до уроку:
— Який зі скарбів Землі найкращий?
— Здійснення благочинного.
«Тисяча і одна ніч»

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

1. Бесіда

— Що таке художня література?

(Художня література – це мистецтво слова, письмового чи усного.)

— Які види мистецтва ви знаєте?

(Література, живопис, музика, архітектура, театр, кіно, телебачення.)

— Чим вони відрізняються?

(Художніми засобами відображення дійсності.)

— Що їх об'єднує?

(Їхнім героєм є людина або те, що людину оточує.)

— Яку мету ставить перед собою мистецтво? *(Прославляти творчі можливості людини, виховувати її, робити кращою.)*

1. Що називається казкою?

(Казка – це розповідний народнопоетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участі фантастичних сил.)

2. На які види поділяються казки?

(Чарівні, побутові та казки про тварин.)

3. Які споконвічні мрії народу дістали відображення в казках?

(Віра в справедливість, дружбу, вірність, чесність...)

4. Чим відрізняється народна казка від літературної?

(Літературна казка має автора й існує в одному варіанті. Народна казка не має автора, колись був, але ім'я його забуте, тому й говорять, що автором є народ. Народна казка існує в декількох варіантах.)

II. Оголошення теми і мети уроку

Довідковий матеріал для вчителя

Мистецтво арабського Сходу

1. Історія Халіфату.

2. Релігія.

3. Культура Халіфату.

4. Арабські казки «Тисяча і одна ніч».

Араби і виникнення ісламу. Початок VII сторіччя в історії східного середньовіччя ознаменований виникненням нового великого державного утворення – Халіфату.

Початковим ядром Халіфату був Аравійський півострів, населення якого склали осілі хлібороби та кочівники. В осілих районах, особливо в торговельних центрах на південному заході Аравії – Мекці та Ятрибі (Медині) – відбувалося утворення класів.

У V сторіччі в Аравії вже існували спілки племен, що було передумовою для утворення держави. Об'єднання відбувалося під стягом релігії. Потрібна була єдина ідея, що об'єднала б всіх арабів. Такою релігією став іслам.

У ролі релігійного реформатора і фундатора арабської держави виступив представник меккського купецтва з роду корейшитів – Мухаммед (бл. 572–632).

Іслам, що запозичив багато своїх положень з іудаїзму і християнства, проповідував ідею єдиного бога – Аллаха. З появою ісламу арабські племена об'єднувалися вже не тільки за кровно-родинним принципом, але й на релігійній основі.

Утворення Халіфату. Користуючись слабкістю Візантії та Ірану, знекровлених взаємною боротьбою, араби за сторіччя, з 632 до 732 р., завоювали великі простори – від Піренеїв до меж Індії, створивши державу Халіфат.

У завойованих країнах дуже швидко поширився іслам.

Культура Халіфату. Арабська мова – мова переможців, мова Корану, набула великого значення в усіх галузях державного й культурного життя, відіграючи об'єднуючу роль. Важливе значення мала арабська мова як мова науки.

Окремі галузі науки в Халіфаті – філософія, медицина, астрономія, математика – досягли високого рівня і дали низку відкриттів, праць, винаходів, якими пишається людство.

Із самого початку існування Халіфату і в містах, і навіть в маленьких селищах Близького Сходу будувалися мечеті – будинки для щоденної молитви. Зазвичай вони мали вигляд прямокутного подвір'я, обнесеного надійними стінами. У глибині його знаходився молитовний зал, а його перекриття покоїлися на колонах і стовпах. Із середини мечеті оздоблювалися кольоровим каменем, орнаментом, вирізаним на кам'яних панелях або лицювальній штукатурці, що називалася штук. Після полірування він ставав схожим на мармур.

Почала розвиватися світська архітектура. Особливо чудові замські замки – резиденції халіфів, що прикрашалися розписами. Сюжети їх найрізноманітніші: то сцени полювання, то жінки, що купаються, то халіф, який сидить на троні в оточенні скорених іноземних царів, то єдиноборство атлетів. Один із замків, що зберігся до нашого часу, – це замок Кусейр-Амра в Сирійській пустелі.

Необхідність п'ятикратного скликання на молитву (для проголошення формули сповідання єдності: «Немає Бога, крім Аллаха, і Мухаммед – посланець його») диктувала наявність веж-мінаретів, із яких проповідник-мулла скликав віруючих.

Арабські мечеті орієнтовані не на схід, як християнські храми, а на священне місто Мекку.

У XII сторіччі почався розквіт склоробства. Його центрами були Алеппо й Дамаск. Тут виготовлялися скляні кубки, чашки, пляшки, що розписувалися побутовими й фантастичними сценами, декоративними написами.

Великої популярності набула люстрована кераміка. Виготовлялася вона досить оригінально: на глазуровану поверхню наносили фарбу спеціального складу, що після випалу набувала металевого відблиску.

Далеко за межами Єгипту славилися його лляні та шовкові тканини.

Користувалися великим успіхом і середньовічні іранські килими, парчеві та шовкові тканини.

Велику популярність здобули книжкові ілюстрації – мініатюри арабо-месопотамської школи XII–XIII сторіч. Сюжети для них бралися в макамах – літературних новелах. При цьому ілюструвалися не тільки художні твори, а навіть наукові трактати.

«Тисяча і одна ніч»

Великої популярності в багатьох країнах світу набули арабські казки, що увійшли до збірки «Тисяча і одна ніч».

Пригадаємо, які з казок збірки найвідоміші:

- «Алі-Баба і 40 розбійників»;
- «Аладін і чарівна лампа»;
- «Казка про рибака»
- «Казка про чарівного коня»
- «Синдбад-мореплавець»

Відомо, що всіх казок близько 400.

Ця збірка формувалася протягом восьми століть. Казки складав не письменник, а вигадували й передавали з покоління до покоління народи, які мешкали в Індії, Персії, Туреччині, Іраку, Єгипті. Але остаточно відшліфувалися вони арабською мовою в XVI–XVII ст. у Єгипті.

Це не випадково. Єгипет знаходився на перехресті торговельних шляхів між Індією, Аравією, Африкою та Європою. Тут на базарах і в кав'ярнях збиралися купці, ремісники, селяни, слухали казки й розповіді мандруючих розповідачів казок із далекої Басри, Дамаска, з індійських та іранських держав.

III. Проблемно-пошукова робота за збіркою (за умови, що діти читали збірку).

1. Доведіть, що в збірці казок є історичні, географічні відомості, цікаві факти з життя видатних людей (наведіть приклади).

В арабських казках дивовижні, фантастичні історії органічно переплітаються з реалістичним зображенням життя, побуту, традицій, звичаїв різних верств мешканців середньовічного східного міста. З казок «Тисячі і однієї ночі» малі й дорослі слухачі діставали відомості про історичні події, про імена і вдачу багатьох видатних людей – царів, полководців, поетів, учених. Ці казки рясніють також географічними відомостями, цінними й цікавими історичними деталями, деякі з котрих збереглися тільки в них.

2. Продовжіть думку:

Усі казки «Тисячі і однієї ночі» немовби закладені у велику рамку розповіді про...

(Винахідливу Шагразуду й жорстокого царя Шагріяра, що мстить за свою зганьблену честь.)

3. Бажаючи наставити царя Шагріяра й разом з ним слухача на шлях щирої чесноти, Шагразада розповідає казки і притчі, у яких говориться про те, якою повинна бути людина.

Назвіть кращі з людських чеснот, які проповідує Шагразада, наводячи приклади з казок.

(Краща з чеснот – стриманість і терпіння. Тільки завдяки терпінню рятується людина, що потрапила в біду. Важливі також і розсудливість, уміння приборкати свої бажання, здатність не бути рабом пристрасті.

Шагразада закликає сильних світу цього: «Будьте справедливі, не пригнобляйте підданих, керуйтеся у своїх вчинках справедливістю і милосердям».)

4. Яка з чеснот подарувала життя Шагразаді?

(Красномовство) «У красномовному слові – чарівництво» – цей вираз, узятий із Корану, був улюбленим в арабських середньовічних літераторів, які підтверджували: пророк Мухаммед, засновник ісламу, вибраний Богом головним чином через своє красномовство.

Красномовець, ким би він не був – мудрецем-філософом, убогим бедуїном або могутнім правителем, – незмінно викликає повагу й захоплення. Красномовство цінується більше, ніж багатство, ніж гроші. Гроші можна витратити, а красномовство залишиться назавжди.

5. Хто ж справжній герой «Тисячі і однієї ночі», що завоювала загальні симпатії?

(Звичайно, це завзятий і відважний купець, відкривач нових земель і морів, якого тягне в дорогу не так прагнення зиску, як невтамована допитливість. Симпатією розповідача казок користуються також спритні й умілі ремісники-чоботарі (шевці), шкіряники, цирульники. Вони не мають вигляд «маленьких людей», у них немає ніякої приниженості, догідливості, свідомості своєї незначності. Майстер – почесне звання, і ремісник пишається ним і своїм заняттям не менше, ніж емір своєю владою. «Ремесло угодне богові і корисне людям» – так уважали це у IX сторіччі арабські філософи, що називали себе «чистими братами». Не випадково в «Тисячі і одній ночі» будівництво гарної лазні, виготовлення гарного сідла, фарбування тканин у яскраві кольори, невідомі людям тієї країни, щедро винагороджуються, а майстер стає наближеним до царя.)

6. Барвиста й образна мова казок відбиває світогляд народів арабського Сходу. Багато виразів стали афоризмами.

Учні, які мали випереджальне завдання, зачитують вирази:

«Якщо хочеш, щоб був твій ворог тобі другом, створи для нього благо».

«Хто милує, той помилуваний буде в майбутньому житті, а хто пригноблює, той пригноблений буде негайно».

«Про три речі не личить говорити розумному до їх завершення: мандрівнику – поки не повернеться він із подорожі, тому, хто на війні – поки не подолає ворога, і жінці, що носить, – поки не складе вона ноші...»

«У кого вченості більше, ніж розуму, той ученим загине по своєму нерозумінню».

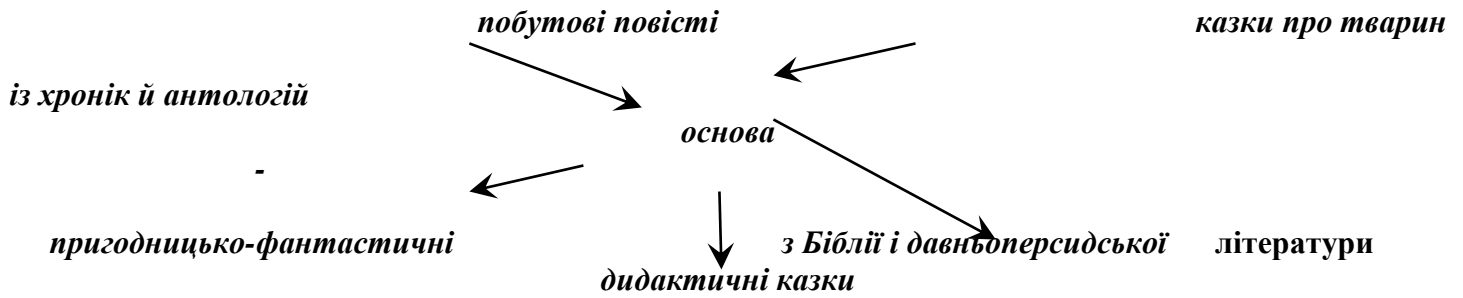
«Прощення – одна з властивостей шляхетних». «Вищий дарунок у земному житті – слухняний син», «їжа необхідна для тіла, а немає тіла інакше, як із душею, і чистота душі – у ширості намірів». «Людина зійшла зі шляху істини непослухом».

IV. Робота за таблицею проводиться разом із класом.

Учні в ході створення таблиці наводять приклади із казок.

Жанр казок «Тисячі і однієї ночі» (запис у зошит)

Бесіда за питаннями:

— Чи можна беззастережно назвати частини, із яких складається «Тисяча і одна ніч», казками?

(«Тисяча і одна ніч» складається з розповідей різних жанрів, створених у різних країнах, у різний час, котрі мають спільну редакцію.)

Дослідники, що спеціально займалися питаннями походження і складу «Тисячі і однієї ночі», дійшли висновку, що основою цього єднання були створені в Індії фантастичні казки й дидактичні розповіді про тварин – «Панчатантра». До збірки входять казки й дидактичні, і пригодницько-дидактичні, у яких чітко поставлена мета: виховання людини.

У «Тисячі і одній ночі» є пригодницькі і пригодницько-фантастичні повісті й побутові казки.

Потрапили сюди й розповіді про реальних історичних осіб – халіфів, богословів, учених і поетів VII–XII ст. На тлі інших казок вони здаються овіяними казковим ореолом. Важко сказати, яка частина «Тисячі і однієї ночі» цікавіша – кожна має певні особливості. Але, познайомившись із казками й новелами, повчальними притчами та розповідями про незвичайні пригоди, відчуваєш, що проник у новий чудовий світ, який надовго, якщо не назавжди, залишиться в пам'яті.

V. Підсумкові запитання:

1. Як називалася середньовічна арабська держава?
2. Що означає слово «Халіфат»?
3. Хто був засновником ісламу?
4. Яка мова в Халіфаті була державною?
5. Де правлять мусульмани молитви?
6. Чим славився Халіфат?
7. Хто є автором казок «Тисяча і одна ніч»?
8. Як довго формувалася збірка казок «Тисяча і одна ніч»?
9. Чим приваблюють казки «Тисячі і однієї ночі»?
10. Яких героїв прославляють казки?
11. Що ви можете сказати про мову казок?
12. Із яких жанрів складається збірка казок «Тисяча і одна ніч»?

VI. Домашнє завдання:

Прочитати про третю й четверту подорожі Синдбада-мореплавця, скласти простий план, зробити малюнки до казок.

VII. Підбиття підсумків уроку.

Курасва Т.В.

Урок 9

Тема. Уславлення любові до праці та інших людських чеснот у казці «Пані Метелиця»

Мета: вчити виразно читати і переказувати твір; розкрити зміст казки, її образи; формувати навички читання в особах, вміння давати відповідь на запитання; розвивати мовлення.

мислення, уяву, творчість; виховувати любов до праці, повагу до інших, щирість, доброту.

Обладнання: малюнки, кросворд, таблиці.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань.

1. Бесіда.

- Що вам відомо про братів Грімм?
- Чому вони вирішили збирати фольклор?
- Чим автори казок відрізняються від збирачів казок?
- Яка тема казки «Пані Метелиця?»
- Назвіть види казок та їхні ознаки.
- Доведіть, що казка «Пані Метелиця» належить до чарівних, коментуючи занесені у таблицю дані.

Особливості чарівної казки	Приклади з тексту
1. Чарівні історії	Стара баба, яка насправді є панею Метелицею.
2. Чарівні предмети	Лука з різними квітами; брама, що є виходом на поверхню і з якої ллється золотий дощ або смола; подушки, при збитті яких летить сніг.
3. Чарівне місце	Квітуча лука, що знаходиться в криниці.
4. Трикратність	Три зустрічі – піч, яблуна, бабуся.
5. Допомога героям	Винагорода падчериці за працю.
6. Несподіваний кінець	Смолу ледащиця не відмила довідку.

2. Робота за малюнками.

Учні переказують епізоди, зображені на малюнках. До кожного з малюнків пропонують назву.

II. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми й мети уроку

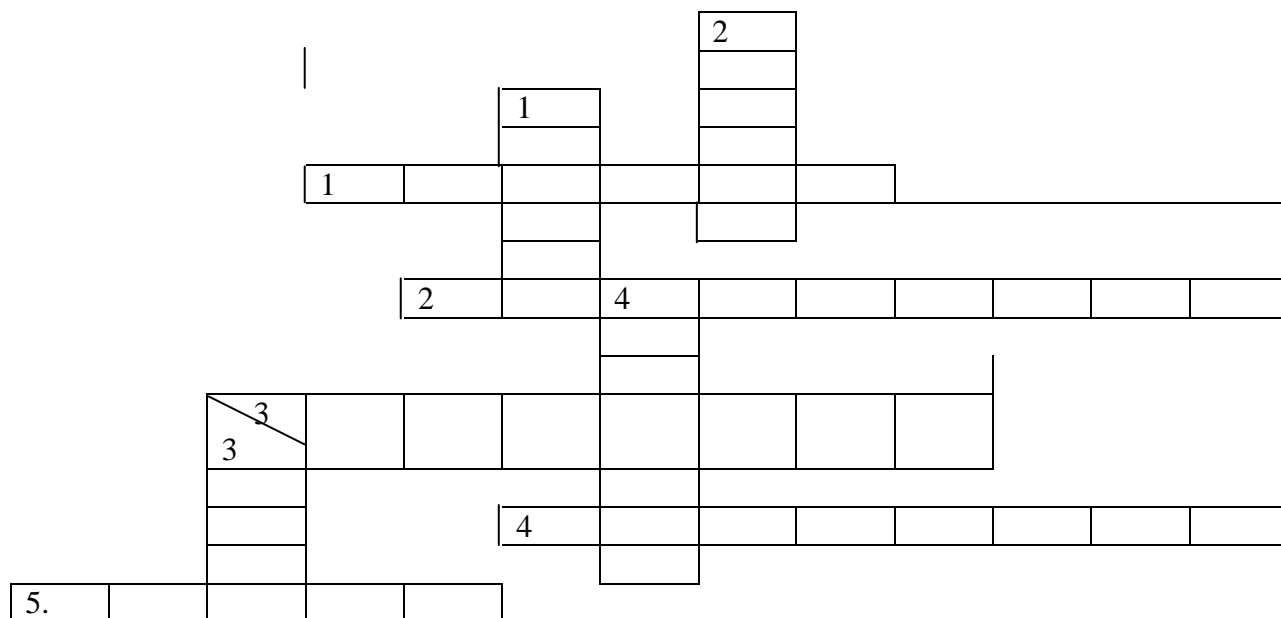
III. Систематизація матеріалу

По горизонталі:

1. З нею зустрілася падчерка. (Яблуна.)
2. Роботяща дівчинка. (Попелюшка.)
3. Їх нагодувало пір'я з подушок. (Сніжинки.)
4. Місце, де жила пані Метелиця. (Колодязь.)
5. Перехід між колодязям і поверхнею. (Брама.)

По вертикалі:

1. Нагорода за працю роботящій дівчинки. (Золото.)
2. Істота, яка сповіщала про прихід дівчат. (Півень.)
3. Винагорода за лінощі. (смола.)
4. Річ, яку впустила падчерка в криницю. (Починок.)

2. Переказ казки.

3. Інсценізація епізоду (*читання в особах*)

4. Бесіда за запитаннями.

- Якою була падчерка?

- Якою була мачушина дочка?

- Як ставилися дівчата до праці?

- Знайдіть і зачитайте епізод про службу падчерки в пані Метелиці. Які слова вживаються для характеристики дівчини? (*Роботяща, попелюшка, старання.*)

- Як характеризують дівчину такі слова : негайно стала до роботи , в усьому догоджала старій ?

- Як бабуся віддячила дівчині за працю?

- Як служила мачушина дочка?

- Чому пані Метелиця змушена була сказати ледарці, що її служба закінчилася?

- Якими словами характеризується мачушина дочка? (*Лінива, ледарка, ледациця – повторюється тричі.*)

- Як називають прийом протиставлення?

- Чому дві дівчини постійно протиставляються?

- Що прославляється в казці? Доведіть текстом.

5. Робота з текстом.

Користуючись текстом, заповніть таблицю, в якій відображено любов до праці. Наприклад:

Падчерка	роботяща; мусила виконувати всю хатню роботу; була попелюшкою в домі; щодня сиділа на шляху біля криниці й пряла; підійшла до печі й лопатою повитягала весь хліб; струсила яблуню; негайно стала до роботи; збивала подушки так сильно, що аж пір'я летіло, наче сніжинки.
Мачушина дочка	лінива; ледарка; зневажливо відповіла хлібові, не витягла його; не обтрусилася яблунню, грубо відмовила; уже другого дня почала лінуватися; третього – ще більше, навіть уставати вранці не захотіла.

IV. Узагальнення матеріалу

- Тож давай підсумуємо. Про що йдеться в казці «Пані Метелиця»?
- Якими ми бачимо обох дівчат?
- Чому в сім'ї вирости такі різні дівчини?
- Яку винагороду отримала кожна з них за працю?
- Чи не жорсткого обійшлася бабуся з ледащицею? Доведіть справедливість її рішення.
- Чого навчає казка,
- Якого висновку ви дійшли з усього прочитаного і сказаного?

V. Домашнє завдання.

Підготуватися до позакласного читання, прочитати одну з казок на вибір «Розумна жінка», «Материнська любов», «Пензлик – Малянь».

Чорна Л.В.

Вчителька світової літератури

Голозубинецької ЗОШ І-ІІІ ст.

Урок 10

Тема: Літературна казка. Олександр Пушкін. Вступ до поеми "Руслан і Людмила".

Мета: розкрити поняття літературна казка, її особливості та відмінності від казки народної; розповісти учням про дитячі роки життя О.Пушкіна, зацікавити їх творчістю письменника; розвивати навички правильного, вдумливого виразного читання та розуміння прочитаного, збагачувати словниковий запас; виховувати духовні якості.

Обладнання: дитячі портрети О.Пушкіна (мініатюра 1801-1803 рр. невідомого художника, гравюра Є.Гейтмана 1822р.), портрет О.Пушкіна роботи О.Кипренського, виставка книг «Казки О.Пушкіна», ілюстрації до його казок художників Палеху, звукозапис вступу до поеми «Руслан і Людмила» у виконанні А.Шварца.

Тип уроку: вивчення нового навчального матеріалу

Пушкін не міг не написати свої казки, тому що те, що з дитинства увійшло в серце поета, рано чи пізно мало відгукнутися. І тому, що геній створює весь світ, а не уламки його; а світ людський неможливо уявити без дитинства, як і дитинство неможливе без казки. О.Шаров

Хід уроку

- **Актуалізація знань з теми "Народні казки".**

- Які твори усної народної творчості вам відомі?
- Які твори називають казками?
- Як створюються народні казки?
- Пригадайте головне правило казок
- Які види казок ви знаєте?
- З яких частин складається чарівна казка?
- Виразно прочитайте вірш Ліни Костенко. Героїв яких казок згадано в ньому? А яких казкових героїв знаєте ви? Які з них уособлюють добрі, злі сили?

Затишно дітям в пазусі казок.

Отак би й слухав про царя Салтана

або про те, як весело казок

обманює турецького султана.

Про карих коней з полуменем грив,

про чаклуна, що все нас віті може.

І хто б там що кому не говорив,

а згине зло, і правда переможе!

Той у Яги царівну одбере,

той кам'яне поле переоре,

Кощей Безсмертний непременно вмере

*і всі безглуздя раптом переборє.
Лише борись, а щастя не втече—
не схаменешся — півжиття позаду.
І день, і ніч, і тисяча ночей...
Спасибі вам за цю Шехерезаду.*

• **Робота над поняттям "літературна казка".**

- Літературна казка з'явилася не як наслідок колективної творчості, її написав конкретний автор (Карло Коллоді "Пригоди Піноккіо", Г.К.Андерсен "Снігова Королева", Льюїс Керрол "Аліса в Країні Чудес".)
- Ми не тільки знаємо, хто написав ту чи іншу казку, ми відчуваємо присутність автора у ній. Автор не приховує свого ставлення до героїв, до того, що відбувається. Автор сміється, співчуває, жаліє, співпереживає.
- Літературна казка створюється у писемній формі.
- У казці літературній наявні побутові подробиці, часто вказано час і місце, де відбуваються події (із казки "Попелюшка" ми дізнаємося про тогочасну моду; про те, що Малюк і Карлсон мешкають у Стокгольмі, а Аліса - у Країні Чудес).
- Літературна казка може бути не тільки прозовою, а й віршованою ("Казка про мертву царівну та сімох богатирів" О.Пушкіна).
- Літературні казки умовно поділяються на дві групи:
  - казки, в основу яких покладені фольклорні твори (казки Ш.Перро);
  - власне авторські казки (А.Ліндгрен. "Пеппі Довгапанчоха").

• **Вікторина "Сторінками казок О.Пушкіна".**

*Жил-был поп,
Толоконный лоб.
Пошел поп по базару
Посмотреть кой-какого товару.
Навстречу ему Балда
Идет, сам не зная куда.*

(«Сказка о попе и работнике его Балде»).

*В синем море звезды блещут,
В синем море волны хлещут,
Туча по морю идет,
Бочка по морю плывет. («Сказка о царе Салтане...»)*

*Жил старик со своею старухой
У самого синего моря;
Они жили в ветхой землянке
Ровно тридцать лет и три года.
Старик ловил неводом рыбу,
Старуха пряла себе пряжу. («Сказка о рыбаке и рыбке»)*

*На девичник собираясь,
Вот царица, наряжаясь
Перед зеркальцем своим,
Перемолвилась с ним:
«Я ль, скажи мне, всех милее,
Всех румяней и белее?» («Сказка о мертвой царевне...»)*

«Посади ты эту птицу, -

Молвил он царю, - на спицу;
Петушок мой золотой
Будет верный сторож твой:
Коль кругом все будет мирно,
Так сидеть он будет смиренно;
Но лишь чуть со стороны
Ожидать тебе войны,
Иль набега силы бранной,
Иль другой беды незванной,
Вмиг тогда мой петушок
Приподымет гребешок,
Закричит и встрепенется,
И в то место обернется».

(«Сказка о золотом петушке»).

Слово вчителя про дитячі роки письменника.

План

1. Родина О.Пушкіна.
  2. Ставлення до няні Орини Родіонівни.
  3. Народна творчість - джерело натхнення поета.
- **Словникова робота:** пролог, лукомор'є, неведомий, видення, брег, витязь, чредой, дядька, пленяет, чахнет.
  - **Мелодекламація** вступу до поеми "Руслан і Людмила" вчителем (мовою оригіналу).
  - **Бесіда** (на первинне сприйняття).
    - Що ви уявляли, коли слухали ці рядки Пушкіна?
    - Який твір вам нагадав уривок? Чому?
    - Які російські народні казки згадали, коли слухали "Край лукомор'я..."?
    - Які картини зображені в уривку? Опишіть їх, використовуючи слова з тексту.
    - Які фарби переважатимуть у ваших уявних ілюстраціях?
  - **Слово вчителя про особливості читання вступу.**
    - Читати повільно, урочисто.
    - Робити логічні наголоси.
    - Виділяти казкові картини паузами.
    - Звернути увагу на вимову застарілих слів: *дол, брег, чредой, златом.* (Ці слова роблять картини вступу чарівними, казковими, відчувається, що події відбуваються дуже давно).
  - **Виразне читання вступу учнями.**
  - **Прослуховування звукозапису** уривка у виконанні А.Шварца.
  - **Робота з ілюстраціями** до вступу художників Палеху.
- Завдання.** Уважно розглянути ілюстрації і дібрати до них рядки з тексту.
Які ілюстрації виконали б ви?
- **Підсумкова бесіда.**
    - Використовуючи епіграф, доведіть, що народна творчість була невичерпним джерелом натхнення великого російського поета.
    - Що в уривку "Край лукомор'я..." нагадає народну казку? Обґрунтуйте свою відповідь цитатами з тексту.
    - Яка головна думка уривка?
  - **Домашнє завдання.** Підготуватись до виразного читання уривка. Намалювати серію ілюстрацій до вступу або скласти кросворд "Край лукомор'я..." Завдання групі учнів: пояснити походження імен казкових персонажів (Баби Яги, Кощея Безсмертного).

Урок 11

Тема: Синтез фольклорних і літературних елементів у казках О.Пушкіна. Система образів. Автор.

Мета: працювати над розвитком навичок виразного читання віршованого твору, розкрити уславлення російської народної казки у вступі до поеми "Руслан і Людмила", звернути увагу на його структуру та образну систему; формувати навички порівняння літературного твору із творами фольклору; розвивати образне мислення, пам'ять, усне мовлення; виховувати любов і повагу до слова, інтерес до творчості О.Пушкіна.

Обладнання: малюнки учнів, тлумачний словник В.І.Даля.

Тип уроку: комбінований.

Что за прелесть эти сказки!

Каждая есть поэма!

А.С. Пушкин

Зміст роботи

- **Бесіда (перевірка домашнього завдання).**
  - Що таке народна казка? Літературна? Що в них спільне, що відмінне?
  - Яких героїв літературних казок ви знаєте? Хто написав ці казки?
  - Які казки О. Пушкіна ви знаєте? Назвіть героїв цих казок.
  - Що було джерелом казкової творчості О.Пушкіна? Аргументуйте відповідь цитатами з уривка "Край лукомор'я...".
- **Робота з темою уроку та епіграфом.**
- **Виразне читання вступу учнями.**
- **Бесіда за структурою та змістом прологу.**
  - Зверніть увагу на будову прологу. На які частини його можна поділити? Зачитайте їх.
  - Прочитайте першу частину. Яку частину народної казки вам нагадує цей уривок? (*зачин*). Наведіть відомі вам зачини. Яку функцію виконує зачин у народних казках?
  - Прочитайте другу частину. Виділіть у ній самостійні картини..
  - Які рядки прологу ви віднесли б до заключних? Які твори фольклору мають подібні кінцівки? Наведіть приклади відомих вам кінцівок народних казок.
  - Якою картиною відкривається уривок "Край лукомор'я..."? Як ви уявляєте лукомор'є?
  - Назвіть головного героя першої частини. Пригадайте фольклорні твори, у яких зустрічається цей персонаж. Як його називають?
  - Друга частина прологу розпочинається словом "Там". Скільки разів повторюється це слово? Як ви думаєте, на що воно вказує?
  - З якими казковими та фантастичними створіннями ми зустрічаємось на початку другої частини уривку?
  - Хто в пролозі уособлює злі сили? За якими казками вони вам відомі? Поясніть походження їх імен.
- **Повідомлення учнів.**

Перший учень. Хатка Баби Яги знаходиться у дрімучому лісі, і для того, щоб потрапити до неї, необхідно промовити такі слова: *"Избушка, избушка! Стань к лесу задом, ко мне передом."* У хатинці на печі лежить Баба Яга *"костяная нога из угла в угол, нос в потолок врос."* Вона відчуває запах людини і невдоволено говорить: *"Фу, фу, фу! Бывало русского духа слыхом не слыхатъ, видом не видать, а ныне русский дух сам в ложку садится и в рот валится"*.

  - Чому ж Баба Яга не виносить «русского духа», тобто запаху людини? (Дослідники фольклору стверджують, що Яга - мрець, який охороняє вхід в царство померлих.)

- Казкова картина хатинки Баби Яги змінюється виходом із морських глибин тридцяти витязів. Згадайте, в якій казці Пушкіна ми знаходимо продовження цієї картини?

Другий учень. В свете есть иное диво:

*Море вздуется бурливо,
Закипит, подымет вой,
Хлынет на берег пустой,
Разольется в шумном беге,
И очутятся на бреге,
В чешуе, как жар горя,
Тридцать три богатыря,
Все красавцы удалые,
Великаны молодые,
Все равны как на подбор,
С ними дядька Черномор.*

(«Сказка о цареСалтане»)

- Хто в пролозі, окрім Баби Яги, уособлює злі сили? У яких казках ви з ними зустрічались?

Третій учень. Образ чаклуна - старого карлика, який літає у повітрі, прийшов із відомої російської народної казки "Три підземних царства".

Ім'я Кашея Безсмертного пов'язано зі словом "кістка" (рос. "кость") і стало характеристикою самого образу, який за тлумаченням В.І. Даля означає *"изнеможденного непомерно худобою человека, особенно старика, скрягу, скупца..., корпящего над своею казною"*. Пушкін дотримується цього тлумачення.

- Прочитайте заключну частину вступу. Чим вона відрізняється від традиційної казкової кінцівки?
- Як ви розумієте слова "и мед я пил"?
- Знайдіть і прочитайте головні рядки вступу. Як ви їх розумієте?
- **Виразне читання вступу хором.**
- **Порівняння оригінального і перекладного текстів.**
- **Підсумкова бесіда.**
- Назвіть основні казкові картини вступу до поеми "Руслан і Людмила".
- Яких фантастичних, казкових персонажів ви зустріли, коли читали уривок?
- Хто з них уособлює добрі, злі сили?
- Як закінчуються народні казки? Як Пушкін закінчує вступ до "Руслана і Людмили"?
- Прочитайте головні рядки вступу. Як ви їх розумієте?
- **Домашнє завдання.** Вивчити вступ до поеми "Руслан і Людмила" напам'ять.

Урок 12

Тема: О. Пушкін. Вступ до поеми «Руслан і Людмила»

Мета: ознайомити зі змістом вступу до поеми О. Пушкіна «Руслан і Людмила» та його художніми особливостями; розвивати навички виразного читання, аналізу поетичного твору, уміння висловлювати свою думку щодо прочитаного; виховувати любов до художнього слова, естетичний смак.

Обладнання: різні видання поеми «Руслан і Людмила», ілюстрації до них.

Теорія літератури: літературна казка, герої літературних творів; прозова та віршована мова.

Хід уроку

• Мотивація навчальної діяльності школярів

— Видатний російський поет, старший сучасник О. Пушкіна, Василь Андрійович Жуковський подарував поетові свій портрет із написом: «Переможцеві учневі від переможеного вчителя в той високоурочистий день, коли він закінчив свою поему "Руслан і Людмила"». Отже, на сьогоднішньому уроці ми дізнаємося, що це за казка-поема, як вона створювалася.

• Актуалізація опорних знань

Бесіда

- Яким ви уявляєте собі О. Пушкіна?
- Що особливого було в біографії поета?
- Яка з цих якостей, на вашу думку, найбільш характерна для Пушкіна: патріотизм, талановитість, мужність, освіченість? Свою думку обґрунтуйте. (Кожна з цих рис була притаманна поетові.)

• Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя

— Як відомо, зі слів Орини Родіонівни Пушкін записав кілька народних казок, серед них була й така: «"Що за диво,— говорить мачуха,— ось що за диво: біля моря-лукомор'я стоїть дуб, а на тому дубі золоті ланцюги, і по тих ланцюгах ходить кіт; угору йде — казки розповідає, вниз іде — пісні співає". Царевич прилетів додому і з благословення матері переніс перед палац дивний дуб». У цьому ж зошиті поета були й знайомі нам рядки з прологу до поеми «Руслан і Людмила» «Край лукомор'я дуб зелений...».

2. Повідомлення учнів про сюжет казки-поеми О. Пушкіна «Руслан і Людмила» (переказ)

3. Слово вчителя

— На уроці ми докладно ознайомимося лише з прологом до поеми.

4. Словникова робота

Поема — великий віршований твір, у якому розповідається про життя та подвиги героїв, дається оцінка їхнім учинкам;

пролог — вступ;

лукомор'я — вигин морського берегу у формі лука;

витязь — лицар, воїн;

смагдовий — яскраво-зеленого кольору;

ватаг — ватажок, командир.

5. Виразне читання «Прологу» до поеми О. Пушкіна «Руслан і Людмила» Спочатку читає

вчитель, потім — учні (у перекладі та мовою оригіналу).

6. Обмін враженнями про прочитане

— Що означає «руський дух»? Чи відчували ви його та у який спосіб?

7. Евристична бесіда, виконання пошуково-дослідницьких завдань.

Герої яких російських народних казок згадуються в пролозі до пушкінської поеми? («Царівна-Жаба», «Мар'я-Царівна», «Баба-Яга», «Казка про Івана-царевича, Жар-птицю і Сірого Вовка», «Коцій Безсмертний» та ін.)

Запишіть усіх героїв та фантастичні образи, які населяють казковий світ

Лукомор'я. (Лісовик, русалка, хатка на курячих ніжках, тридцять витязів, чаклун, богатир, царівна, бурий вовк, Баба-Яга в ступі, цар Кощій, королевич, грізний цар, ватаг морський)

Зі скількох частин, на вашу думку, складається пролог? (Із трьох: зачину (рос. присказки) — 1–6 рядки; основної частини — 7–29 рядки та кінцівки — 30–33 рядки, характерної для казок.)

У пролозі часто (14 разів) повторюється слово «там». З якою, на вашу думку, метою? (Щоб підкреслити, що все діється десь там — у казці.)

У кінці прологу автор говорить, що і він «там був», «і мед... пив», «і кіт учений» своїх казок його вчив. Що це означає? (Це означає, що в душу поета назавжди увійшов чарівний світ російської народної казки.)

Порівняйте текст оригіналу та перекладу. Зробіть висновок про якість перекладу (точність, художність).

Словничок до тексту оригіналу

Неведомый — невідомий, незнаний;

дол (застаріле) — долина;

видения — дива, видіння, фантастичні картини;

брег — берег;

витязь — воїн, лицар;

чредой — по черзі, один за одним;

дядька (застаріле) — вихователь;

пленяет — бере в полон;

чахнет — худне, хворіє.

• Закріплення знань, умінь та навичок

Знайдіть логічні пари — предмет та його ознаку.

Дуб	бурий
ланцюг	грізний
кіт	руський
доріжки	смарагдові
страхіття	чудові
берег	зелений
витязі	нечувані
хвилі	невідомі
ватаг	дикий
цар	золотий
вовк	морський
дух	учений

• Домашнє завдання

Вивчити напам'ять пролог до поеми О. Пушкіна «Руслан і Людмила», уміти його аналізувати; зробити ілюстрації.

• Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Займи позицію»

Урок 13

Тема: Г. К. Андерсен «Соловей». Протиставлення «справжнього» і «штучного» у казці.

Мета: познайомитися з казкою, порівняти живого і штучного солов'я, відпрацьовувати в учнів навички виразного читання та переказу казки; розвивати пам'ять, образне мислення; формувати уявлення про справжню красу; виховувати любов до природи.

Обладнання: портрет Г. К. Андерсена, казка «Соловей», збірки казок письменника, буклет «Птахи», запис співу солов'я, запис уривка з «Лускунчика» П.І. Чайковського.

Тип уроку: комбінований.

Епіграф: Життя коротке, мистецтво вічне.

О.Уайльд

Хід уроку

I. Актуалізація опорних вмінь та навичок учнів.

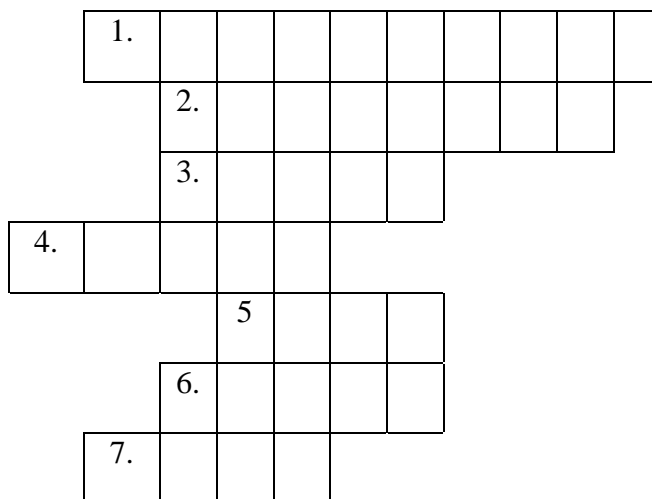
– Віталій Біанкі, російський письменник, автор творів для дітей на науково-природничі теми сказав: «Рослини і тварини, ліси, гори і моря, вітри, дощі, зорі - увесь світ навколо нас говорить з нами всіма своїми голосами. Але ми його не чуємо. Тільки малі діти розмовляють з ним своєю мовою, і незрозумілий лепет їх сам звучить для нас як дзюрчання струмка, шелест лісу, перекличка птахів. Дітьми ми довго вчимося мови дорослих. А коли нарешті навчаємося висловлювати свої думки словами, вже не можемо розповісти, про що ми розмовляли з квітами, птахами, хмарами: забули».

Сьогодні ми спробуємо поспілкуватись з чарівним птахом, героєм твору Ганса Крістіана Андерсена.

А мені, можливо, вдасться повернутись у дитинство, щоб згадати, про що розмовляють діти з природою. Отже, вперед.

1. Робота з кросвордом.

– Розгадайте кросворд. Якщо ви правильно назвете слова по горизонталі, то по вертикалі зможете прочитати назву казки, яку будемо вивчати на уроці.

1. Казка про дівчинку, що була морською красунею. (Русалонька).
2. Предмет, який підклали принцесі під перини. (Горошина).
3. Речовина, з якої був зроблений солдатик. (Олово).
4. Професія у театрі, яку дуже хотів обрати Г.Х. Андерсен. (Актор)
5. Ліричний жанр, за який перепадало юнакові від директора гімназії. (Вірш).
6. Ім'я подруги Кая. (Герда).
7. Розміри дівчинки, що стали основою її імені. (Дюйм).

II. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми й мети уроку.

– Молодці! Із завданням справились добре. Сьогодні ми дійсно познайомитися з казкою Андерсена “Соловей”, поповнимо свій словниковий запас, матимемо змогу порівняти живого і штучного солов’я, спробуємо визначити, що хотів донести до читача Андерсен своїм твором, яким чином він розв’язав конфлікт між справжньою красою та штучною. Ганс Крістіан Андерсен дуже любив природу і дітей. Адже саме вони діють у його казках. Цього разу героєм його твору стала маленька, але дуже співуча пташка – соловей (запис у зошит теми уроку).

Перед роботою над змістом казки звернемося до опису пташки, відомостей про неї з міфології різних країн. Вдома наші «орнітологи» знайшли та підготували повідомлення і легенди про солов’я.

1. Повідомлення учнів.

– Згідно з російськими легендами, поширеними на Смоленщині, на солов’я перетворився чоловік, який відмовився дати склянку води своїй хворій матері і вона його за це прокляла. На Тульщині білий соловей вважався провідником інших солов’їв. Мисливці прагнули заплучити такого птаха, вважаючи, що він забезпечить їм успіх на полюванні.

- За народними уявленнями стародавніх греків вживання в їжу м’яса солов’я може позбавити людину сну.

- Популярним персонажем східнослов’янської міфології і билинного епосу був Соловей – розбійник, який перемагав ворогів своїм страшним свистом.

– На Волині було поширене вірування про те, що солов’ї починають вперше співати опівночі на Пасху, коли починається всенощна служба в церкві.

– Прекрасний спів солов’я не залишає байдужим нікого. Вважають, що співає він уночі, насправді ж соловейко співає і вночі, і вдень, просто вдень ми не можемо почути його через шум та спів інших птахів. Оскільки соловей – це перелітний птах, тому він співає лише з квітня по червень, саме в той час, коли самиця насиджує яйця. Співають лише солов’ї-самці. У співі він виражає свої почуття до самки, оберігає її, коли вона сидить на гнізді. Співає соловейко лише до появи пташенят, а з часом припиняє, щоб не привертати увагу хижаків. Незважаючи на чудовий спів, солов’ї за своїм забарвленням не впадають у вічі, їх пір’я коричнево-червоне, а черевце – сіро-біле. Гніздяться вони на деревах, але саме гніздо не дуже міцне. Іноді воно може бути прямо на землі або на дуже великій висоті. Як правило, в гнізді самиця відкладає від 4 до 6 яєць, які мають характерне забарвлення – оливкове, темно-оливкове, зеленувате або ж блакитнувате з плямами. Соловейко – птах особливий. Більше за все він полюбає південні країни та країни в зоні континентального клімату. Наприклад, солов’я європейського можна зустріти практично в кожній європейській країні, окрім Англії, Ірландії, Уельсу та Шотландії (багато хто вважає, що це через вологість клімату на острові).

Восени, коли дні стають вже короткими, солов’ї відлітають на захід Африки, де зимують, харчуються павуками, комахами, червами, ягодами, але не співають. На батьківщині ці птахи з’являються десь на початку травня. Ще однією особливістю у них вважається своєрідна школа. Кожен молодий соловейко навчається співу у старших, наслідуючи їх. Тому, якщо ви помітили, що біля вашого дому співає тільки один птах, будьте уважнішими: можливо, це вже цілий квартет. Співають солов’ї теж дивно: сидять на гілці невисоко від землі, опускають крила і горбляться, постійно оглядаючись навколо, адже вони дуже потайливі істоти. Але якщо спів соловейка інтенсивний та самовідданий, то до нього можна навіть приблизитися впритул.

– А ви бачили солов’я? Сірі, білі, голубі, кольорові пір’їнки – маленька птаха майже непомітна. Але спів зачаровує. (Демонструються малюнки солов’я)

III. Опрацювання матеріалу уроку.

1. Слово вчителя. Погодьтеся, в усіх цих міфах є щось таємниче, те, що робить легенди казковими. Саме солов'ю присвячують чимало дифірамбів поети та письменники.

Колись у дитинстві малий Ганс запитав у тата, що таке казка. У відповідь почув: «Якщо справжня казка, то в ній прекрасно узгоджуються справжнє життя і те, до чого ми прагнемо». Такими й були твори Андерсена.

Коли Г.К.Андерсен писав твір «Соловей», перед ним стояв образ коханої жінки Йонні Лінд, шведської співачки, яку називали «шведським соловейком».

Отже, давайте звернемося до цієї казки, де розповідається про силу великого і справжнього мистецтва, спробуємо вяснити, чи всяка краса приносить радість і задоволення.

2. Читання казки Г. К. Андерсена «Соловей» учителем та підготовленими учнями (звучить запис уривка з «Лускунчика» П.І.Чайковського).

3. Словникова робота: пояснення нових слів з тексту.

Арія – це розвинута, закінчена вокальна п'єса для голосу – соло з оркестровим супроводом. У первісному значенні термін “арія” означав пісню (являє собою частину оперної дії).

Імператор – титул деяких монархів, що означає більш високий ранг порівняно з королем, царем.

Камергер – придворний чин і придворне звання старшого рангу.

Капельмейстер – керівник вокальної капели або оркестру, диригент.

Орнітолог - це біолог, що вивчає птахів. Він спостерігає за їх поведінкою в умовах живої природи, мегаполісу і в неволі. Відстежує сезонні міграції. Займається науково-дослідною роботою.

4. Бесіда (за змістом).

– Де відбуваються події казки?

– Опишіть палац імператора? Зачитайте уривок.

– Кого зачарувала своїм співом «маленька сіра пташка»? Доведіть, що спів солов'я був дійсно красивим. (Учні зачитують слова рибалки, кухарочки, мандрівників про спів солов'я).

– А як імператор довідався про солов'я? Як цей випадок характеризує імператора?

– Перекажіть, як за наказом імператора знайшли птаха.

– Якими автор показав придворних? Чому вони вихваляли спів, якого ніколи не чули? (Підлабузник. Вихваляли те, що похвалив імператор).

- Зачитайте опис солов'я. Чи таким його уявляли придворні? А яким?
- Намалюйте словесний портрет птаха.
- Давайте запишемо у зашити, яким був соловей (учні заповнюють першу колонку таблиці)

Живий соловей	Штучний соловей
Маленька сіренька пташка Простий вигляд Маленьке горлечко	
Спів	
Немов скляні дзвіночки дзвенять; співав, як сам хотів	

- Чи сподобався спів солов'я імператору з казки Андерсена? Аргументуйте.
- Як ви гадаєте, чому соловей відмовився від нагороди імператора?
- Як поставилися люди до солов'я? Чи відчув він себе щасливим у палаці? Чому?
- Що було у пакунку, який отримав імператор?
- Давайте порівняємо пташок. Знайдемо ті слова, які характеризують штучного птаха (Учні у зошитах заповнюють другу частину таблиці)

Живий соловей	Штучний соловей
	Дуже схожий на живого, але весь обсіпаний діамантами, рубінами та сапфірами; виблискував сріблом та золотом; блищав, як обручка або брошка
Спів	
	Співав, як заведена шарманка

- Чому соловей полетів з палацу?
- Поясніть успіх штучної пташки.
- Чому справжній і штучний соловей не змогли співати разом?
- Що врятувало імператора від Смерті?
- Правильно – спів солов'я. (Звучить запис співу солов'я).

5. Слово вчителя. Чарівним солов'їним співом людина захоплюється вже багато віків. Та не всі солов'ї однаково талановиті. Більшість співає посередньо, «стандартну» пісню, що складається з 4 – 5 колін. Вона швидко надокучає. Однак є й інша категорія цих птахів. Це – співаки – «композитори», їх пісня складається з 10 – 12 колін. Причому спів збагачується перестановкою за власним «розсудом» співака колін під час чергового виконання. Іноді кількість колін у пісні досягає 14 -15. То вже справжня симфонія звуків.

- Як ви гадаєте, у казці Г.К.Андерсена був просто соловей чи соловей –«композитор»? Чому?
- Чому саме спів живого, а не штучного солов'я врятував правителя?

6. Робота з літературознавчими термінами: тема, ідея художнього твору

Тема – те, про що оповідає автор; елемент змісту, відповідь на питання, про що цей твір.

Ідея – узагальнююча, центральна думка твору, його сенс; те, що хотів сказати автор.

8. Розгадайте «плутанку».

- Чи згодні ви з тим, що ці слова містять головну думку казки?

Не – зо – що – то – щить – все – те – бли – ло

Відповідь: Не все те золото, що блищить.

IV. Оцінювання.

V. Підсумок уроку.

– Отже, справжнє мистецтво має бути вільне, воно говорить правду рибалці, дівчинці і імператору. Це дуже мудра казка, бо вона нагадує, що не можна плутати зовнішню досконалість із живим мистецтвом. Тому, що навіть найкрасивіша іграшка лишається тільки забавкою.

– Як ви гадаєте, казка Андерсена «Соловей» про справжню красу та штучну красивість чи милосердя і вдячність?

– Чому навчає казка?

VI. Домашнє завдання:

1. Прочитати казку Г. К. Андерсена «Соловей».
2. Дібрати прислів'я про солов'я (за вибором).
3. Намалювати ілюстрації до казки (за вибором).

Урок 14

Тема: Г. К. Андерсен «Соловей». Соловей як втілення сили природи й мистецтва; зміни в образі імператора

Мета: продовжити ознайомлення учнів з ідейно-художнім змістом казки; удосконалювати навички виразного читання, аналізу тексту та характеристики героїв, визначення головної думки; виховувати любов до прекрасного, почуття добра та милосердя, показати силу справжнього мистецтва, виховувати любов до природи

Обладнання: ілюстрації дітей, портрет письменника, запис голосів птахів, спів солов'я, комп'ютерна презентація-слайди з видами Китаю, музичний твір Аляб'єва «Соловей».

Тип уроку – дослідження

«... глибина їх казок оманлива, здається,
що ти вже сягнув дна, а перед тобою ще
відкриті підводні країни.»

Євген Богат

Виключно правильний шлях до краси – правда.

Ф. Шаляпін

Мистецтво народжується життям, виростає
з життя, і тому має життєдайну силу.

Д. Кабалевський

Хід уроку

I. Вступне слово вчителя.

Діти, ми на попередньому уроці почали вивчати казку Андерсена «Соловей». Ми пересвідчилися, що без казок Андерсена важко уявити життя. Вони потрібні і дітям, і дорослим. Читаючи казки, ми сприймаємо створений письменником світ як реальний. І хоча уявлення про добро і зло, про справжнє і фальшиве, які виникли під впливом казок Андерсена, не завжди знаходять відображення в житті, все ж ми вчимося протистояти нещирості, зраді, жадібності, душевній черствості, вчимося бачити красу, справжню дружбу, щирю любов. Отже, славетний казкар поруч, він залишиться з нами на все життя. І кожна зустріч з його витвором – це якесь відкриття.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів. Оголошення теми та мети уроку.

От і сьогодні ми знову помандруємо у казковий заповідник Ганса Крістіана Андерсена – витвір його фантазії. Ми продовжимо знайомитися з прекрасним майстром пісенного мистецтва – Соловейком; торкнемося того чудового світу, який створений гарячим серцем казкаря (запис у зошит теми уроку).

1. Учитель.

Г. К. Андерсен належав до прибічників «поезії серця», котрі думали, що творчість – це імпровізація. Прикладом такої поезії і є казка «Соловей», написана за одну добу 11 – 12 жовтня 1843р. Глибоке почуття Г. К. Андерсена до знаменитої шведської оперної співачки Йенні Лінд наповнило новим змістом задум казки про короля і смерть. Внаслідок цього, центральною проблемою «Солов'я» стали роздуми Андерсена про мистецтво, його природу, місце життя в цьому світі. «Дякуючи Йенні Лінд, - писав Андерсен, - я вперше пізнав святість мистецтва і проникся почуттям обов'язку, що велить забувати себе заради високої мети мистецтва».

2. Бесіда:

Діти, читаючи вдома казку, ви малювали ілюстрації. На них ви зображували солов'я. Всі пташки на ваших роботах різні, але є і дещо однакове.

- Чи доводилось вам чути спів солов'я?

- Яке враження він на вас справляв? (прослуховування запису співу птахів). (Демонструються слайди на комп'ютері)

Дія казки відбувається в Китаї, країні з найдавнішою культурою. Китайські майстри залишили нащадкам неповторні й вічні архітектурні пам'ятки: загадкові й величні пагоди – вежеподібні меморіальні споруди на честь діяння буддистських святих, а також на честь важливих для китайців подій, палаци китайських імператорів, вироби з фарфору, малярські твори. Велика Китайська стіна, яку вивели будівники у 4 – 3 ст. до н. е. Китай – країна філософів, митців, мореплавців, мандрівників, винахідників (ім належить винахід пороху, мистецтво виготовлення порцеляни, шовку). Ще в далеку давнину китайці створили писемність. Весь світ знає китайські ієрогліфи. Протягом 7 – 13 ст. живопис займає центральне місце в образотворчому мистецтві Китаю. Художники прагнуть показати єднання людини з природою. Нанесені пензликом малюнки на шовкові сувої дивували точністю передачі краси природи, її рослинного і тваринного світу, це «Іволга на гранатовому дереві» - невідомий майстер X – XIII ст., «Олені серед дерев червонолистого клена» - невідомий майстер X ст., фрагмент сувою Го Сі «Осінній туман розсіявся над горами і полонинами» - XI ст..

У світі дуже багато краси, якої ми часто не помічаємо. Мабуть, це через те, що ми її бачимо кожен день, і вважаємо, що нічого нового в ній нема. Але ж це не так. Настає момент, коли людина зовсім по-новому сприймає оточуючий її світ і відкриває для себе те, що раніше не помічала, - як сталося це з китайським імператором із казки Андерсена «Соловей».

Наша мета – на цьому уроці дослідити, яке завдання мистецтва; роль Серця, тобто «справжнього почуття» у створенні витворів мистецтва; положення митця у світі влади, багатства і бідності.

3. Евристична бесіда з «розгадуванням» підтексту.

Вже з перших абзаців, в експозиції, (розповідь про державу китайського імператора) казкар підкреслив думку, що живий соловей, тобто митець, - це саме прекрасне, що є в світі китайського імператора. Ні рукотворне чудо – палац «із дорогоцінної порцеляни», ні чудо, створене природою і людиною – прекрасний сад, - нічого не може бути вище чуда, створеного живою природою – солов'я.

- Чому ж імператор ні разу не чув про це чудо, яке живе в його лісі? (Солов'я краще слухати в лісі, а імператор і придворні живуть в палаці штучної краси, тому не мають ніякої уяви про живу красу – солов'я)

- Де у казці розпочинається зав'язка? (Імператор почув про солов'я і наказав знайти його)

- Як проходить розвиток подій?

- Чому Андерсен, коли описує враження імператора від співу солов'я, пише, що «в імператора виступили сльози на очах і потекли по щоках»? (Сльози мають магічну силу, вони здатні розтопити лід в душі людини. Згадаймо казку «Снігова королева»).

- Чому соловей відмовився від нагороди? (Він отримав нагороду від того, що серце імператора розтануло і він зміг почути і зрозуміти спів солов'я).

- Чому, на вашу думку, автор вводить в твір ще одного героя – солов'я штучного? (Андерсен хотів протиставити справжнє мистецтво штучному)

- Чому «бідні рибалки» не поділяли захоплення від співу штучного солов'я? (Тут іде поєдинок між Розумом і Серцем. Тільки те мистецтво, яке йде від самої особистості творця – від його серця, може проникнути в серце іншим. При допомозі Розуму неможливо досягнути стихію Серця. Це філософія Андерсена - мудреця).

- Чому імператор призначив штучного солов'я «імператорського нічного столика співаком з лівого боку»? Чому саме з лівого? (Художня деталь) (Бо з лівого боку – серце, навіть у імператора)

4. Таким чином ми підійшли до кульмінації – появи Смерті.

Описуючи торжество Смерті над імператором – автор безпощадний (Знаходимо місце в творі). Чому штучний соловей не розігнав мару? Чому не відгукнувся на прохання імператора? А чому

прилетів справжній соловей? Адже імператор його забув! (Соловей прилітає до помираючого імператора, щоб підбадьорити і утішити його. «Моя пісня порадує тебе і заставить задуматись»).

- Про що повинен думати імператор?
- Отож, соловейко справжній відкриває нам загадку.
- В чому ж визначення справжнього мистецтва?
- Чому пісня солов'я так вразила Смерть?

Де **розв'язка твору?** (Соловей своїм мистецтвом перемагає Смерть). (Художня деталь).

- Чи не випадково в описі «воскресіння» імператора говориться про те, що «кров приликала до його серця»? (Пісня від серця солов'я переливається до серця імператора. Це не тільки фізичне воскресіння, а й духовне). В цьому поєдинку виграє справжній соловей.

Поет, як птах, дає те,

Що в нього є – пісню.

Г. К. Андерсен

5. Творча робота (в групах)

- 1) Словесне малювання (сад, плац, солов'ї – штучний і живий).
- 2) Вживання в образ. Розповідь на тему: «Якби я був(ла) соловейком».

IV. Оцінювання.

V. Підсумок уроку.

Заключне слово вчителя. Солов'я здавна народ прославляє в піснях, віршах, скульптурах... У фольклорі він втілює образ волі, друга, подарунка. Часто соловейко виступає в ролі крилатого посла. Йому повіряли люди свої таємниці, розповідали про свої радості і горе. Його наділяли ніжними епітетами «вільна пташка», «соловейко маленький». Талановитих співаків називали соловейками. Так, «українським соловейком» називали співака Анатолія Солов'яненка. Багато пісень співає він, і серед них «Не щибечи, соловейку» на слова Віктора Забіли і музику М. Глінки. (звучить фонограма). До солов'я звертався і український поет Тарас Шевченко. (чит. вірш).

Якщо ви втратили віру в себе і в свої сили, дуже втомилися, вам здається, що зло перемогло – зверніться до казок Андерсена і його герої допоможуть вам своєю вірою в силу добра. “Світ навколо нас сповнений краси. Розплющ очі і дивись!” – говорив Ганс Крістіан Андерсен.

VI. Домашнє завдання (за вибором):

1. У саду китайського імператора росли найчудовіші квіти і на найкращих з них висіли срібні дзвіночки. Уявіть, що ви – садівник китайського імператора. Що б ви посадили в саду?
2. Опишіть зовнішній вигляд солов'я та враження від його співу.
3. Ви – китайський імператор і вперше почули спів солов'я в своєму палаці. Ви хочете поділитися своїм захопленням від співу пташки з японським імператором і пишете йому листа. Як би виглядав цей лист? Напишіть.

Черпіта Олена Василівна
вчителька світової літератури
Дунаєвецької ЗОШ І-ІІІ ст.№4

УРОК 15.

ТЕМА: Оскар Уайльд «Хлопчик зірка». Символічний зміст назви твору. Основний конфлікт.

МЕТА: дати короткі відомості про О.Уайльда, розкрити авторське ставлення до краси зовнішньої і внутрішньої; розвивати усне мовлення, уяву та образне мислення учнів; прищеплювати учням поняття про справжню красу.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ОБЛАДНАННЯ: портрет О.Уайльда; ілюстрації до казки “Хлопчик-зірка”; мультимедійна презентація.

ХІД УРОКУ.

I. Оголошення теми й мети уроку

Вступне слово учителя.

Сьогодні ми починаємо знайомство з відомим англійським письменником і казкарем – Оскаром Уайльдом.

Народився Оскар Уайльд у 1854 році в Дубліні, столиці Ірландії, в сім'ї, де все було прийнято любов'ю до науки і мистецтв. Його батька, сера Вільяма, знали не тільки як відомого хірурга – офтальмолога, а і як археолога – аматора, знавця кельтського фольклору та письменника.

Леді Уайльд, мати Оскара, теж була письменницею і активно боролася за свободу Ірландії. Коли хлопцю виповнилося 10 років, перед ним розчинилися двері найпрестижніших навчальних закладів Великої Британії: він відвідував школу Портора і Трініті – коледж у Дубліні, а згодом чи не найвідоміший університет світу – Оксфорд. Уайльд мав репутацію першого учня. Завдяки своїм непересічним розумовим здібностям він одержував стипендії і премії.

Помер Оскар Уайльд в Парижі 30 листопада 1900 року.

II. Актуалізація опорних знань.

- Давайте пригадаємо -
- Що таке літературна казка?
- Чим вона відрізняється від казки народної?
- Кого з письменників казкарів ви знаєте?
- Назвіть літературні казки, які ви читали.

Звучить музика П.Чайковського “Пори року” (“Зима”). Музика стихає і вчитель починає розповідь (таємничо).

Була зимова ніч, стояв пекучий мороз. Сніг товстою ковдрою покривав землю й гілля дерев, і коли двоє бідних Лісорубів продиралися крізь хащі, навкруги, потріскуючи, ламались перемерзлі галузки, а коли вони підійшли до Гірського водоспаду, то побачили, що він нерухомо завис, бо його поцілувала Крижана Королева. Був такий холод, що навіть звірі й пташки не знали, як його перебути.

І ось такої морозної ночі сталося диво. З неба впала зірка, і лісоруби кинулись на її пошуки.

Що ж трапилось далі? Цікаво? Про це ми дізнаємось, коли прочитаємо казку О. Уайльда “Хлопчик-зірка”.

III. Робота над темою уроку

1. Робота над епіграфом уроку.

“Благо, що дарує нам мистецтво, не в тому, чому ми в нього навчилися, а в тому, якими ми завдяки йому стаємо...”

О. Уайльд.

Як ви розумієте вислів О. Уайльда?

2. Бесіда.

Що ви дізналися про письменника, чию казку будемо зараз читати?

Виразне читання казки.

(В класі учитель починає, а вдома учні закінчують читати казку самостійно).

IV. Висновки

V. Домашнє завдання: дочитати казку “Зоряний Хлопчик”; підібрати цитати до характеристики головного героя; намалювати ілюстрації до казки (за можливістю й бажанням).

Поетична хвилинка.

Закінчити урок, діти, я хочу словами українського поета Миколи Луківа.

Не зобидь ні старця, ні дитину,

Поділись останнім сухарем,
Тільки раз ми на землі живем,
У могилу не бери провину.
Зло нічого не дає, крім зла,
Вмій прощати, як прощає мати,
За добро добром спіши воздати,
Мудрість завше доброю була.
Витри піт солоний із чола
І трудись, забувши про утому,
Бо людина ціниться по тому,
Чи вона зробила, що могла,
Скільки сил у неї вистачало,
Щоб на світі більше щастя стало.

УРОК 16

ТЕМА. Казкові персонажі, їх характеристика. Еволюція образу головного героя.

МЕТА: провести ідейно-художній аналіз казки О.Уайльда “Хлопчик-зірка”; розвивати вміння характеризувати персонаж, узагальнювати прочитане, спонукати дітей задуматися над важливими проблемами буття;

виховувати повагу до батьків, уміння співчувати, відгукнутися на чужий біль.

ТИП УРОКУ : урок поглибленої роботи над текстом.

ОБЛАДНАННЯ: портрет О. Уайльда; ілюстрації до казки (відомих художників та виконані самими учнями), мультимедійна презентація.

“Чини з людьми так, як ти хотів би,
щоб чинили з тобою”
(Біблія).

“Добра людина не та, котра вміє робити добро,
а та, яка не вміє робити зла”. (В. Й. Ключевський).

ХІД УРОКУ.

I. Вступне слово учителя.

На минулому уроці ми з вами поринули у казковий світ, створений О.Уайльдом. Разом з Хлопчиком-зіркою пройшли тернистий шлях до істинної Краси.

Гадаю, що казка змусила вас замислитись над багатьма важливими питаннями.

Бесіда.

Що таке, на вашу думку, справжня краса людини?

Як ви вважаєте, чи є справжньою краса людини, що має прекрасну зовнішність, але робить ганебні вчинки?

(А. Чехов: “В людині повинне бути все прекрасним: і лице, і одяг, і душа, і думки).

Що таке духовна краса?

II. Ідейно-художній аналіз казки “Хлопчик-зірка”.

Бесіда.

Давайте ще раз пригадаємо події казки і разом з Хлопчиком-зіркою пройдемо тернистий шлях до пізнання справжньої краси.

Чим починається казка?

(Описом зимової природи).

Як ми називаємо опис природи в художній літературі?

(Пейзаж).

Тобто казка починається зимовим пейзажем.

Слайд 6

Смотрит с неба месяц бледный,

Точно серп стальной;

По селу мороз трескучий

Ходит сам-большой .

По заборам, по деревьям

Вешает наряд;

Где идет, в снегу алмазы

По следу горят...(И. Суриков).

А як описує морозну ніч О.Уайльд? Знайдіть у тексті.

Саме в таку морозну, люту ніч сталося диво. Яке? (За текстом).

(З неба впала зірка.)

Чому лісоруби так зраділи, побачивши падаючу зірку? Яке бажання штовхає їх на пошуки зірки?

Чи зраділи лісоруби знахідці?

(“...Оце такий кінець нашим великим сподіванням...” –лісоруби розчаровані.)

Чи випадково письменник починає казку з розповіді про лютий мороз?

(Ні, якби лісоруб не забрав дитину, вона б загинула).

Слайд 7

Оскара Уайльда називали майстром деталі. Погляньте на слайд. Що таке художня деталь?

(Художня деталь – засіб словесного мистецтва, якому властива особлива змістова наповненість.

Художня деталь містить прихований зміст, Здатна замінити собою розлогий опис, авторську характеристику, міркування, цілий епізод.)

У казці читаємо: “І він обережно взяв дитинча на руки, вкута в його в плащ... і почвалав з горба в село.”

Чому не пішов, не помчав, а почвалав?

(Мабуть, думав про свою бідність, про своїх голодних дітей, про те, як покаже дитину дружині, як прогудувати сім'ю, який він нещасний.)

Товариш лісоруба називає його вчинок “дурістю та м'якосердям”. А як би ви назвали вчинок Лісоруба?

(Благородним.)

Як сприйняла знахідку Лісорубова дружина? Підтвердіть свою думку текстом.

Які почуття перемогли в серці бідної жінки?

(Співчуття, жалість.)

Переконаючи дружину залишити знайдену дитину в домі, Лісоруб говорить: “А хіба не вічний холод у тій хаті, де люди з кам'яними серцями?” Як ви розумієте його слова?

Що ви можете сказати про Лісоруба та його дружину?

(Мали добре, щире серце.)

Отож, Дитя-зірка росло й виховувалося вкупі з дітьми Лісоруба. Чому дивувалися всі жителі села?

(Його красі.)

Слайд 8

Знайдіть в тексті опис портрета Хлопчика-зірки.

Кожна квітка має своє символічне значення. Тому О. Уайльд не випадково використовує для портретної характеристики Хлопчика-зірки образ Нарциса. Нарцис – символ самозакоханості, себелюбства.

Легенда про Нарциса.

“Якось лісом ішов юнак, красень Нарцис, син річкового бога Цефіза, приречений на те, що сягне глибокої старості лише в тому разі, якщо ніколи не познайомиться з собою, тобто ніколи не побачить свого обличчя. Тоді це була звичайна річ, адже ніяких дзеркал не існувало, хіба що побачиш себе в спокійній воді.

Угледівши Нарциса, Ехо безтямно закохалась у нього й намагалася будь-що зробити так, аби він захопився нею. Але Нарцис залишався байдужим до її страждань. Тоді Ехо у відчаї звернулася до богів, благаючи змилосердитись і покарати Нарциса за його незворушність. І розчулені боги почули її молитву й покарали його.

Сталося так, що Нарцис, відчувши спрагу, зупинився край чистого, мов дзеркало, спокійного плеса. Нагнувся над водою, щоб напиться, і тут, уперше у житті, побачив своє відображення й так був зачарований, що закохався в себе. Не в змозі більше ні на хвилину відірватися від того чарівного нетривкого образу, почав марніти й хиріти від кохання.

Проте милосердні боги не дали йому загинути остаточно, перетворили на чарівну квітку, яка чудесно пахне, а голівка її так і хилиться донизу, ніби намагаючись ще й ще раз помилуватися собою...”

- Що принесла краса Хлопчику-зірці? Як ставився він до оточуючих?

- Як ставився хлопчик до своїх названих батьків?

(Зневажливо.)

- А які почуття мали б у нього виникнути до людей, які врятували йому життя?

(Вдячність, любов.)

- Як на вашу думку, чому всі діти слухались Хлопчика-зірку в його жорстоких розвагах?

(Він був не такий, як усі; гарний.)

- Який, на вашу думку, вчинок Хлопчика-зірки найганебніший?

(Зневажив матір.)

Знайдіть у тексті цей епізод. Які почуття виникають у бідної старчихи?

(Радість, бо вона знайшла нарешті сина, якого так довго шукала; невимовний біль, бо вона втрачає сина, якого щойно знайшла.)

- А що відчуває Хлопчик-зірка?

(Розчарування, бо думав, що його мати – зірка; роздратування, гнів, презирство, бо перед ним, таким вродливим якесь бридка старчиха в лахмітті.)

Спробуємо зіграти цей епізод.

(Учні читають в ролях уривок з казки.)

- Чи відчував хлопчик докори сумління, коли старчиха пішла?

(Ні, він зрадів і побіг до своїх товаришів.)

- Чому діти не захотіли гратися з ним?

(Бо він був бридкий, як ропуха, і відразливий, як гадюка.)

- То й що? Хіба не можна гратися з некрасивими?

(Хлопчик сіяв навколо зло, то й мусив пожинати те, що посіяв: діти теж стали жорстокими, злими. Кому служиш, від того й плату одержуєш. Хлопчик служив злу, а зло має бути покаране. Отож і перетворився наш герой з яскравої, гарної зірки, яка “світить, але не гріє”, на потвору, гидку й нікому непотрібну, бо він творив тільки зло і ставав все гіршим і чорнішим душею. І ця чорнота вбила його зовнішню красу.)

І знову деталь. Чому письменник використовує для порівняння саме жабу і змію?

Здавна вважають, що жаби – то прокляті Богом й затоплені всесвітнім потопом люди. Образу величезної жаби набув диявол під час обряду посвячення в чаклуни. А про змії в народі говорять: “Пригрів змію за пазухою”, “Блюзнір під словами – змії під квітками”.

- Чи усвідомив Хлопчик-зірка свою провину? Доведіть цитатою з тексту.

- Як би ви відповіли на запитання Лісорубової доньки: “Чи ж то найбільше горе – втратити свою вроду?”

(Страшніше втрати душу.)

Розкажіть, як герой шукав свою матір. Чому він “ніде ніколи не зустрів ні любові, ні доброзичливості, ані милосердя?”

(“Весь світ повівся з ним так само жорстоко, як він чинив у дні своєї гордині”.)

Відкриваємо Біблію і знайдемо там: “Не роби зла, й тебе зло не спіткає”. Ще: “Хто робить зло, до того повернеться воно”... Отож, Хлопчик-зірка збирав щедрий урожай посіяного ним зла.

Хлопчик усвідомив свій гріх, розкаювся, він сіє добро (допоміг зайченяті), добро й починає (зайченя допомагає знайти монети).

- Чому Хлопчик-зірка, знаючи, яке страшне покарання його чекає, віддає монети прокаженому?

(Проявив милосердя, зрозумів, що його життя ще гірше)

- Чому Зайченя тричі допомагає Хлопчику-зірці?

(Тому, хто робить добро, воно повертається сторицею).

- Коли й чому краса повернулася до Хлопчика-зірки?

- Краса повернулася до героя, але чи правильно буде сказати, що Хлопчик-зірка став таким, як колись?

(Ні, він змінився внутрішньо). Доведіть свою думку словами тексту.

- Що незвичайного побачив хлопчик у своїх очах?

(В них засвітилися доброта, любов до людей).

- Як спокутує свою провину перед матір'ю Хлопчик-зірка?

Тож будемо пам'ятати, що любов до матері – це одна з визначальних цінностей життя. “Шануй батька й матір і добро тобі буде”, - гласить Біблія.

Доведіть цитатами з тексту, що Хлопчик-зірка став красивим не лише зовні, а й душею.

Ми прочитали з вами літературну казку. Давайте пригадаємо її ознаки. (Авторство, записується.)

- Чим казка “Хлопчик-зірка” схожа на народну?

(Трикратні повтори: три роки тривали пошуки матері, три завдання отримав герой від Чаклуна, правив країною три роки.)

Прочитайте останній абзац твору. Чим, на вашу думку, фінал казки О.Уайльда відрізняється від фіналів народних казок?

(У народних казках обов'язково перемагає добро, а у О.Уайльда фінал казки схожий на реальне життя, де, на жаль, дуже багато зла. І щоб перемогти його, треба пам'ятати: “Добра людина не та, котра вмє робити добро, а та, яка не вмє робити зло”.)

III. Гра “Біле-чорне”.

Казки О.Уайльда здебільшого мають сумний кінець. Гинуть головні герої. Але твори письменника вчать доброті й добродійності, а також непримиренності до будь-якого зла. Гадаю, казка змусила вас замислитись над тим, що таке “добре” й що таке “погано”.

араз я пропоную вам гру-вікторину “Біле-чорне”. Якби ви малювали зло, які кольори ви використали б? (Чорні, темні). А добро якого кольору? (Світле, біле, чисте, незаплямоване). Отож, коли я називаю дорій вчинок ви піднімаєте білу картку, злий, поганий – чорну. Зрозуміло? (Читаю цитати з тексту, а діти оцінюють вчинки героїв).

IV. Робота з ілюстраціями до твору.

А зараз ми відвідаємо нашу картинну галерею. Ви бачите ілюстрації до казки. Уважно роздивіться їх.

Який епізод зображено на малюнку? Знайдіть цей епізод у тексті.

Слайди 9,10,11,12.

Уявіть себе художником, що малює ілюстрації до казки. Який би ви проілюстрували епізод? Які кольори обрали б? Розкажіть, що ви зобразили б на картині. (усне словесне малювання).

V. Узагальнення вивченого.

Тема казки.

Яка головна думка твору?

(Зло нічого не дає, крім зла, вмій прощати, як прощає мати

М. Луків)

Чому навчила вас ця казка? (Свідомо не чинити зла ніколи нікому; шанувати матір і батька; співчувати чужому горю)

VI. Заключне слово учителя.

Тільки від самої людини залежить, що переможе в її серці: добро чи зло. Для того, щоб стати Людиною, треба робити добро, треба виправити усі свої життєві помилки. Треба звиряти своє життя за законами Добра і Краси. Хлопчик-зірка зумів стати Людиною. Думаю, ніхто не залишився байдужим, кожен з вас замисливсь: “Хто я є? Який я є?”.

Мабуть, казка змусила вас подумати й про те, як ви ставитеся до своїх батьків. Мама і батько – найрідніші люди. “Шануй батька й матір і добро тобі буде”, - читаємо у Біблії. А чи завжди ми виконуємо цю заповідь?!

Слайд 13

Закінчити наш урок хочу словами В. О. Сухомлинського: “Батько і Мати дали тобі життя і живуть для твого щастя. Не завдавай їм болю, образи, прикрощів, страждання. Все, що тобі дають Батько, Мати – це їхня праця, піт, втома. Вмій поважати працю батьків. Найбільше щастя для Батька й Матері – твоє життя, працьовитість, любов до книги, до науки, повага до старших. Якщо люди вважають тебе недоброю людиною – це велике горе для твоїх Матері і Батька. По-справжньому любити їх означає приносити в дім мир і спокій.

Справжня свобода сина й дочки – бути слухняними дітьми. Якщо не навчишся підкорятися волі батьків, то не зможеш стати стійким мужнім громадянином, дисциплінованим керівником, вірним Батьком своїх дітей. “Три нещастя є в людини: смерть, старість і лихі діти”, – говорить українська народна мудрість. Старість – невідворотна, смерть невловима, перед цими нещастями ніхто не зможе зачинити двері свого дому. А від лихих дітей дім можна зберегти, як від вогню. І це залежить не тільки від батьків ваших, а й від вас самих.

Бути хорошими дітьми означає не допустити, що старість Батька й Матері була отруєна поганими вчинками. Вмій відчутти найважчі душевні муки Матері й Батька, їхня хвороба – твоє горе... Вмій бути добрим в думках і почуттях. Бережи здоров'я батьків. Пам'ятай, що ранню старість і хвороби батьків приносить не тільки праця, втома, а й сердечні хвилювання, переживання, тривога, прикрощі. Найбільше вражає батьків дитяча невдячність, байдужість сина чи доньки. Будьте гідними в своїх батьків.

VII. Домашнє завдання: підготуватись до письмової характеристики головного героя казки О. Уайльда (підібрати цитати, оцінити його вчинки).

Долина С.І., Волохович С.В.
Вчителі Маківського НВК

УРОК 17

ТЕМА. Природа, в якій ми вчимося. (Моральні проблеми оповідання Е. Сетона-Томпсона «Лобо»)

МЕТА: ознайомити учнів із творчістю канадського письменника Е. Сетона-Томпсона, удосконалювати навички аналізу прозового твору; розвивати вміння логічно мислити, висловлювати власну думку щодо прочитаного, робити висновки; виховувати високі моральні якості школярів.

ОБЛАДНАННЯ: портрет письменника, виставка його творів, ілюстративний матеріал п'ятикласників про тварин, фотографії улюблених тваринок, енциклопедія «Все про тварин».

ЕПІГРАФ: Треба
прагнути бути людиною,
незважаючи на всю жорстокість
навколишнього світу
О. Генрі

ХІД УРОКУ

I. Оголошення теми, мети, завдань уроку. (Про взаєморозуміння людини та природи)

Записати тему та епіграф у зошити.

Сприйняття та засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя

Великим знавцем природи був канадський письменник Е. Сетон-Томпсон. Сам він англійського походження, зоолог за професією. І тому один із перших у літературі змалював життя тварин.

2. Гра «Інтерв'ю з письменником»

Журналіст. Раніше в художній літературі, в казках, міфах, байках розповідали про тварин в алегоричній формі. То скажіть, будь ласка, як ви описували тварин у своїх творах?

Е. Сетон-Томпсон. Своїми творами я повідав людям про справжнє життя звірів, про їхні звички, життя та поведінку.

Журналіст. Шановний, а яким ви зображували тваринний світ: фантастичним чи реальним?

Е. Сетон-Томпсон. На відміну від казкарів і байкарів, я нічого не вигадував, однак описував тваринний світ у такій захоплюючій формі, так цікаво й живо, що він постав перед читачем у своїй природній красі й силі.

3. Турнір запитань і відповідей

1) Хто є головним героєм оповідання «Лобо»? (вовк)

2) Яким він зображений у казках, байках? (у казках – злим, інколи тупим, хитрим, сильним, інколи його обдурює Лисиця, може бути несправедливим, як у байці «Вовк та Ягня»...)

3) Що про вовка написано в енциклопедії «Все про тварин»? («Вовки – це найбільші дикі собаки, хутро у них грубе, сірого або рудуватого кольору. Під час переслідування здобичі ці природжені мисливці збираються у зграї. Деякі люди дуже бояться вовків, їх страшного пронизливого виття і гострих зубів...»)

4. Міфологічний коментар. (Повідомлення учня про міфологічний образ Вовка).

5. Бесіда за змістом твору «Лобо» (з опорою на цитати).

а) Що ви можете розповісти про головного героя оповідання «Лобо»? (Лобо – вождь стаї, великий вовк)

б) Чому всі вважали Лобо наймудрішим вовком у зграї? (Він був досить розумним, легко розпізнавав, де на нього поставлені пастки та обминав ті місця)

в) Хто така Бланка? (Біла красива вовчиця, сильна, горда)

г) Як Лобо відносився до неї? (Кохав)

д) Згадайте, що сталося з Лобо, таким мудрим і хитрим, що він схибив? (Коли Бланка потрапила у капкан, Лобо хотів її врятувати. Про себе він не думав, тому і прорахувався)

6. Гра «Перетягування канату». (Учні об'єднуються у 2 групи та відповідають на запитання).
- Які риси Лобо ми побачили, прочитавши твір? (Любові, поваги, самовпевненості, відданості, «лицарства»)

- Знайдіть і зачитайте, яка авторська позиція щодо Лобо? Поясніть. («Безталанний герой! Він ні на мить не припиняв пошуків своєї подруги, натрапив на її слід, сліпо, не роздумуючи кинувся вперед і потрапив у пастку»).

7. Слово вчителя

Автор змальовує вовків – їх злість, жорстокість та відданість, природну силу, вірність. Як називається цей літературний прийом?

Антитеза – різке протиставлення.

Е. Сетон-Томпсон закликає нас вчитися у природи найкращих моральних рис: мужності, шляхетності, самопожертви, боротьби за життя, сили духу, любові. Лобо вчить нас, людей, цінувати життя, яке має сенс лише тоді, коли воно освітлене любов'ю до іншого.

III. Закріплення вивченого

1. Розгадування кросворду

1) Іспанською мовою «вовк» - ...

2) Іспанською мовою «біла» - ...

3) Короткий прозовий твір, в основі якого лежить історія, визначальна яскрава подія.

1 Л

О

2 Б Л А Н К А

3 О П О В І Д А Н Н Я

2. Написати твір-мініатюру «Чого я можу навчитися у Лобо?».

3. Перевірка письмових робіт. (Зачитує 2-3 учні).

4. Підсумок уроку (про те, що ми завжди повинні бути людьми).

Роблять учні, спираючись на епіграф.

IV. Обґрунтоване виставлення оцінок

V. Д/з. Написати невелике оповідання про своїх домашніх улюбленців. Намалювати малюнки чарівних куточків природи.

УРОК 18

Тема: Розкриття у творі любові автора до світу природи (за оповіданням Е.Сетона-Томпсона "Лобо")

Мета: формувати вміння оперувати текстом твору для висловлювання власних думок та оцінок; розвивати усне монологічне мовлення; привернути увагу учнів до проблеми захисту тварин і птахів, котра відбилася в оповіданнях Сетона-Томпсона; виховувати любов до природи, бережне ставлення до тварин.

Обладнання: підручники, зошити, портрет Е.Сетона-Томпсона, ілюстрації до оповідання "Лобо", картинки та фотографії із зображенням вовків, уривок із симфонічної казки С.Прокоф'єва "Петя і Вовк", плакат з написом "Він створив книги, зі сторінок яких природа, здається, промовляє сама за себе, закликаючи до людини як до співучасника і друга" (Е.Сетон-Томпсон)

Написи на дошці: "Моє серце щемить від туги..." (Джордж Белані, канадський письменник-аніمالіст);

"Я люблю всім серцем своїх звірів-вихованців, і мені хочеться прищепити цю любов якомога більшій кількості людей..." (Антоніна Жабинська, польська письменниця);

"Каждый стих мой душу зверя лечит..." (С.Єсенін, російський поет)

Хід уроку

Кожна тварина є дорогоцінний спадок природи,
котрий ми не маємо права знищувати без потреби.

Е. Сетон-Томпсон

I. Слово учителя.

- Діти, уявіть собі, що ви отримали листа, в якому сказано: "Люди й звірі, ви - діти однієї матері-природи", - а замість підпису - замальовка: вовчий слід. **Що б це могло означати?**

II. Актуалізація опорних знань.

1. Робота в парах (розв'язування кросвордів)

2. Бесіда за запитаннями:

- Скажіть, чому Сетон-Томпсон використовував такий дивний підпис (саме слід вовка)?
- Яку ви знаєте історію, пов'язану з вовчою темою творчості Е.Сетона-Томпсона?

(Під час навчання у художній школі в Парижі у 1890-х роках його картина "Вовк, що спить" зайняла почесне місце на виставці студентів.

Ще одна картина під назвою "Погоня", яка була написана після повернення на батьківщину (1895), настільки сподобалась майбутньому президенту Сполучених Штатів Теодору Рузвельту, що він попросив зняти для нього копію центральної частини картини із зображенням вовка-ватажка)

- > Яке значення у житті письменника мала природа?

Перевірка кросвордів.

III. Повідомлення теми, мотивація.

- Сьогодні на уроці ми з'ясуємо, як розкривається в оповіданні "Лобо" любов автора до світу природи; будемо висловлювати свої власні думки з приводу прочитаного, будемо вчитися у Сетона-Томпсона спостережливості, цікавості, дбайливого ставлення до оточуючого світу. Це оповідання - яскраве свідчення того, що природа багата й щедра на витвори, вони можуть бути досконалими й незвичайними.

IV. Евристична бесіда.

1. Хто уособлює природу в оповіданні?
2. Чому мексиканці називали старого вовка Володар Лобо?
3. Чому місцевим мисливцям не вдалося вполювати ватажка зграї?
4. Що нового ви дізналися про таку тварину як вовк?

- Заслуховування уривка з музичного твору.

Я пропоную вам, діти, заслухати уривок із симфонічної казки Сергія Прокоф'єва "Петя і Вовк". (У цьому творі кожен герой озвучується окремим інструментом симфонічного оркестру).

5. А який з епізодів оповідання, що свідчить про виняткові властивості Лобо, справив на вас найбільше враження і чому?

- **Робота з ілюстрацією.**

- > Який епізод зображено на малюнку?

- > Яким ми бачимо Лобо?
- > А як про це сказано у тексті? (Зачитується уривок)
- > Коли ви вперше читали цей уривок, якого результату ви очікували? Чого вам більше хотілося б для Лобо?
  6. Які почуття викликали в душі мисливця страждання Лобо?
  7. Якими людськими рисами характеру наділяє автор героя? Як називається такий прийом у літературі?
  8. Що стало причиною смерті могутнього володаря? Як про це каже автор?

(Зачитується уривок)

- Прокоментуйте прислів'я "І тварина розумна, дарма що не говорить". Як це прислів'я відноситься до нашого героя?
- **Ключем до розуміння** авторського задуму є слова письменника: "Мені докоряють за те, що я вбив Лобо, а головне за те, що я детально розповів про це. На ці докори я відповідаю такими запитаннями: "Яке почуття викликає у читачів оповідання про Лобо? На чиему вони боці - на боці людини, що вбила Лобо, чи на боці цього благородного чотириноного, що закінчив свій шлях з гідністю, безстрашно, мужньо?" Якщо співчуття читачів на боці Лобо, то письменник цих докорів не сприймає: його мета досягнута".

9. Чи був переможений Лобо?

10. Який висновок ми зробимо з усього сказаного?

(Природа в оповіданні "Лобо" багата і щедра на витвори, вони можуть бути досконалими й незвичайними. Людина наївна, вважаючи себе царем природи. Вона лише один з її досконалих витворів. Людина повинна захищати всі живі створіння, що оточують її. Вона, і звірі, і птахи - "діти однієї матері-природи").

11.3 твором якого письменника перегукуються слова "Ми діти однієї матінки-природи"?

Слово учителя. Тварини у творах Ернеста Сетона-Томпсона - це істоти, близькі і рідні людині. Його герої думають, розмірковують, приймають рішення. Життєвий шлях тварин зображений так, що підкреслює їхнє благородство, мужність та властиве їм почуття гідності. Все це започатковує у нас повагу до тварин, відкриває нам такі сторони життя природи, про які ми навіть не підозрюємо.

V. Робота з епіграфом. Прочитайте епіграф. Як співвідноситься він з темою нашого уроку? Які ще твори письменника вам відомі, де піднімається ця ж проблема?

VI. Аналіз картин із зображенням вовків.

Вдивіться у зображення цих тварин.

- > Вони вам подобаються?
- > Які з них схожі на тих героїв, з якими ми познайомилися в оповіданні Сетона-Томпсона? Чому?
- > Якби ці тварини заговорили, що б ми від них почули?
- > Чи знаєте ви, що таке "Червона книга"? (Демонструється "Червона книга Вінниччини")

VII. Аналіз написів.

Прочитайте написи на дошці.

- > Що турбує Джорджа Белані?
- > Ви не знайомі з творчістю Антоніни Жабинської, але з її слів неважко здогадатися, до чого закликає вона у своїх творах.
- > Російський поет Сергій Єсенін багато уваги у своїх віршах приділяв темі тварин. Я пропоную вашій увазі один з його творів.

VIII. Вірш С.Єсеніна «Корова». Заздалегідь підготовлений учень читає вірш напам'ять.

- У чому співзвучність цього вірша з оповіданням «Лобо»?

IX. Творча робота. Завдання на картках у двох варіантах достатнього рівня, високий рівень – написати твір-мініатюру «Лобо – невдаха чи переможець?»

X. Підсумок уроку.

Значення творчості канадського письменника вийшло далеко за межі книг про природу.

Проблема пізнання, що закладена в них, стала проблемою виховання людського ставлення до світу. Звеличуючи безсловесних тварин, уславлюючи активну доброту, письменник навчає читача в цьому світі Людиною, а отже, відповідати за все живе у ньому.

Оцінювання.

Домашнє завдання: скласти простий план I частини оповідання «Лобо», намалювати малюнки до оповідання «Лобо».

Додатки до уроку

Творче завдання

Позначити номери прислів'їв, які

I варіант: характеризують Лобо;

II варіант: відносяться до мисливців

1. Аби вовк ситий і баран цілий.
2. Ловив вовк, зловлять і вовка.
3. Буває порою, що і вовк лежить горою.
4. Дружній череді вовк не страшний.
5. Витягни вовкові й зуби, та він апетит не згубить.
6. Оділлються вовкові коров'ячі слізки.
7. Вовка не треба кликати з лісу, він сам прийде.
8. Вовка в кошару не впускай.
9. Вовка голод з ліса гонить.
10. Вовка за вухо на втримаєш.
11. Вовка ноги годують.
12. Вовк не пастух, а свиня не огородник.
13. І в баранячій шкірі вовка пізнати.
14. Вовка боятися - в ліс не йти.
15. Вовка стерегти - наготові треба бути.
16. Не треба вовка бити, треба його оженити.
17. Скільки вовка не годуй, а він усе в ліс дивиться.
18. Вовк і лічене бере.
19. Вовк по-вовчому й думає.
20. Вовк вовка в яму не втрутить.
21. І вовк на волі виє доволі.
22. Не такий вовк страшний, як його малюють.
23. Пожалів вовк кобилу - залишив хвіст та гриву.
24. Який вовк, така і шкіра.
25. Щоб вовка пізнати, треба у вовчій шкірі побути.

Написати твір-мініатюру "Лобо - невдаха чи переможець?"

УРОК 19

Тема: Мудрий володар Курумпо (за оповіданням Е. Сетона-Томпсона «Лобо»)

Мета уроку: допомогти учням осмислити зміст II частини оповідання «Лобо»; зосередити увагу на майстерності письменника у зображенні поведінки та звичаїв тварин; розвивати мислення учнів; виховувати спостережливість, кмітливість.

Обладнання: малюнки учнів до оповідання «Лобо», кросворд.

Епіграф: В житті немає нічого такого, чого слід боятися, є тільки те, що слід розуміти. М. Кюрі.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Усний переказ I частини оповідання «Лобо».

2. Запитання до учнів:

- Яке враження справила на вас біографія письменника Томпсона?
- Які риси характеру допомогли йому в досягненні життєвої мети?
- Чого прагнув Сетон-Томпсон, зайнявшись літературною діяльністю?
- Яким у вашій уяві постає володар Курумпо?
- Здавна вовка називають санітаром лісу. Які епізоди оповідання спростовують цю думку?
- Який літературний твір називається оповіданням?

3. Огляд учнівських малюнків до оповідання «Лобо».

II. Мотивація навчальної діяльності учнів, оголошення теми, мети уроку.

III. Робота над змістом оповідання «Лобо» Е. Сетона-Томпсона.

1. Бесіда за запитаннями:

- За якими законами жила вовча зграя?
- Чим відрізняються ці закони від Законів Джунглів із казки «Мауглі» Р. Кіплінга?
- Яка винагорода була оголошена за голову Лобо?
- Про які звички вовчої зграї ми дізналися у I частині оповідання «Лобо»?
- Які особливості поведінки вовків свідчать про їхній надзвичайний розум?
- Як зграя Лобо перемогла славнозвісних собак-вовкодавів?
- Чи справедливою була поразка Теннеря? Доведіть.

2. Словникова робота: дюйм (2,54 см), фунт (409,5 г).

3. Читання II частини оповідання «Лобо» ланцюжком.

4. Аналіз за прочитаним.

- Чому оповідач став учасником подій?
- Як він готувався до поєдинку з Лобо?
- Чому його «зусилля йшли нанівець»?
- Як Лобо вияви свою кмітливість? Розкажіть.
- Які ще звички вовка спостерігав оповідач?
- Які почуття викликала у вас впевненість оповідача у перемозі над Лобо, коли мисливець використав приманку?
- Як Лобо перехитрив самовпевненого мисливця?
- Як повівся Лобо щодо невідомого пристрою? Розкажіть.
- Які почуття у оповідача викликав Лобо своєю поведінкою?

5. Робота в зошитах: записати синонімічні словосполучення до слова «Лобо», використані автором.

IV. Підсумок уроку.

1. Розгадування кросворда за змістом оповідання «Лобо»

По горизонталі:

- 1) Літера, у формі якої ставили пастки.
- 2) Пристрій для відлову тварин.
- 3) Дерево, з назвою якого пов'язана назва гори.
- 4) Вид прозового твору.
- 5) Ім'я білої вовчиці.
- 6) Винуватиця загибелі Лобо.
- 7) «Моральна сила отари».
- 8) Матеріал, з якого зроблений капкан.
- 9) Представник тих, з чіим життям перепліталось життя вовків.

Відповіді: Ен. Капкан. Кедр. Оповідання. Бланка. Подруга. Цап. Сталь. Скотар.

По вертикалі:

- 1) Мотузка для відлову тварин.
- 2) Представник народу, який називав Лобо Володарем.
- 3) Назва країни, природа якої полонила Е. Сетона-Томпсона.
- 4) Ім'я мисливця-невдахи.
- 5) Професія людини, яка вивчає тварин.
- 6) Назва тваринницької ферми у Курумпо.
- 7) Кількість вовків у зграї Лобо.

Відповіді: Ласо. Мексиканець. Канада. Теннерей. Зоолог. Ранчо. П'ять.

2.Робота з епіграфом уроку.

V. Домашнє завдання: скласти простий план II частини оповідання «Лобо».

УРОК 20

Тема уроку: «Цю бійню затіяв не Бог - людина» (за оповіданням Е.Сетона-Томпсона «Лобо»)

Мета уроку:

1. Навчальна: викликати інтерес до творчості Е. Сетона-Томпсона.
2. Розвиваюча: розвивати читацький інтерес в учнів, розвивати уміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати; створювати проект.
3. Виховна: формувати відповідальне ставлення до того, кого любиш, розвивати комунікативні вміння; виховувати любов до природи, тварин.

Епіграф: «Я пізнав муки спраги і вирішив вирити колодязь, щоб з нього черпали інші». Ернест Сетон-Томпсон

Хід уроку

1. Організаційний момент

2. Слово вчителя

Сьогодні ми продовжуємо знайомитися з творчістю Е.Сетона-Томпсона. Книги Сетона-Томпсона пророкували довге життя: «Поки одне покоління виросте, інше вже буде готове слухати тебе». Це пророцтво справдилося. Як ці слова пов'язані з епіграфом до теми?

«Я пізнав муки спраги і вирішив вирити колодязь, щоб з нього черпали інші», - писав Ернест Сетон-Томпсон. Це образний вираз означає, що своїми розповідями, картинами і малюнками автор дав іншим можливість доторкнутися до світу живої природи. Любов до природи важлива для всіх поколінь людей, і кожне нове покоління має можливість черпати з колодязя, виритого Сетоном-Томпсоном.

-Учні, що здалося вам цікавим і незвичайним в оповіданні про Сетон-Томпсона?

Сетон-Томпсон в дитинстві полюбив птахів і звірів, вирішив стати натуралістом, і, незважаючи на всі перешкоди, виконав свою мрію. Цікаво, що заради нього у Канаді придумали особливу посаду «державного натураліста». Ця посада дала Сетону-Томпсону можливість заглибитися у вивчення тварин. Він був одночасно і вченим, і художником, і талановитим письменником. Це поєднання талантів дозволило йому так розповісти людям про світ тварин, що змусило багатьох інакше, більш дбайливо і уважно ставитися до життя природи.

Сетон-Томпсон писав: «...я пішов своєю власною стежкою, не знаючи і не питаючи нікого, чи це була краща дорога. Я знав тільки одне: це була моя дорога». Я так розумію ці слова: у кожної людини є своє призначення в житті, але багато хто не можуть розпізнати його, у них не вистачає сил чинити опір думку більшості, які радять вчинити інакше, переконуючи, що так буде вигідніше і зручніше. Але Сетон-Томпсон не слухав заперечень інших людей, він прагнув до своєї мети і досяг її, отримав можливість присвятити своє життя вивченню тварин.

3. Бесіда за оповіданням «Лобо».

Слово вчителя.

- Наш сьогоднішній урок буде присвячений вовку-герою оповідання Ернеста Сетон-Томпсона.

Учні, яке враження справило на вас це оповідання? Чому?

- Які асоціації виникають у вас, коли ми вимовляємо слово «вовк»?

Так, з вовком в основному зв'язується щось руйнівне і страшне. В міфології він найчастіше є втіленням зла і сил п'єми, що прагнуть поглинути сонце. У скандинавських міфах космічний вовк Фенрір - провісник кінця світу; вовк - супутник грецького бога війни Ареса; у єгиптян він войовниче божество, розвідник; вовки служать відьмам і чаклунам, їх часто представляють волкодавами, вовкулаками, тобто перевертнями.

Хоча немає правил без виключень: адже саме вовчиця врятувала життя близнюків Ромула і Рему, кинутим у Тибр на погибель, але винесеним хвилею на берег...

-Звичайне ставлення до вовків у людей негативне. А яке у Сетон-Томпсона? Чому? Обґрунтуйте свою думку.

В оповіданні «Лобо» передана загальноприйнята точка зору на цих хижаків: у ньому йдеться про їх «руйнівні набіги» на стада корів і овець. Але в той же час ми відчуваємо і захоплення автора розумом і хитрістю, силою і мужністю, гордістю і вірністю старого вовка, він уражається його вмінням обходити пастки, відчувати отруту, розгадувати підступні задуми мисливців; милується

його співчуттям до горя Лобо, що втратила подругу, і схиляє голову перед гідністю запеклого хижака. Але не може не вбити його: «...Інакше я не можу вчинити».

-Яке враження справило на вас це оповідання? Чому?

Розповідь справляє на дітей сумне враження, їм шкода красивого і розумного хижака, який при всіх перевагах виявився безсилим перед людиною, його силою і підступністю.

Найбільш тяжкими учні називають сторінки про загибель Бланки, подруги Лобо, опис його туги за нею, піймання «короля вовків» і його гордої смерті.

-Учні, з дитинства Сетон-Томпсон вів щоденник, до кінця життя у нього накопичилося 50 товстих томів у шкіряних палітурках. «...Я не розлучився б з ними ні за які мільйони. У них шістдесят років мого життя, моїх шукань». У цих щоденниках, а потім у книзі «Моє життя» розказана передісторія знаменитого твору.

-Ви познайомилися з нею вдома (домашнє завдання) і, напевно, помітили якісь відмінності між главою книги і розповіддю. У чому ж вони? Що і навіщо привніс в розповідь письменник, а що залишив за межами його?

Історія, розказана в автобіографічній повісті, практично повністю відповідає розповіді, відмінності становлять лише деталі, які, власне, і «роблять» розповідь: створюють незабутній образ Лобо, наповнюють твір співчуттям до героя. Помітити ці деталі можна тільки при уважному читанні: діти ж почасти більше стежать за сюжетом, тому потрібно допомогти їм побачити майстерність письменника в доборі художніх засобів, деталей, подробиць.

Діти висловлюють свої початкові спостереження за відмінностями розповіді і глави з книги «Моє життя». Помічають вони не так вже й багато: згадка про нагороду за вбивство Лобо і розповідь про кількох мисливців, які намагалися роздобути ту «небувалу» нагороду, більш докладний опис одного з нападів Лобо на стадо овець. Решта залишається в тіні.

-Для чого ж письменник ввів ці подробиці в розповідь?

Всі подробиці підсилюють значущість винищення Лобо і його зграї, вносять не тільки мотив необхідності, але й мотив корисливості, а опис нападу вовка на стадо підкреслює рішучість, безстрашність, винахідливість звіра.

4. Слово вчителя.

Отже, ми бачимо, що Сетон-Томпсон відбирає для розповіді тільки ті деталі, подробиці та художні засоби, які зміцнюють драму сірого хижака, допомагають відчувати його біль, тугу, відчай, не заважають йому, однак, закінчити життя «так само, як прожив ... з повною гідністю, безбоязно, мужньо». Це змушує читачів замислитися про тих, на кого людина легко піднімає руку, вважаючи себе єдиним володарем природи, які мають право розпоряджатися життями «менших братів», які теж хочуть жити і продовжувати свій рід. Але людина часто забуває про те, що усяка тварина має своє призначення і створена не даремно, він пам'ятає лише про себе і свої права та інтереси. Не випадково в пісні В.Висоцького про полювання на вовків співається: «Цю бійню затіяв не Бог - людина...»

Прослуховуємо пісню Висоцького «Полювання на вовків».

-Учні, чим співзвучна пісня розповіді Сетон-Томпсона?

І там, і там передана трагедія боротьби сильних зі слабкими, неминучість результату цієї боротьби, відчайдушне бажання жити вільно, за своїм єством, і стверджується право на цю свободу.

5. Рефлексія.

Оповідання «Лобо» Сетона-Томпсона відкрив мені ...

Допоміг зрозуміти ...

Запам'ятався ...

Змусив задуматися ...

Запав у душу...

6. Домашнє завдання.

Завдання за вибором у відповідності з інтересами учня:

Напишіть твір-мініатюру «Що я хотіла б сказати Сетону-Томпсону?»

Розкажіть, які «карби на серці» залишила у вас ця розповідь.

Намалюйте обкладинку до оповідання «Лобо».

УРОК 21

Тема: «Маленький герой» Е.Сетон-Томпсона (за оповіданням «Снап»)

Мета уроку: познайомити учнів з новим автором, пробудити інтерес до його особистості та творчості;

виховувати чуйне ставлення до тварин;

формувати вміння стисло переказувати літературний текст;

розвивати естетичний смак і мовлення учнів.

Обладнання: книги Е. Сетон-Томпсона, ілюстрації собак різних порід.

Епіграф

Страх робить людину

слабким, а безстрашність сильним.

Хід уроку.

1. Повідомлення теми і завдань уроку.

Ми з вами продовжуємо роботу над великою загальною темою «Людина і світ тварин». І сьогодні у нас з вами урок позакласного читання, на якому ми згадаємо вже відомі твори, де основною темою були взаємини між людьми і тваринами. Познайомимося з ще одним дуже цікавим автором і детальніше зупинимося на одному з його оповідань.

Отже, запишемо дату і тему уроку.

2. Вікторина.

А почнемо ми з невеликої вікторини, яка допоможе нам згадати вже прочитані твори, де дійовими особами були тварини. Вікторина не проста: кожна правильна відповідь дасть нам можливість відкрити одну букву в зашифрованому слові. Ось перед вами питання №1 і зашифроване слово з 9 літер.

Йде вікторина, питання якої супроводжуються фотографіями тварин.

1. «Синичка, злякано завмираючи і насторожуючи крила, прокралася в самий кінець лінійки і опинилася в моїй кімнаті». Назвіть твір. («Тридцять зерен»)
2. «Я причаївся і став роздивлятися незнайомку. Вона була напрочуд гарна. Оливково-помаранчева грудка, темні, у світлих пестринках крила і яскрава, небесного кольору спинка». Назвіть птаха. (Зимородок)
3. «На пічну трубу опустилася звичайна ворона, така ж, як і всі інші ворони в березні: з брудним хвостом і скуйовдженим загривком» Назвіть твір. («Як ворона на даху заблукала».)
4. За що назвали Хитругою їжачка юннати з розповіді Носова? (Їжачок так хитро сховався, що його ніхто не міг знайти)
5. В якому оповіданні одним із персонажів є собака цієї породи? (Пудель з розповіді О. Купріна «Білий пудель»)

6. «Велика, словом, всім кішкам кішка. Темно-каштанова з вогняними плямами, на грудях пишна біла манишка». Як звали кішку? (Ю-Ю з розповіді О.Купріна)

7. «У неї було ім'я, на яке вона стрімголов мчала з зеленої глибини саду; вона належала людям і могла їм служити. Хіба цього недостатньо для щастя собаки?» Назвіть героїню. (Кусака з розповіді О.Купріна).

8. « Чого ж тепер чекати, крім суворого покарання? І все-таки він не змирився. Шерсть на ньому встала дибки, все тіло напружилося, він вишкірив зуби і пильно стежив за людиною, приготувавшись до будь-якої несподіванки». Назвіть твір. («Біле ікло» Джека Лондона)

3. Словникова робота.

У нас вийшло слово «аніمالіст». Що ж воно означає?

Аніمالіст - художник чи письменник, зображує у своїх творах тварин, їх життя, їх поведінку.

Запишемо визначення в зошит.

4. Повідомлення про життя і творчість письменника.

Коли ви вчилися в початковій школі, то знайомилися з творчістю В. Біанкі,

М. Сладкова. Це російські автори, яких можна віднести до письменників-аніمالістів. Але одним з перших прославився в цій області канадський письменник - аніمالіст Е.Сетон - Томпсон.

На рубежі 19-20 століть він створив собі світову славу численними книгами про тварин. Розповіді його особливі. І сам Сетон-Томпсон був людиною незвичайною.

Одного разу в дитинстві після довгої зими в яскравому весняному небі він побачив маленьку пташку. Вона сіла на тополь біля будинку і заспівала. Слухаючи пташку, хлопчик розплакався. І з цієї миті він відчув непереборне бажання пізнати світ живої природи. Він жадібно спостерігав за птахами, їх гніздами, вивчав сліди, робив замальовки і вирізав фігурки птахів з дерева. Найщасливішим у ці роки, за спогадами письменника, був той момент, коли йому з величезними труднощами вдалося накопичити грошей на книгу «Птахи Канади». Книга коштувала всього 1 долар, але батьки не погоджувалися купувати її хлопчикові. Батько був проти захоплення сина і вважав це заняття несерйозним.

Батьки вирішили, що їхній син повинен стати художником, так як з дитинства у нього були здібності до малювання. Сетон-Томпсон закінчив з вищою нагородою художню школу, потім вступив в академію. Але мрія вивчати природу не залишила його. Всупереч волі батька, він виїхав з дому, щоб зайнятися улюбленою справою - вивченням тваринного світу. «Я пішов своєю власною дорогою, не знаючи і не питаючи нікого, чи була ця дорога кращою. Я знав тільки одне: це була моя дорога».

Спочатку Сетон-Томпсон став відомим як художник-аніمالіст.

Його малюнки тварин поміщали в енциклопедичному словнику, а живописні роботи, де зображувалося життя тварин, зайняли почесне місце на престижних виставках.

Але справді велика слава прийшла до нього, коли він узявся за перо.

Виходили одна за одною книжки (з його ж малюнками), розкуповували миттєво і відразу завоювали любов читачів. В чому був секрет успіху? «Я зрозумів, що одного сухого опису тварин із зазначенням точних назв недостатньо. Я хотів передати ту радість, яка володіла мною в ті дні», - писав Сетон-Томпсон.

Три людини - Вчений, Письменник і Художник - щасливо поєдналися в одній особі.

Сетон-Томпсон прожив довге життя і до останніх днів продовжував займатися улюбленою справою.

(Слайд № 16)

Будинок, в якому він провів залишок днів, письменник будував собі сам далеко від міського життя ближче до дикої природи.

Один з друзів Сетон - Томпсона сказав: «Поки одне покоління виросте, інше вже буде готове читати тебе». Так і сталося. Твори цього автора до цих пір із задоволенням читають і юні, і дорослі читачі.

5.Бесіда з елементами аналізу.

А зараз ми проведемо бесіду за одним з оповідань Сетона - Томпсона, яке називається «Снап».

-Давайте звернемося до сюжету цього оповідання. Нагадайте, що таке сюжет?

-Розкажіть коротко про основні події цього оповідання.

-Які моменти змусили вас хвилюватися? Захопило вас читання оповідання?

-Давайте розглянемо композицію оповідання. Назвіть основні елементи композиції оповідання.

-Як автор вибудовує композицію оповідання «Снап»? Який момент можна вважати зав'язкою, кульмінацією, розв'язкою?

І сюжет і композиція не існують самі для себе. Вони служать для однієї загальної мети: донести до нас основну думку твору, допомагають зрозуміти, заради чого автор написав оповідання.

-Як ви думаєте, яка основна думка оповідання«Снап»? Спробуємо розібратися разом.

-Часто основну думку підказує нам заголовок твору. Автор назвав оповідання «Снап». Як ще можна було б його назвати? («Маленький герой», «Хоробре щеня»).

-Але автор взяв в якості назви кличку собаки. Чому?

Кличка допомагає виділити собаку серед інших, підкреслити її індивідуальність.

-Як ви думаєте, чи дійсно автор хотів звернути нашу увагу на незвичність Снапа? Було в цій собачці щось особливе, що відрізняло її від інших?

-Згадайте, в самому початку розповіді герой називає себе аматором і знавцем собак. Але після знайомства з Снапом він приходять до висновку, що Снап не схожий ні на одну з відомих собак.

Що змусило зробити такий висновок? Можна зачитати фрагменти з тексту. Зверніть увагу, що і сама кличка є своєрідною характеристикою цуценя: «Снап» в перекладі означає «хапати», «кляц».

-Які ще собаки згадуються в оповіданні?

Доги, хорти, гончаки - великі, красиві, сильні собаки. Бультер'єр - маленький з непоказною зовнішністю. Порівняємо поведінку собак під час полювання. Для цього давайте ще раз перечитаємо фінальну сцену розповіді.

-Що змусило старого фермера сказати: «Краще б у мене пропало двадцять биків?» Чому одну маленьку собачку скотар оцінив дорожче двадцяти великих биків?

Без хоробрості, яка була у Снапа, полювання на вовків не давало результату. Фермер багато побачив за своє життя, знав ціну хоробрості.

-Сетон - Томпсон помістив оповідання «Снап» у збірнику, який назвав «Тварини - герої». Що героїчного було в поведінці Снапа?

-Заради чого пес так безстрашно кидався на ворога, який був у багато разів більше і сильніше за нього?

Снап жертвував собою заради безпеки господаря. А це і є героїчний вчинок.

Повернемося до початку нашої розмови.

6. Підведення підсумків уроку.

Виходить, Снап насправді був незвичайною собакою, гідною того, щоб йому присвятили розповідь.

Гідною того, щоб з неї брали приклад інші собаки. І не тільки собаки. Як ви думаєте, який урок подав Снап людям: своєму господареві, скотарям?

Спробуйте сформулювати вашу відповідь в одному реченні і запишіть його в зошит.

Варіанти відповідей:

Не можна давати волю страху, піддаватися паніці.

Не можна відвертатися від небезпеки і чекати, що хтось інший врятує тебе.

Не можна втрачати почуття власної гідності за будь-яких обставин.

Необов'язково бути велетнем, щоб перемогти.

Страх робить людину слабкою, а безстрашність сильною.

Той, хто не може побороти свій страх, нічого не доб'ється.

Цей урок, за задумом автора, повинні засвоїти не тільки герої оповідання, але й ми з вами, читачі. І якщо історія маленького Снапа змусила вас задуматися, значить ми не даремно з вами прочитали це оповідання.

Захотілося вам прочитати інші оповідання Сетон - Томпсона?

7. Домашнє завдання.

Прочитайте інші оповідання Сетон-Томпсона і підготуйте усний відгук про одне з них.

УРОК 22

Тема: Урок - дослідження за твором Е. Сетона-Томпсона "Снап"

Мета: вчити виявляти проблему, поставлену автором розповіді, визначати авторське ставлення до неї і формувати творчу читацьку позицію через організацію покрокового дослідження тексту, формувати навички роботи з текстом, розвивати навички елементів дослідницької роботи з текстом: спостерігати, аналізувати, робити висновки, а висновки підкріплювати цитуванням тексту, розвивати вміння будувати монологічні висловлювання, виховувати любов до природи, тварин, виховувати у дітей власне почуття гідності.

Обладнання: портрет письменника; ілюстрації собак різних порід; малюнки автора, дитячі малюнки, виставка книг про тварин, мультфільм «Лунтик та його друзі».

*Мужність росте з небезпекою: чим тугіше приходиться,
тим більше сил.*
Йоган Фрідріх Шиллер

Хід уроку.

I. Організаційний момент.

1 Перш ніж почати урок, я пропоную подивитися вам 216 серію знайомого всім мультфільму «Лунтик та його друзі».

2. Слово вчителя.

- Про що цей мультфільм? (Про страх)
- А вам, учні, знайоме почуття страху? Що таке страх? Як він проявляється? На які вчинки штовхає? Це добре?
- Давайте підберемо антонім до слова страх (безстрашність, сміливість, хоробрість).
- А безстрашність - це добре? Чи Легко бути сміливим? Сміливих і безстрашних людей як ще ми називаємо? (Герої).

II. Повідомлення теми і проблеми уроку.

- До цього уроку ви прочитали оповідання "Снап" Сетона - Томпсона. Епіграфом до уроку я обрала вислів Ф. Шиллера (на дошці).
- Проблема, яку нам належить вирішити на цьому уроці, - чому загинув Снап? Я пропоную вам провести своє незалежне розслідування і встановити винуватця смерті собаки.
- Дозвольте мені попрацювати слідчим, ви всі будете свідками, а ще нам потрібні будуть експерти з тварин (собак і вовків).

III. Робота по темі уроку.

- Кому належить собака? (Автору).
- Коли ви вчилися в початковій школі, то знайомилися з творчістю В. Біанкі, М. Сладкова. Це російські автори, яких можна віднести до письменників - анімалістів.
- Хто такі анімалісти?

IV. Бесіда з елементами аналізу за оповіданням «Снап».

- Запросимо свідків. Їх позицію будемо зачитувати по тексту.
- Встановимо ім'я загиблої собаки. (Снап).
- Як перекладається це ім'я? (Снап - "цап", "клац").
- Як ви охарактеризуєте це ім'я?
- Чому його ім'я внесено в заголовок?
- Як з'явилося цуценя автора?
- Що це за порода?
- Слово надається експерту за бультер'ерам.

V. Повідомлення учнів про породи собак.

Експерт по бультер'ерах.
(зразок повідомлення)

Бультер'ер походить від собак, якими драгували биків для потіхи. У 1835 році англійський парламент заборонив цю розвагу.

Бультер'ер - це глadiator серед собак. Він повинен бути міцно збитим, мускулистим, гармонійно

складеним і рухливим. Всім своїм виглядом він висловлює гостроту розуму і рішучість. Він сповнений вогню і абсолютно безстрашний, але урівноважений і добре піддається вихованню. Окрас білий і тигровий з білими плямами. Голова велика, видовжена - яйцевидної форми, з сильною мускулатурою. Мочка носа чорна і злегка спрямована вниз. Ніздрі добре розвинені. Нижня щелепа потужна. Хвіст короткий, тримається горизонтально. Лапи круглі і компактні, пальці склеписті.

Бультер'єр - собака могутня, б'є через край енергією, його не можна прирікати на життя в квартирі з короткими прогулянками у дворі.

Незважаючи на досить лютий вигляд, бультер'єр насправді дуже ласкавий, йому можна довіряти дітей. Але якщо бультер'єра зачепить будь-яка інша собака, він безстрашно кидається в бій і буде битися до кінця - ніколи не здається. Красивою цю собаку не назвеш, але у неї своя особлива чарівність.

Вчитель.

- Як складаються стосунки господаря зі щеням?

- Як складаються стосунки у цуценяти з оточуючими - з квартирною хазяйкою, зі скотарями, з іншими собаками.

- Де відбуваються основні події оповідання.

- Яка проблема не дає спокою скотарям.

- Які породи собак використовують скотарі в полюванні на вовків

Слово експертам. Охарактеризуйте нам такі породи собак: гончі, доги, хорти, вовкодави.

- Як же мисливці розподілили ролі для собак на полюванні? (Хорти - для гону, доги - для резерву, гончі - для вистежування, у них тонкий нюх, вовкодави - для головної битви).

- Чому ж ковбої Пернуфи зазнають невдачі?

- Який висновок робить старий Пернуф про собак?

- Навіщо господар - автор привіз свого бультер'єра в Мендозу?

- Чим закінчилося перше полювання Снапа? (Собаки зловили койота).

Експерт з койотах бере слово (зразок повідомлення).

Койот або луговий вовк - хижий ссавець сімейства псових.

За розмірами койот помітно поступається звичайному вовкові. Довжина тіла - 75-100 см, хвоста - близько 30 см, висота в холці - 50 см; маса - 7-21 кг (для порівняння, вага дорослого вовка зазвичай становить 32-62 кг). Як і в інших диких собак, у койота стоячі вуха та довгий пухнастий хвіст. Хутро довше, ніж у вовка. Забарвлення буре. Кінець хвоста чорний. Форма морди більш витягнута і гостра, ніж у вовка, і нагадує лисячу.

Поширений в Новому Світлі, від Аляски до Панами. Існує 18 підвидів.

Полюють койоти поодиночі, парами, іноді, на велику дичину зграями. Розподіл ролей у полюванні зграї таке ж, як у вовків: загоничі виводять дичину на засідку або женуть її по черзі.

Іноді койот полює спільно з американським борсуком, який розриває вхід в нору і виганяє її мешканця прямо на койота. Кожен койот, пара або сімейна група володіють власною територією, центром якої є лігво або нора.

Самий «спортивний» з усіх диких псових, койот здатний здійснювати стрибки у 2-4 м завдовжки і бігти зі швидкістю 40-50 км/год; на коротких дистанціях розвиває швидкість до 65 км/год. Може переміщатися на великі відстані; на полюванні за ніч в середньому проходить 4 км. Можливо, у койота найбільш розвинені серед усіх псових органи чуття; він бачить на відстані до 200 м, однаково добре і вдень, і вночі. Крім того, койот - самий «голосистий» серед північноамериканських ссавців: його гучне виття становить невід'ємну особливість прерій.

Основні вороги - пума і вовк. Койоти рідко конфліктують серйозно, навіть вторгнення чужинців на ділянку зграї зазвичай не призводить до сутички.

Койоти живуть до 10 років на волі і 16-18 років у неволі.

Койот чудово пристосовується до мінливого середовища проживання. Це один з небагатьох видів тварин, здатних виживати в урбанізованих районах.

Койот знищує шкідливих гризунів (мишей, щурів).

VI. Рішення проблеми уроку.

- Отже, всі собаки-чудові мисливці, у кожної породи собак є, своя, притаманна тільки їй якість, але чим кращі бультер'єри?

- А що каже автор - натураліст, як відрізнити на великій відстані койота від вовка? (За хвоста)

- Чим закінчилося друге полювання для Снапа? (Всі собаки злякалися, а Снап не взяв вовка).

- Прочитаємо сцену третього полювання.
- Тепер мисливці побачили сценку бою. Снап виправдав рекомендації свого хо-зяїна.
- Що затьмарило радість перемоги? (Це було вовчєня. Снап був поранений).
- Отже, Снап поранений, а його господар на наступний день знову збирається на полювання. Чи це не підтвердження того, що господар винен у загибелі собаки? Якщо ви не згодні з моїм припущєнням, доведіть протилєжне.

Докази.

1. Господар лікує собаку.
  2. Замикає в сараї, не хоче, щоб Снап брав участь у полюванні.
  3. Снап сам втік з сараю і наздогнав мисливців.
  4. Господар посадив його на сідло з твердим переконанням, що він просидить там до повернення.
- Як веде себе Снап на останньому полюванні? (Він вистежив з сідла вовка, зістрибнув і кілька хвилин вів за собою собак. поки не вийшли на відкритий простір.
  - Хто перший наздогнав вовка? (Дандер).
  - Як поводяться собаки?
  - Які епітети і порівняння використовує автор при описі вовка? (Безстрашний вигляд, мускулісті груди, смертоносні щєлєпи, похмурий, з невтомними лапами, безмовний звір, могутній велитєнь.
  - **Висновок:** вовк описаний з повагою.
  - А які мовні засоби використовує автор для опису Снапа? (Маленький, повільний, маленький білий пес, безстрашний Снап, біла собачка, ватажок незламної відваги, хоробрий).
  - Висновок: описує собаку з любов'ю.
- Зачитаєм сценку загибелі Снапа.
- Чому мисливці не втрутилися в цю битву?
  - Що змусило старого Гарнуфа проговорити тремтячим голосом «Краще б у мене 20 биків пропало»
  - Яку оцінку дав старий скотар собаці?
- ("Ось це справжній сміливець! Без хоробрості в нашій справі недалеко підєш.
- Так чому ж загинув Снап? Хто в цьому винен? Автор? (Ні, господар не винен. Собака безстрашний і відважний, він здійснює подвиг на благо людям. Він служить надійно своєму господарєві.

ІХ. Підведення підсумків уроку.

- Якими ж словами можна закінчити урок мужності, який дав нам собака?
- Повертаємося до епіграфу уроку. Яку ж пісню ми сьогодні заспівали?
- "Безумству хоробрих співаємо ми пісню ..."

- Що героїчного було в поведінці Снапа?

Х. Домашнє завдання.

- Скласти характеристику Снапа за простим планом.

УРОК 23

Тема. Урок зв'язного мовлення. Твір за оповіданням Е. Сетона-Томпсона «Лобо»

Мета: удосконалити вміння учнів писати твір за обраною темою, розвивати усне та писемне мислення, виховувати дбайливе ставлення до природи.

Обладнання: пам'ятка «Як писати твір».

Епіграф: Природу навкруг бережи,

Вона дає наснагу для душі.

Травинку кожну ти люби,

Полною на Звіра, що сидить в тобі.

Хід уроку

I Мотивація навчальної діяльності учнів, оголошення теми, мети уроку.

II Підготовча робота до написання твору.

1. Робота з пам'яткою.

2. Бесіда за запитаннями:

- Які персонажі оповідання вам найбільше сподобалися?

- Які риси вдачі звірів притаманні людям?

- Чому ми маємо берегти природу?

III Робота над написанням твору.

Зразки.

Зображення в оповіданні Е. Сетона-Томпсона "Лобо" поведінки та звичок тварин

Розповідають, що колись люди й інші живі істоти вміли розмовляти одне з одним. Але це минулося. І ось сталось так, що ми стали самотніми на рідній планеті, не розуміючи, які ми стали і що втратили.

Але на наше щастя, ще є люди, які не забули великого закону єдності природи й розуміють "братів наших менших". Саме таким знавцем був Ернест Сетон-Томпсон, якому судилося прожити довге і, мабуть, щасливе життя. Він багато спілкувався з безсловесним населенням Землі, вивчав їхні вчинки. Йому було що розповісти людям. А через те, що його могли не зрозуміти, він "перекладав" життя тварин людською "мовою". Тобто вони, його герої, думають, сподіваються, розмірковують, вирішують... і помиляються так само, як люди. Вони бояться невідомого, незрозумілого. Як і люди бояться того ж. Сетон-Томпсон намагався зробити усіх звірів як не близькими, то хоч відомими людям. Бо ми такі створіння, що від страху знищуємо все, що нас налякало.

Так стають нашими близькими знайомими вовки долини Курумпо. Передусім це Володар Лобо, дужий вовк, ватажок великої зграї. Мексиканські мисливці не могли вполювати цю розумну й хитру тварину, тож покликали на допомогу Ернеста. У долині Курумпо було багато худоби - ласої здобичі для хижаків. Свійських тварин довелося захищати від вовків, та люди не спромоглися перемогти великого Лобо. Він не потрапив до жодної пастки, бо не був дурним. Він розв'язував усі людські головоломки, доки був спокійний і холодний. Та через Бланку він втратив ці якості... Його скорбота була така велика, що герой незчисленних набігів вовчої зграї потрапив у пастку і загинув.

Та для цього мисливець повинен був сам начебто стати вовком, перетілитися в нього. Тільки тоді стало зрозуміло, як зупинити свавільця. Так, як і людину.

Після цієї книги людина краще знатиме навколишній світ і саму себе.

Е. Сетон-Томпсон - письменник, закоханий у світ природи (на прикладі твору «Лобо»)

Відомий канадський письменник-натураліст захоплює читачів зображенням природи і світу тварин. Його твори нагадують про те, що дерева і трави, джерельна вода і явища природи — це цінність земного буття. На жаль, ми нерідко забуваємо про це, завдаємо шкоди докільню. Любимо тварин чи птахів, що живуть, наприклад, з нами в квартирі, а голодні собака чи кішка з вулиці нерідко зовсім не викликають у нас співчуття.

Проаналізуємо оповідання «Лобо», в якому Е. Сетон-Томпсон ставиться до тварин з любов'ю, навіть якщо вони вовки і приносять величезну шкоду людині. У творі письменник вперше реалістично зображує дії і поведінку тварин. Відкриває нам, що звірі теж можуть любити, сумувати і ненавидіти. Герої письменника гинуть, адже в природі виживають сильніші.

Головний герой твору — величезний вовк надзвичайної сили і розуму. Він почував себе царем серед соковитих трав, тінистих гаїв та водопоїв, де відпочивала худоба. Вовк зухвало нападав на

корів навіть серед білого дня. Його завивання впізнавали мисливці серед інших вовків. Але вбити хижака чи впіймати в капкан нікому не вдалося. Лобо, так звали вовка, завжди обходив небезпечне місце і знову обирав собі на обід ще одну кращу корову.

Незабаром у вовчій зграї з'явилася маленька біла вовчиця, яку мексиканці прозвали Бланкою. Сетон-Томпсон називає її ласкаво витівницею. Вона не боялася Лобо, адже була його подругою. Коли Бланка потрапила в капкан, вовк не залишив її. Він кликав подругу за собою, і вона бігла за ним, доки вистачило сил.

Бланка загинула. Лобо дуже страждав. Шукав її слід і сумно завивав. А потім помстився тому, хто вбив Бланку. Вовк розірвав його собаку.

Та все ж людина розумніша за вовка. Мисливець зробив лапою Бланки слід. Глибоко сумуючи за подругою, вовк натрапив на нього й опинився в пастці.

Письменник жаліє Лобо, називає його старим розбійником і чудовим звіром. Гідність вовка вражає. Він лише один раз покликав на допомогу вовків. Але вони не відгукнулися. Тоді Лобо навіть не дивився на мисливця, не пив і не їв, лише спрямовував погляд на широкі поля, на волю, де він так довго царював.

Серце Лобо не витримало страждань, і він помер від туги за Бланкою та волею. І в той же час почулося гучне завивання вовків. Вони ніби прощалися з Лобо.

Ось такий цікавий і реалістичний світ природи в оповіданні Е. Сетона-Томпсона «Лобо».

IV. Підсумок уроку.

Робота з епіграфом.

V. Домашнє завдання: підготуватися до к.р.

Сливка Л.В. та Аузяк В.В.
вчителі Миньковецької ЗОШ І – III ст.

УРОК 24

Тема: Марк Твен. Короткі відомості про письменника. Історія створення повісті «Пригоди Тома Соєра». Аналіз I глави твору.

Мета: подати учням відомості про життя та творчість американського письменника Марка Твена, розкрити історію створення повісті, ввести поняття «автобіографічний твір»; розвивати пізнавальну активність учнів; виховувати розуміння тісного зв'язку життя і творчості письменника.

Обладнання: карта півкуль, портрет Марка Твена, фотографія сім'ї Марка Твена, фотографія скульптури Ф.Хіббарда «Том Соєр та Гек Фінн», фотографія будинку Марка Твена, фото будинку Бекі Тетчер, фото вулиці, на якій жив письменник, карта містечка Сент-Пітерсберг, ілюстрація з виглядом містечка, ілюстрації до повісті «Пригоди Тома Соєра», роздаткові картки, підручники, книга В.Нестайка «Тореадори з Васюківки».

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Хід уроку

Епіграф:

Твен писав про хлопчиків тому,
що сам залишався хлопчиком в цей позолочений вік. Діксон Уектер

Написи на дошці:

«Я не вставав, поки не закінчив читати рукопис – просто неможливо було відірватись. Це краща повість для хлопчиків, яку я коли-небудь читав. Книга буде мати шалений успіх». (Хоуеллс)

«Найбільшу насолоду я одержав від епосу юності - «Пригоди Тома Соєра і Гекльберрі Фінна». (Джон Голсуорсі)

Словник: псевдонім - вигадане ім'я;

лоцман - спеціаліст, що проводить корабель в межах певної території плавання.

I. Оголошення теми уроку

II. Робота над темою уроку

1. Учениця читає вірш М.Цветаєвої «Книги в красном переплете». Учитель:

- Так писала про свої враження від творів американського письменника Марка Твена відома російська поетеса Марина Цветаєва. Хто ж він, Марк Твен?

- Діти, чого ви чекаєте від цього уроку? (Учні самостійно роблять мотивацію уроку).

2. Творча група презентує біографію письменника.

(По ходу розповіді учні на картках складають «Візитку» письменника)

3. Повідомлення учителя про історію створення повісті «Пригоди Тома Соєра».

В 1875 році Марк Твен почав писати "Пригоди Тома Соєра" — книгу, якій судилося увійти до скарбниці світової літератури. Спочатку він думав, що ця книга не для дітей, що її читатимуть тільки дорослі. Через якийсь час навіть заявив, що цей твір — для хлопчиків і дівчаток. Така невизначеність була, безумовно, не випадковою. Одним з об'єктів нищівної критики письменника стала тогочасна дитяча література. На момент появи "Пригод Тома Соєра" поширеним жанром дитячої літератури були так звані книги для недільної школи. Писалися вони у сентиментально-набожній манері, розповідаючи про гарних дітей, які підуть до раю, і про поганих, що, звичайно, закінчать життя на шибениці. Традиційним героєм цих книжок був добродушний, побожний та кволий від хвороби хлопчик, що встигає перед смертю навернути на праведний шлях маленького негідника, який не бажає відвідувати недільної школи.

Книга Твена була полемічно спрямована проти такої літератури, пародіювала її, стверджуючи любов до свободи, до всього чистого, здорового, світлого в людині. Ці ідеї письменник втілював в одному з найчарівніших образів своєї творчості — в образі відчайдушного шибеника Тома.

У "Пригодах Тома Соєра" Марк Твен спробував воскресити проведені в Ганнібалі дитячі роки, які, попри всі незгоди, що їх судилося пережити його родині, збереглися в пам'яті як ідилія — містечко, що купається в сонячному мареві, лісисті пагорби, на схилах яких він з друзями грався в розбійники, а перед містом — велична широчінь Міссісіпі.

Біографи вже давно встановили, що більшу частину пригод Тома Соєра автор пережив сам у віці свого героя. Неповдалі від Ганнібала справді існував безлюдний острів, куди хлопчаки тікали, щоб сховатися від "цивілізації" дорослих, або ж ховалися в печерах поблизу міста. В Ганнібалі, у натовпі босоногих хлопчаків, він уперше зустрів прототипів своїх майбутніх героїв — Тома Соєра,

Гекльберрі Фінна, Джо Гарпера. Був у Ганнібалі й індіанець Джо, що ледь не вмер від голоду, заблукавши в одній із печер.

Дружба Семюеля Клеменса з маленьким волоцюгою Томом Бленкеншипом, згодом увічненим ім'ям Гекльберрі Фінн, стала однією з найяскравіших згадок у житті, попри заборону дорослих дружити з ним. Та малий Сем порушував заборони ледь не щодня. Він випробовував на котів ліки, що призначалися йому самому, жахав матір, приносячи додому вужів і кажанів. Часто йому вдавалося уникнути заслуженої кари і він разом з друзями Томасом Соєром та Томом Бленкеншипом мріяли про повторення подвигів Робін Гуда та пригод Робінзона Крузо.

У спогадах Твена ці епізоди його дитинства повиті ореолом, тому він не раз звертався до них у своїх творах.

(Розповідаючи, учитель звертається до фотографій)

Теорія літератури: Автобіографічний твір - це твір, в якому автор використовує епізоди з власного життя.

4. Робота з епіграфом до уроку.

- Як ви розумієте слова епіграфа?

5. Аналіз написів на дошці.

- Яке враження справили на вас відгуки знаменитих людей про повість Твена?

6. Учитель: Ця весела людина з пишним волоссям (портрет!) створила книгу для вас і про вас. Адже хто з дітей не мріє хоча б день прожити на безлюдному острові без дорослих, хто не хотів би стати благородним розбійником, кого не ваблять ігри, таємниці та пригоди, кому не сниться скарб? Пропонуючи свій твір читачеві, письменник сподівався на порозуміння, тому що непрочитана книга не має життя...

Події розгортаються в м.Сент-Пітерсберг. Карта та зображення цього міста перед вами.(на карті робиться позначка на будинку тітки Поллі)

7. Робота з текстом.

1. Аналіз I глави повісті.

- Чому Том живе у домі тітоньки Поллі?

- Де тітонька Поллі шукає Тома?

- Де він був?

- Як тітка ставиться до Тома?

- Чому вона не може довго сердитися на нього?

- Про що хотіла дізнатися тітонька в Тома за вечерею?

2. Читання за ролями розмови тітоньки Поллі з Томом за вечерею.

- Як можна назвати правду Сіда?

(Складання сенкану) Сід

- Які неприємності цього дня ще довелося пережити Томові?

3. Робота з ілюстрацією.

- Кого ви бачите на малюнку?

- Чи вдалося автору малюнка передати настрої героїв, що зійшлися в поєдинку?

- Які слова з твору могли б стати підписом до цієї ілюстрації?

4. Складання схеми «Відносини між героями повісті» та її аналіз

(герої з'єднуються суцільною лінією, якщо між ними існує повне взаєморозуміння, і пунктирною якщо ні)

Тітонька Поллі

Сід

Том Соєр

Незнайомець

Батьки незнайомця

5. Визначення теми I глави (Поведінка Тома вдома і на вулиці)

IV. Висновки уроку.

- На чиєму боці симпатії автора?

- На чиєму боці ваші симпатії? Чому?

- Яка головна думка I глави? (Метод-прес!)

(Том грається, б'ється, ховається, але залишається доброю і чесною людиною)

- Чи відомі вам твори інших письменників, подібні за темою до повісті Марка Твена?

- Чи взяли ви на уроці те, чого чекали від нього? Чи справдилися ваші очікування?

V. Домашнє завдання:

1) прочитати 2-10 розділ повісті «Пригоди Тома Соєра»;

2) намалювати ілюстрацію до епізоду, що сподобався;

УРОК 25

Тема. Марк Твен «Пригоди Тома Соєра». Сонячний, радісно – бешкетливий світ дитинства в повісті.

Мета: допомогти учням усвідомити зміст і головну думку повісті Марка Твена; розвинути навички виразного читання, переказу великих за обсягом прозових творів, виділення основних епізодів та оцінювання дій і вчинків героїв; виховувати найкращі моральні якості; : неприйняття зла, підлості, несправедливості.

Обладнання: портрет письменника, різні видання повісті, ілюстрації до неї, краєвиди ріки Міссісіпі.

Теорія літератури: повість, тема, головна думка, герої художнього твору.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів.

- Ми з вами вже познайомилися із хлопчиком Томом Соєром, зрозуміли, що він – звичайна дитина – бешкетлива, неслухняна, лінькувата, але водночас винахідлива (зумів важку роботу перетворити на розвагу й «прибуткову» справу), життєрадісна, чутлива до краси. Він постійно вигадує якісь витівки, завдаючи дорослим чимало клопоту, але ніколи на робить це зі злими намірами. Як же поводитиметься Том Соєр у вирішальні, відповідальні моменти свого життя? Про це ми дізнаємося, читаючи наступні розділи повісті.

II. Оголошення теми і мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

- Розкажіть епізод із прочитаних розділів, який запам'ятався найбільше.
- Почніть зміст фраз.

Цитати	Пояснення
«Та за кожним випробуванням приходять нагорода»	Томові вирвали зуб, але тепер він міг, на заздрість усіх хлопців, плюватися незвичним способом через дірку
«Діти тяглись до нього, тішились його забороненим товариством і шкодували, що не можуть бути такими, як він»	Гекльберрі Фінн був міським безпритульним, робив, що хотів і як хотів. Дітей приваблювали його свобода й незалежність
«Він збентежився... від побожного трепету перед своїм новим, ще незаниманим кумиром і боязкої радості, що йому так нечувано поталанило»	Том закохався у дівчинку, витримав покарання від учителя різками, щоб його посадили на «дівчачій» половині класу поряд із новенькою – об'єктом його захоплення

IV. Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу

1. Словникова робота за запитаннями учнів
  2. Обмін враженнями про прочитане, евристична бесіда
- Які нові пригоди сталися з Томом?
  - Що спонукало хлопця думати про те, як він стане знаменитим піратом?
  - Яка трагедія сталася на цвинтарі? Чи була вона стосовно хлопців дитячою пригодою?

V. Закріплення знань, умінь та навичок

- У США існувала традиція називати маленькі провінційні містечка на честь великих міст Європи. Інколи такі назви отримували відразу декілька містечок. Так, у США існує кілька Парижів, Константинополів, Афін, Венецій. Мабуть, тодішні переселенці з Старого Світу сумували за своєю батьківщиною і на згадку про неї так само називали нове поселення. Розповідають такий анекдотичний випадок: жителі одного такого містечка Москва звернулися до російської столиці з проханням-вимогою перейменувати своє багатомільйонне місто, бо, мовляв, листи, адресовані їм, часто потрапляють до їхньої Москви, до Росії.

- А як називалося містечко, у якому жив Том Соєр? Прочитайте це слово в колі, де всі літери переплуталися. (Можна зашифрувати так: ШНКТ – ПТРБРГ)
(Санкт - Петербург, Сент – Пітерсберг)

VI. Домашнє завдання

Прочитати розділи X, XI, XII.

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Учням пропонується закінчити одне із речень:

- На місці Тома Соєра я б... .
- Мене вразило... .
- Цікаво, чому (або як)... .

УРОК 26

Тема. Марк Твен «Пригоди Тома Соєра». Вплив світу дорослих на дитячі стосунки.

Мета: допомогти учням побачити в повісті дорослий світ очима дітей і дитячий світ – очима дорослих; розвивати навички виразного читання, переказу твору, визначення основних епізодів, які рухають дію, оцінити їх; виховувати високі моральні якості, почуття відповідальності за свої вчинки, любов до близьких людей, почуття вдячності.

Обладнання: портрет письменника, повість «Пригоди Тома Соєра» у різних виданнях, ілюстрації до неї.

Теорія літератури: повість, портрет, художні образи.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

- Дітям іноді здається, що їхнє життя важке, сповнене всіляких прикростей, наприклад, необхідно сидіти на уроках, виконувати завдання. Поводитися чемно, працювати та ін. А коли діти стають дорослими, то розуміють складність дорослого життя. Як же герої повісті Марка Твена чинять, про це ми дізнаємося на сьогоднішньому уроці.

II. Оголошення теми та мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань

- Розкажіть епізод із повісті, який запам'ятався найбільше. Поясніть, як він характеризує героїв твору.
- Поеднайте пари тверджень за причинно-наслідковим зв'язком.

1.	Рішення стати піратом
2.	Помста індіанцю Джо
3.	Безпідставне звинувачення Поттера
4.	Клятва мовчати
5.	Докори сумління Тома

1	2	3	4	5
Д	А	Г	Б	В

А	Тяжкий злочин – убивство
Б	Страх хлопців
В	Відвідування Поттера у в'язниці
Г	Підступність індіанця
Д	Нещасливе кохання

IV. Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу

1. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане
  2. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру
- Визначте, з яких причин герої повісті вирішили жити на безлюдному острові.

Герої	Причини
Том	Нерозділене кохання до Беккі, непорозуміння з рідними
Гек	Йому було однаково, де життя; пригода йому подобалась
Джо	Несправедливість матері

- Які риси характеру виявляються у Тома Соєра, коли хлопці влаштовують пригоду із втечею? Доведіть свою думку. (*Начитаність – дав собі і друзям шиномовні прізвиська, взяті з улюблених книжок; романтик, мрійник – прагне морських пригод, подвигів; нерозважливий – не подумав про наслідки, про реакцію близьких; вправний та витривалий – добре плаває, управляє плотом, знає, як готувати їжу, вудити рибу; має гарні організаційні здібності – згуртував команду*)
- Чому зраділи хлопці, почувши спеціальні гудки з порома на річці? (*Почали вважати себе героями, зрозуміли, що їх шукають, за ними тужать*)
- Прокоментуйте фразу: «Пірати рушили назад до табору, їх аж розпирало від марнославних гордощів і свідомості раптом набутої власної ваги і усього того клопоту, якого наробило їхнє зникнення?» Як потім змінився їхній настрій? (*Хлопці спочатку раділи через те, що привернули увагу дорослих, а потім зрозуміли, що їх втеча – справжнє горе для дорослих, й засумували, шкодуючи про вчинене.*)
- Хто з друзів виявив найбільше рішучості й відваги, щоб хоч якось виправити становище, повідомити про себе? (*Том уночі пішов додому з наміром залишити записку.*)

V. Закріплення знань, умінь та навичок

- Назвіть іншими словами, доберіть замітники, які використали герої твору:

а) вода в «чашках» із дубового і горіхового листя, «підсолоджена чарами навколишнього лісу» - (ранкова кава) або

Р					А	К			А

УРОК 27

Тема. Марк Твен «Пригоди Тома Соєра». Цінності дитинства та їх доля в дорослому житті

Мета: ознайомити з пригодами героїв повісті в наступних розділах, допомогти учням розібратися в перипетіях сюжету, характерах героїв та мотивах їхніх учинків; розвивати навички виразного читання, переказу прозових творів, характеристики героїв, коректного висловлювання оціночних суджень; виховувати найкращі людські якості, прагнення до самопізнання та самовдосконалення.

Обладнання: портрет письменника, ілюстрації до повісті.

Теорія літератури: повість, герої літературного твору, художні засоби.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

- У дитинстві багато людей мріють про мандрівки в далекі, незвідані краї, про подвиги, про те, щоб стати героями, яких би всюди шанували і прославляли. Водночас діти придивляються до життя й бачать, на жаль, не лише доброту, геройство, благородство, сумлінну працю дорослих, а й п'яниць-нероб, злочинців, марнословних, боягузливих і підлих осіб, які завдають страждань оточенню.

Том і Гек, герої повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра», випадково стали свідками страшного злочину. Їх дивує, що індіанця Джо, який нахабно неправдиво свідчив і підло перекинув свою вину на іншого, Бог не скарав тут же, прямо на місці. Отже, дорослі не завжди дотримуються правил, яких навчають дітей і за порушення яких карають.

Друзі під впливом непорозумінь із дорослими та представницею прекрасної статі вирішують утекти з дому на безлюдний острів, не думаючи про те, що відчуватимуть їхні близькі. Вони насолоджуються вільним життям, граються, уявляючи себе піратами. Їм навіть лестить те, що їх розшукують, бо поширилися чутки, що діти потонули, що за ними шкодують, вони не розуміють, якого страшного горя завдали своїм рідним.

Ось так тісно переплітається світ дорослих і дітей. Діти вчаться у старших, наслідують їх, а дорослі придивляються до дітей, адже ті бувають часто щирішими, спостережливішими, добрішими і сміливішими.

II. Оголошення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

- Розкажіть епізод із прочитаних самостійно розділів і поясніть, чому ви його виділили для себе.
- Порівняйте два описи природи (один на початку перебування хлопців на острові, другий - у кінці), визначте їх характер і зробіть висновок.

«Був прохолодний сірий світанок, і глибока тиша, що панувала в лісі, навіювала відрадне почуття миру та спокою. Ніде не ворухився ані листочок, і жоден звук не порушував величної задуми природи. Серед листя й трави блищали намистинки роси».

«Шалений вітер із ревінням промчався лісом так, що все навколо аж застогло. Сліпучі спалахи блискавок раз у раз осявали небо, лункі перекази грому не змовкали ні на мить. Раптом уперіщила страшна злива, і шалений буревій погнав її по землі суцільною запоною».

(Перший описує природу спокійною; другий опис – динамічний, загрозливий. Обидва підкреслюють настрої людей, нагадують дітям, що сили природи можуть бути грізними і небезпечними для них).

VI. Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу.

1. Словникова робота за запитаннями учнів.

2. Обмін враженнями, евристична бесіда

- Які риси характеру виявив Том, коли помітив розгубленість Гека у церкві, адже за нього не було кому із рідних порадити? *(Уважність, співчутливість та милосердність – затримав Гека, підвів до тітки Поллі і попросив порадити за нього. Тітка виявилась так само доброю і співчутливою до Гека).*
- Чому Томові, коли він щасливий повернувся з острова, дісталось багато «і стусанів і поцілунків»? *(Тітка зраділа його поверненню але картала племінника за те, що він змусив її тривожитись пережити горе.)*
- Про що свідчить «віщий сон» Тома? *(Про його бажання трохи похизуватися, відчутти себе незвичайним.)*
- Як поводитися Том і Беккі? *(Як дорослі, змушували один одного ревнувати.)*
- Що вчинив Альфред і для чого? *(Залив книжку Томові чорнилом щоб помститися.)*
- Як Беккі поставилась до тогот, що випадково побачила через вікно? *(Беккі побачила, що Альфред зіпсував підручник Тома, але вирішила змовчати, щоб Тома покарали.)*

V. Закріплення знань, умінь та навичок.

_ Знайдіть «третє зайве».

- *Алфред*, Беккі, Том;
- Сент – Пітерсберг, Міссісіпі, *Вашенгтон*;
- Том, Гек, *Сід*.

_ Знайдіть те спільне, що об'єднує ці поняття.

VI. Домашнє завдання

Прочитати самостійно розділи XX – XV; уміти переказувати характеризувати події, явища та героїв, художні засоби.

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Учням пропонується закінчити одне із речень

- На місці героїв повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» я б... .
- Мені здалося ... .
- Мене вразило ... .

УРОК 28

Тема. Марк Твен «Пригоди Тома Соєра». Герої повісті – Том Соєр та Гекельбері Фін

Мета: допомогти учням усвідомити істини, що утверджує автор через образи своїх героїв; визначити рівень художньої майстерності автора; розвивати навички виразного читання, переказу великого епічного твору, його аналізу, характеристики героїв; виховувати почуття відповідальності за свої вчинки і за їх наслідки, прагнення до самовиховання та самовдосконалення.

Обладнання: портрет письменника, ілюстрації до твору.

Теорія літератури: повість, герой літературного твору, портрет, пейзаж, художні засоби.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

- Так уже склалося, що людині в житті часто доводиться робити вибір між злом і добром, правдою та неправдою, сміливістю та боягузством. Байдужість та замовчування нерідко схиляє шальку терезів у бік неправди, несправедливості.

Томові Соєру і його товаришам також не раз доводилося робити вибір. І, необхідно визнати, - чинили вони найчастіше сміливо, благородно, перемагаючи власні образи та страх, виявляючись справжніми друзями. Ось саме про це ми й вестимо на уроці розмову.

II. Оголошення теми та мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

1. Виконання клоуз-тестів

Продовжити речення.

(можна виконувати у письмовій формі, кожна правильна відповідь два бали.)

- 1) Том прийшов додому, мов чорна хмара... *(бо Беккі демонстративно приділяла увагу Альфреду, розглядаючи з ним книжку).*
- 2) Тітка Поллі сказала, що пробачила б Томові тепер хоч і мільйон гріхів, ... *(тому що дійсно в кишені куртки знайшла записку Тома про те, що вони не втонули, а пішли в пірати).*
- 3) Учитель містер Доббінс постійно читав книгу «Анатомію», тому що ... *(його заповітною мрією було стати лікарем).*
- 4) Том відбув покарання за зіпсований підручник, не дуже всім тим переймаючись, тому що ... *(думав, що, може, сам це випадково і зробив, бешкетуючи в класі з товаришами).*
- 5) У Беккі був зацькований і безпорадний вираз обличчя, як у кроля, на якого було націлено рушницю, тому що ... *(вона гадала, що Том викриє її провину).*
- 6) Том без жодного звуку витримав найжорстокіше покарання від учителя за пошкоджену книжку, бо ... *(знав, що на нього чекає вдячність Беккі)*

Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу

1. Словникова робота за запитаннями учнів

2. Евристична бесіда, виконання завдань пошуково-дослідницького характеру

- Замініть синонімами (близькими за значеннями словами) вирази, ужиті в повісті.

Нечисте сумління – *(безсовісність)*;

відпустити язика з припони – *(заговорити)*;

забігти світ за очі – *(сховатися, опинитися далеко)*;

усі очі прикипіли – (усі уважно, із здивуванням подивилися);
затамувати подих – (замовкнути, чекаючи чогось несподіваного);
ловити кожне слово – (слухати уважно);
уся праця – собаці під хвіст – (даремна праця);
жизки дрижать – (боїться);
лізти чортові в зуби - (наражатися на небезпеку).

- Як ви оцінюєте вчинок Тома – його свідчення в суді?
- Чому «від Гекової віри в людство» майже нічого не залишилося? (Том заради спасіння невинної людини, Мафа Поттера, зламав їхню клятву, скріплену кров'ю.)

V. Закріплення знань, умінь та навичок

1. Розставте епізоди в хронологічному порядку

Хлопці шукають скарб

Том рятує Беккі від покарання

Том свідчить у суді

Беркі дратує Тома, розмовляючи з Альфредом

2. Розкажіть повір'я про те, де знаходяться скарби і як їх шукати. Які повір'я є у вашій місцевості?

VI. Домашнє завдання

Прочитати розділ XXVI (с. 26 – 30), навчитися переказувати, характеризувати героїв, визначати художні засоби.

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Учням пропонується закінчити одне із речень:

- Я думаю, що мріяти про скарб ... .
- Мені здається, що скарб ... .
- Виступати в суді – це ... .

УРОК 29

Тема. Марк Твен «Пригоди Тома Соєра». Смішне та сумне в повісті

Мета: допомогти учням з'ясувати, що у творі письменника сумне, а що – смішне; навчити давати оцінку зображуваному з позиції загальнолюдських моральних цінностей; розвивати навички виразного читання, переказу, визначення основних епізодів, їх аналізу, уміння висловлювати та відстоювати власні думки; виховувати почуття гумору, поваги до старших, найкращі моральні якості.

Обладнання: портрет письменника, ілюстрації до твору.

Теорія літератури: повість, герої твору, художні засоби.

Хід уроку

I. Мотивації навчальної діяльності школярів

- Чи помічали ви, як часто в житті переплітається смішне з сумним, а сумне – зі смішним? Так само буває і в літературному творі, побудованому на власних спостереженнях та переживаннях автора. Нам смішно, коли ми читаємо про хлоп'ячі забобони, страшні клятви, наслідування дорослих, «багатство» у вигляді дохлих котів та пацюків. І сумно, коли діти своїм бешкетуванням, упертістю, лінощами, непослухом завдають клопоту рідним, змушують їх переживати й навіть страждати; наражають своє життя і здоров'я на небезпеку.

Сьогодні ми розмірковуватимемо над тим, коли ж дійсно смішно, а коли сумно буває героєм повісті Марка Твена, а також ознайомимося з новими розділами твору «Пригоди Тома Соєра».

II. Оголошення теми і мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

- Розкажіть епізод із самостійно прочитаних на минулому уроці та вдома розділів, який найбільше запам'ятався, поясніть свій вибір.
- Визначте, які це види опису у якому випадку вони використовуються автором.
  - а) «Вони побачили зарослу бур'яном домівку, стіни, з яких давно обсипався тиньк, старезний камін, зяючі отвори вікон, розвалені сходи нагору і скрізь запилюжені, обвислі клапті павутиння». *(Це опис приміщення, інтер'єр «будинку з привидами», у якому друзі збиралися шукати скарб.)*
  - б) Другий був бридкий обідранець із дуже неприємним обличчям. Постать іспанця обгортало серапе; з-під сомбреро виднілись волохаті, сиві бакенбарди й довгі пасма сивого волосся, а очі ховалися за зеленими окулярами». *(Це опис зовнішності, портрет одного з негативних героїв – розбійника).*
  - в) «Внизу, посеред залитої місячним сяйвом долини, самотно стояв той самий «будинок з привидами», давно вже без огорожі, до самого ганку зарослий бур'янами...» *(Опис природи, пейзаж. Це місце, куди хлопці вирішили піти шукати скарб.)*

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Евристична бесіда, розв'язання проблемних запитань
  - Які риси характеру хлопців (Тома і Гека) виявилися під час вистежування таємничих незнайомців із «будинку привидів»? *(Кмітливість, наполегливість, нерозсудливість, намагання прославитися)*
  - Що називають халепою? *(Неприємна пригода; прикрий випадок)*
  - Що означає дати драла? *(Швидко втікати)*
  - Чи правильно зробив Гек, що пішов за страшними злочинцями назирці, став за ними стежити?
2. Інтерактивна вправа «Дерево рішень»

Рішення I. Правильно зробив, за злочинцем необхідно було простежити. Позитивне – Гек дізнався, коли злодії планували помститися, повідомив дорослих; негативне – наражався на небезпеку, міг сам загинути, якби його викрали.

Рішення II. Неправильно зробив, слід було одразу повідомити дорослих, заявити в поліцію. Позитивне – злочинців, можливо, швидше спіймали б, ніхто з дітей не ризикував би собою. Негативне – могли би дізнатися про злочинні наміри індіанця Джо, могла б постраждати гарна людина тощо.

V. Закріплення знань, умінь та навичок

1. Робота з таблицею

Смішне та сумне в повісті «Пригоди Тома Соєра»

Смішне	Сумне
Уміння Тома перетворити фарбування паркану на захопливе заняття та ще й збагатитися на цьому;	Неслухняність хлопців, ризик життям і здоров'ям;

Перелік «трофеїв», «багатств» Тома; Забобони хлопців та повір'я; Намагання знайти скарб; Заздрість «свободі» Гека Фінна, його одягу тощо	Злочини дорослих, їхнє боягузтво; Неуважне ставлення до потреб дітей, до їхнього життя тощо

2. Коментар учителя

- «Можна смішити читача, та це пусте заняття, якщо автор книги не любить людей. Дехто не розуміє, що повинен володіти гуморист таким самим умінням бачити, аналізувати, розуміти, як автор серйозних книг... Тільки той гумор буде жити, який виростає з правди життя», - так пояснював свою любов до сміху, до гумору письменник Марк Твен.

VII. Домашнє завдання

Прочитати до кінця

УРОК 30

Тема. Марк Твен «Пригоди Тома Сойєра». Автобіографічні мотиви та багатоплановість повісті.

Мета: допомогти учням розібратися в будові великого епічного твору; з'ясувати роль спостережень та переживань автора у творі; розвивати навички виразного читання, переказу повісті, уміння визначати сюжетні лінії та епізоди, характеризувати героїв і художні засоби, висловлювати власну думку; виховувати повагу до старших, уміння орієнтуватися в складних ситуаціях, почуття оптимізму.

Обладнання: портрет письменника, ілюстрації до твору.

Теорія літератури: повість, автобіографічний твір, мотиви, багатоплановість, художні образи та художні засоби.

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

- Письменники – люди особливі. У них багаті фантазія та творча уява. Але найкраще пише той, кому близькі думки й почуття героїв, добре знайомі складні ситуації, радощі й печалі життя. Як ми знаємо з біографії, Марк Твен був саме такою людиною. У дитинстві – бешкетник, винахідник, кмітлицець. У юності й дорослому житті – людина, яка багато знала й бачила, змінила чимало професій, відчула радість перемоги і гіркоту поразок, невдач, злиднів. Утім письменник не забув, як йому жилося в дитинстві, що тоді хвилювало, з чим він, стискаючись і з дорослим життям, погоджувався, а що категорично не сприймав.

Отже, завершуючи ознайомлення з повістю Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра», ми відчуваємо, що це пригоди не лише хлопців, а й самого автора, навіть його тітонька Поллі сприймається ними як близька людина. Звісно, історії, що траплялися з хлопцями, мабуть, дуже перебільшені, але цілком ймовірні, що є характерною ознакою художнього твору.

Отже, вперед, до «Закритого слова»!

II. Оголошення теми і мети уроку

III. Актуалізація опорних знань

- Перекажіть епізод про те, як і чому Том і Беккі заблукали в печері. Зверніть увагу на те, чи робили вони що-небудь для своєї безпеки. (*Захопилися; прокинувся дух дослідників; ставили знаки на стіні свічкою; втікали від кажанів*)

- Повідомлення (стислі) учнів про сталактити й сталагміти, кажанів.

- Згадайте ситуації, в яких Том повівся:

як лицар;

як кмітлива людина;

як сміливець.

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу

1. Прогнозування учнів

Чим закінчилася пригода Тома і Беккі в печері й узагалі твір? (Відповіді учнів)

2. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Запитання: «Які проблеми порушує (ставить питання) повість Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра»?

Очікуванні відповіді

- Цінностей дитинства і цінностей дорослого життя;
- Дружби, взаємодопомоги;
- Стосунків батьків, дорослих і дітей.

3. Характеристика героїв повісті

Порівняйте цінності світу дитячого та дорослого, знайдіть цінне та відмінне (за повістю).

Діти	Дорослі
Спільне	
Чесність, порядність, доброта, благородство	
Відмінне	
Пригоди, романтика, дружба, цікаві речі (кульки, дохлий пацюк тощо)	Поміркованість, гроші, невтручання, плітки

- 1) Колективна характеристика Тома Сойєра (з обґрунтуванням, наведенням прикладів)

кмітливий
 винахідливий
 гарний організатор
 романтик, фантазер
 начитаний
 оптиміст
 благородний
 добрий, співчутливий
 сміливий
 витривалий, вміє орієнтуватися
 у складних ситуаціях

неслухняний
 самовпевнений
 постійно ризикує
 не думає про рідних,
 їхні переживання
 має шкідливі звички
 (палить)

Підсумок. Переживає в характері героя позитивне; це – жива, реальна людина з гарними рисами характеру та недоліками.

2) Самостійна характеристика Гекельберрі Фінна

добрий, доброзичливий
 сміливий
 справедливий
 благородний
 самостійний
 вигадливий

не навчається,
 робить, що
 заманеться
 неохайний
 має шкідливі
 звички (палить)
 не визнає жодних
 суспільних обмежень
 і традицій

4. Словникова робота

- Твір Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра» називають повістю.

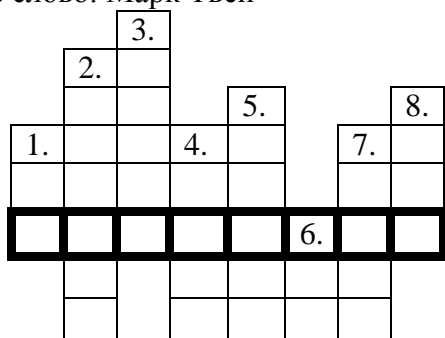
Повість – досить великий, середній за обсягом епічний твір, у якому розповідається про історію людського життя в усій його різноманітності, переплетенні з іншими людськими долями. (Записати до словничків.)

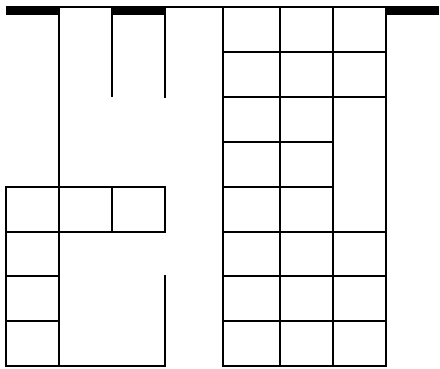
- Доведіть, що «Пригоди Тома Сойєра» - повість.

5. Розгадування кросворда.

1. Ім'я головного героя. (Том)
2. Ім'я вдови, яку врятував Гек. (Дуглас)
3. Прізвище чоловіка, якого індіанець Джо звинуватив у вбивстві. (Поттер)
4. Ім'я дівчинки, яка подобалася Томові. (Беккі)
5. Містечко, у якому відбувалися події повісті. (Сент – Пітерсберг)
6. Той, хто разом із синами допоміг Гекові врятувати вдову. (Валлієць)
7. Справжнє прізвище автора повісті «Пригоди Тома Сойєра». (Клемнс)
8. Прізвище найкращого друга Тома. (Фінн)

Ключове слово: Марк Твен

IV. Домашнє завдання

Підготуватися до контрольної роботи, повторити зміст основних епізодів повісті Марка Твена.

V. Підбиття підсумків уроку

Учням пропонується закінчити одне з речень:

- Найбільше мені сподобалася на уроці така форма роботи, як ... .
- Найкраще, на мою думку, працювали ... .
- Мені здається. Що такі книги. Як «Пригоди Тома Соєра» ... .

Ротко Т.М., Ніжанківська Н.О.
Вчителі Дунаєвецького НВК

УРОК 31

Тема: Елеонор Портер. «Поліанна»

Мета: ознайомити з життям і творчістю письменниці, зацікавити, спонукати до читання та вивчення твору; розвивати навички виразного читання, уміння визначати головні епізоди, переказувати їх та висловлювати думку щодо прочитаного; виховувати оптимістичне ставлення до життя.

Обладнання: портрет письменниці, ілюстрації до твору, текст роману, презентація творчості.

«Я ніколи не вважала, що треба заперечувати існування труднощів,
страждань і зла. Просто, як на мою думку,
набагато краще сприймати невідоме бадьоро і радісно.»
Елеонор Портер

Хід уроку

I. Оголошення теми, мети та завдань уроку.

II. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

1. Вступне слово вчителя.

Є книжки, які обов'язково треба прочитати не тільки дітям, а й дорослим, це книжки, що можуть змінити не тільки нас самих, а й наше ставлення до навколишнього світу. Одним із таких творів, що обійшов половину земної кулі, став роман Елеонор Портер «Поліанна». Американська письменниця стала відомою завдяки тому, що навчила представників різних країн і національностей «грати у радість», вселила віру у свої сили і змусила замислитися над тим, як ставитися до самих себе, до труднощів у житті й до людей, які тебе оточують.

Елеонор Портер народилася 19 грудня 1868 року у місті Літлтон (англ. *Littleton*), штат Нью-Гемпшир, у родині перших переселенців до Америци. З дитинства Елеонор захоплювалась музикою, співала в церковному та світському хорах, вчилася у бостонській консерваторії. Але після одруження з Джоном Лиманом Портером у 1892 році вона переїхала разом з чоловіком спершу в Масачусетс, потім в Теннессі, а потім в Нью-Йорк, і захопилася письменством. У 90-их рр. на сторінках американських журналів з'являються її перші оповідання, написані під псевдонімом Елеонор Стюарт, а в 1907 році світ побачив її перший роман «Зустрічні течії». Найвідоміший роман письменниці, «Поліанна», вийшов у світ 1913 року і відразу став шалено популярним. Відома американська актриса, зірка німого кіно Мері Пікфорд, за право екранізувати роман заплатила його авторці чималу на той час суму. Роман «Поліанна» захопив читачів настільки, що на адресу Елеонор Портер посипався шквал листів з проханнями розповісти, що сталося з головною героїнею роману далі. Тому вже в 1915 році письменниця видала друком наступний роман — «Юність Поліанни». Всього за кілька років письменницької кар'єри Елеонор Портер створила 4 томи коротких оповідань і 14 романів для дітей та дорослих. У 1920 році Елеонор Портер померла. Наступного дня по її смерті газета «Нью-Йорк Таймс» опублікувала некролог під заголовком "Померла авторка «Поліанни»".

2. Повідомлення підготовлених учнів про життя і творчість Е. Портер.

3. Самостійне опрацювання статті підручника про Е. Портер.

4. Евристична бесіда

- ✓ Які факти з життя Елеонор Портер вас вразили найбільше? Чому?
- ✓ Яке найбільше захоплення було у письменниці, крім її літературної діяльності?
- ✓ Під яким псевдонімом з'явилися перші оповідання Е. Портер?
- ✓ (Еманор Стюарт)

5. Слово вчителя.

Примірник роману «Поліанна» Елеонор Портер подарувала своїй бабусі Меріон на знак великої пошани і вдячності за ті поради, які письменниця отримала від неї у дитинстві. Цей примірник тепер дбайливо зберігається в одній із найбільших бібліотек світу – Бібліотеці Конгресу США.

6. Словникова робота (учні ведуть запис у зошитах).

У сучасних словниках англійської мови, виданих у США, слово «поліанна», що увійшло в обіг завдяки творчості Е. Портер, зафіксовано, як іменник у різних значеннях: 1) особа, яка має оптимізм, гарний настрій (позитивне значення), 2) особа, яка надмірно (надто, по-дурному, безпідставно) оптимістична (негативне значення); 3) святковий подарунок у родинному колі.

7. Виразне читання тексту. (За підручником)

8. Бесіда за змістом прочитаного:

- 1) Назвіть головних героїв роману.
- 2) Де відбувається дія роману?
- 3) Ким були батьки Поліанни?
- 4) Яку гру придумав батько для дівчинки?
- 5) В чому суть цієї гри?

9. Переказ тексту.

1. Завдання учнів переказати епізод «Приїзд Поліанни»

2. Запитання до учнів:

- Які риси характеру героїні виявилися в цьому епізоді? (Щирість, життєрадісність, доброта)

III. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Робота з епіграфом.

2. Запитання до учнів:

- Як ви розумієте слова письменниці? Чи погоджуєтесь ви з нею?

3. Підсумкова бесіда

- 1) Що нового ви дізнались на уроці?
- 2) Чим зацікавив вас цей твір?
- 3) Який загальний настрій твору? Як ви думаете чому саме такий?

IV. Домашнє завдання.

1. Прочитати розділи роману.

2. Намалювати ілюстрації до твору.

УРОКИ 32– 33

Тема:Щирість, мужність і оптимізм героїні твору її вплив на життя міста. Поліанна та її друзі.

Мета:з'ясувати морально-філософський аспект твору; поглиблювати вміння аналізу епічного тексту; розвивати навички виразного читання, усного зв'язного мовлення;виховувати високі морально-етичні якості учнів.

Обладнання:тексти роману «Поліанна» в перекладі Богдана Гора; виставка дитячих малюнків, запис музики Поля Морія.

«У коханої людини повинно бути попереду
щось таке, що дає їй снагу жити.
Ми всі повинні знайти свій смисл життя
великий він чи малий»
Е. Портер

Хід уроку

I. Оголошення теми, мети і завдань уроку.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Розкажіть епізод із прочитаних розділів, який запам'ятався найбільше,
і чому ви виділили його для себе?

2. Творче завдання

- Опишіть портрет Поліанни.

III. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу.

1. Завдання для учнів.

Учитель пропонує класу скласти «асоціативне коло» рис вдачі Поліанни

- (а. добра
- б. кмітлива
- в. фантазерка
- г. оптимістка
- д. милосердна
- е. мужня
- є. доброзичлива
- ж. життєрадісна
- з. дружелюбна
- к.

мрійна)

- Подумайте, як дівчина долала навколишнє зло (своєю добротою, багатою фантазією, силою духу, «грою в радість»)

2. Робота з текстом. Аналіз окремих розділів.

3. Усний переказ улюбленого епізоду роману від імені одного з героїв.

4. Вступне слово вчителя

За жанром твір «Поліанна» - роман, у якому розповідається про долю одинадцятирічної дівчинки, котру взяла на виховання багата тітка лише з «почуття обов'язку».

5. Словникова робота

1) **Роман** – один із жанрів художньої літератури, прозовий твір, місткий за обсягом, складний за будовою, в якому широко охоплено важливі проблеми, життєві події, розкрито історії багатьох персонажів протягом значного проміжку часу.

2) Характерні ознаки роману:

- великий обсяг;
- різноманіття сюжетних ліній, життєвих історій, характерів;
- тривалість подій у часі;
- настанова на зображення сучасності, важливих проблем дійсності та особистості;
- складність персонажів, їх глибоке розкриття;
- незавершеність романтичного сюжету і характерів (вони можуть мати подальше продовження);
- поєднання різних засобів художньої оповіді (від імені автора і персонажів, описи, діалоги, монологи тощо)

6. Робота з таблицею.

- Порівняти ознаки роману і повісті.

Роман	Повість
Значний обсяг	Невеликий обсяг
Велика кількість персонажів	Невелика кількість персонажів
Складність і розгалуженість сюжету	Небагато сюжетних іній
Зображення тривалого періоду життя героїв, їх еволюція	Зображення окремих епізодів, проміжку часу із життя героїв
Глибоке розкриття життєвих історій, різноманітність людських доль	Поглиблена характеристика одного-двох персонажів, явищ
Широке коло тем і проблем суспільства, особистості	Невелике коло тем і проблем, зосередження уваги на ключових із них

IV. Закріплення знань, умінь та навичок.

1. Заповніть прогалини в історії Поліанни

- 1) Переїзд Поліанни до тітки
- 2) (Гра)
- 3) Знайомство з мешканцями містечка
- 4) Нещасний випадок
- 5) (Візити друзів)
- 6) (Лікування Поліанни)
- 7) Лист від Поліанни

2. Запитання для контролю.

1. Визначте тему, ідею роману.

Тема – розповідь про долю одинадцятирічної дівчинки, котру взяла на виховання багата тітка лише з «почуття обов'язку».

Ідея – порушення широкого кола важливих суспільних, моральних і сімейних проблем сучасності.

V. Домашнє завдання

1. Повторити зміст основних епізодів роману.
2. Підготуватися до написання переказу.

VI. Підбиття підсумків уроку

Учням пропонується на вибір одне з речень, яке потрібно продовжити:

- Мені найбільше сподобалося ...
- Для мене було новим ...
- Я обов'язково хочу ...
- І найкраще, на мою думку, працювали ...

УРОК 34

Тема. Розвиток зв'язного мовлення. Переказ твору за планом

Мета: систематизувати та узагальнити знання учнів про творчість письменниці; виявити рівень, уміння та навичок із метою контролю та їхньої корекції; розвивати навички письмового переказу великого прозового твору; розвивати пам'ять, образне та логічне мислення; виховувати високі моральні якості, повагу до загальнолюдських цінностей.

Обладнання: портрет Е.Портер, підручник, зошити, фільм «Поліанна» (2003р. Великобританія)

Хід уроку

I. Оголошення теми й мети уроку, мотивація навчальної діяльності учнів

II. Основний зміст роботи

1. Слово вчителя

Дізнавшись, що наш клас прочитав роман Е.Портер «Поліанна», до нас на урок завітала кореспондент міської газети «Дунаєвецький вісник» Ольга Володимирівна, щоб взяти у вас інтерв'ю.

2. Кореспондент

- Що ви можете розповісти про історію написання книги?
- Скільки років тому вийшов у світ роман?
- Яка доля роману після першого видання?
- Чому книга така популярна? Що саме захопило читачів?

3. Слово вчителя

Шановна кореспондент! Якраз темою нашого уроку і є дослідження ролі Поліанни в житті жителів міста Белдінгсвіла.

4. Творче завдання

- Діти, як ви думаєте, чому навчить вас сьогоднішній урок?

(Навчить радіти життю, як головна героїня або ж навчить грати в «гру радість»)

5. Перегляд уривку з фільму « Поліанна»

(Епізод, де Поліанна розповідає, як її батько навчив грати «гру в радість»)

6. Інструктаж до виконання роботи

7. Словникова робота (учні записують в зошити)

Переказ – це передавання своїми словами змісту художнього твору або його уривка із використанням його художніх, стилістичних особливостей.

8. Стислий переказ твору за планом (усно)

Орієнтовний план

- 1) Лист
- 2) Обов'язок
- 3) Приїзд Поліанни
- 4) Режим дня
- 5) «Гра в радість»
- 6) Школярка
- 7) нещастя
- 8) Знову радість

9. Написання роботи

Спочатку бажано виконати на чернетці

III. Домашнє завдання

1. Написати переказ в зошитах
2. Індивідуальне завдання: підготувати повідомлення про життя і творчість Льюїса Керролла

Маринчак С.В.
Вчителька Дунаєвецького НВК

Урок 35

Тема. Марина Іванівна Цвєтаєва (1892-1941) «Книга в червоній палітурці»

Мета: ознайомити учнів з життям і творчістю російської поетеси, зі спогадами про неї; розвивати навички виразного читання та творчі здібності; виховувати повагу до творчої особистості, літературні смаки.

Обладнання: портрет М.Цвєтаєвої; фотографії з сімейного альбому Цвєтаєвих; записи романсів на слова М.Цвєтаєвої; виставка збірок віршів поетеси; презентація особистості Марини Цвєтаєвої.

Епіграф: Красной кистью
Рябина зажглась.
Падали листя,
Я родилась.
Марина Цвєтаєва

Хід уроку

I. Організаційний момент.

1. Привітання
2. Емоційне налаштування.

Учитель. Я пропоную розпочати урок, узявшись за руки і посміхнувшись одне одному. Адже саме посмішка дарує гарний настрій і бажання вчитися.

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Любов до книги у кожного із нас приходить у дитинстві. Пригадайте свої перші улюблені книжки.

Бесіда.

- Чим вони вам запам'яталися?
- Які герої із цих книжок справили на вас неабияке враження?
- Чи є у вас дома бібліотека?
- Які книжки ви любите читати?
- Яка книжка є для вас самою улюбленою?

III. Оголошення теми і мети уроку.

IV. Формування нових знань, умінь і навичок.

I. Знайомство з Мариною Цвєтаєвою, з використанням мультимедійної презентації.

Слово вчителя.

Слайд 1. Сьогодні героїнею нашого уроку буде російська поетеса Марина Цвєтаєва. Подивіться на цей портрет. Кому із вас уже знайоме це обличчя?

Слайд 2. Красной кистью

Рябина зажглась.

Падали листя,

Я родилась.

Марина Цвєтаєва

- Як ви думаєте, чому епіграфом нашого уроку є ці стрічки із вірша Марини Цвєтаєвої?

Поетеса народилася восени 26 вересня 1892 року. В цю пору року особливо яскравий червоний колір мають китиці горобини. Мабуть, недаремно цю рослину вважають символом долі Марини Цвєтаєвої. (Звучить музика Бетховена)

Слайд 3. Сімейне фото Цвєтаєвих

Якби ми мали змогу побувати в домі нашої юної героїні, то одразу ж, увійшовши в будинок, ми б почули чарівні звуки музики, дзвінки голоси дітей. Це матір Марини – Марія Олександрівна Мейн, прекрасна і талановита піаністка, виконувала чудові твори Бетховена, Моцарта, Шопена, Верді, Чайковського.

«Музика наповнювала будинок радістю», пізніше згадувала сестра Марини Анастасія. А саме поетеса так писала у своїх спогадах: «Коли замість бажаного, майже напрогнозованого сина Олександра народилася усього тільки я, мати сказала: «Принаймні буде музиканткою». Коли ж першим явно безглуздим і цілком виразним словом виявилася «гама», мати тільки твердила: «Я так і знала», й одразу заходилася мене вчити музику, без кінця наспівуючи цю гаму: «до, Муся, до, а це-ре, -до, -ре...». Можу сказати, що я народилася не в життя, а в музику». Мама завжди мріяла зробити з Марини піаністку.

Слайд 4. Фото Анастасії і Марини Цвєтаєвих (1905)

«Музика наповнювала будинок радістю», -- відзначала сестра Анастасія. Але в Марини з'явилась значно глибша пристрасть. Вона прагнула читати книги дорослих, мамою їй заборонені, а з 6 років

почала писати вірші (не тільки російською, але й французькою, німецькою мовами). І ця любов до поетичної творчості цілком поглинула її.

«Музика обернулася на лірику», писала поетеса, із вдячністю згадувала музичні вечори в домі батьків, гру матері на роялі, її чарівний спів романсів під гітару.

(Звучить аудіозапис романсу на вірші М.Цветаєвої «Под лаской плюшевого пледа» із кінофільму М.Михалкова «Жорстокий романс»)

Слайд 5. Портрет О.С.Пушкіна. Збірки його поезій.

Життя Марини дарувало радість, тепло, любов, добро, чари книжкових відкриттів і зустрічей. Особливе місце у житті Марини посідає О.С.Пушкін, починаючи з раннього дитинства, Цветаєва захоплювалася творчістю видатного російського поета Олександра Сергійовича Пушкіна.

Пригадайте, з якими творами О.С.Пушкіна ви вже знайомились?

- Які казки, вірші Пушкіна вам найбільше сподобалися?

- Які твори Пушкіна для вас є найулюбленішим?

Поєма «Руслан і Людина», «Казка про рибака і рибку», «Казка про мертву царівну і сімох богатирів» Пушкіна були також одними з найулюбленіших юної Марини. І не тільки ці.

Слайд 6. Титулки книг М.Твена «Пригоди Тома Соєра»

II. Знайомство з віршем М. Цветаєва «Книги в червоній палітурці»

1. Слово вчителя. Сьогодні на уроці ми прочитаємо вірш-спомин про дитинство видатної поетеси «Книги в червоній палітурці»

2. Читання вчителем вірша М. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці».

3. Виразне читання ланцюжком вірша М. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці».

4. Бесіда по змісту вірша

- Про що цей вірш?

- Яка тема цього вірша?

- Як називає поетеса дитяче життя?

- Чому поетеса називає дитяче життя раєм?

- Хто друзі поетеси?

- А у вас є улюблені герої? Хто вони?

III. Підсумок уроку

IV. Д/з: виразно читати вірш М.Цветаєвої «Книги в червоній палітурці»

Урок 36

Тема: Чарівний світ літератури й мистецтва у вірші М. І. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці».
Знайомі образи з прочитаних книг.

Мета: Ознайомити учнів з особливостями сюжету в ліричному творі, (як плин почуттів, спогадів, роздумів, образів) розвивати уміння аналізувати вірші; виховувати повагу до творчої особистості, літературні смаки.

Обладнання: Портрет М. Цветаєвої; виставка збірок віршів поетеси; музика Равеля « Іспанська рапсодія» . Книга М. Твена «Пригоди Тома Соєра»

Епіграф: Кто вам дал такую ясность красок?
Кто вам дал такую точность слов?
Смелость всё сказать: от детских ласок
До весенних новолунных снов?
Максимилиан Волошин

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності

II. Актуалізація опорних знань

1. Слово вчителя

На минулому уроці ми познайомились з видатною російською поетесою Мариною Цветаєвою та її віршем «Книги в червоній палітурці». Пригадайте...

2. Бесіда

- Коли народилася Марина Цветаєва?
- Яка рослина стала символом її творчості?
- Які були захоплення у маленької Марини?
- Ким хотіла, щоб була її донька, мати Марія Олександрівна?
- Музика яких видатних композиторів звучала у домі Цветаєвих?
- Які були улюблені книги поетеси?
- На яких мовах вона складала свої перші вірші?
- Який поет посідає особливе місце в житті Марини?

III. Оголошення теми й мети уроку

IV. Формування нових знань умінь і навичок

1. Слово вчителя

Дитинство - найкраща пора в житті Марини Цветаєвої. Воно пройшло для поетеси в любові, радості, даруючи дівчинці тепло, добро і затишок. Завжди з нею були присутні музика та одне з найбільших її захоплень – книги. Дуже часто сховавшись від усього і усіх, маленька Марина поринала у світ захоплюючих подорожей, у світ чогось надзвичайно цікавого і нового. З 6 років у неї проявився талант писати вірші. Пізніше її друг Максиміліан Волошин дуже високо оцінив її творчість.

2. Робота з епіграфом до уроку

3. Завдання

Виразно прочитайте вірш Марини Цветаєвої «Книги в червоній палітурці».

Як ви думаєте, чи талановито написаний цей вірш?

4. Творче завдання

Усно намалуйте картину цього вірша.

5. Складання плану вірша «Книги в червоній палітурці»

План (примірний)

1. Прощальний привіт з дитинства
2. Як добре з книгою вдома
3. Разом з героями книг
4. Мрія про повернення в дитинство

6. Бесіда по змісту вірша

- Як називає поетеса дитяче життя?
- Чому Марина називає дитяче життя раєм?
- Хто були її друзями?
- А у вас є улюблені герої?
- Хто вони?

- Як часто Цветаєва звертається до книг?
- Яку картину ви уявляєте, коли читаете:
«Дрожат на люстре огоньки... Как хорошо за книгой дома».
- Що це за прізвище Кюї, Григ, Шуман?

(Це композитори)

V. Організаційний момент

VI. Мотивація навчальної діяльності

VII. Актуалізація опорних знань

3. Слово вчителя

На минулому уроці ми познайомились з видатною російською поетесою Мариною Цветаєвою та її віршем «Книги в червоній палітурці». Пригадайте

VIII. Організаційний момент

IX. Мотивація навчальної діяльності

X. Актуалізація опорних знань

4. Слово вчителя

На минулому уроці ми познайомились з видатною російською поетесою Мариною Цветаєвою та її віршем «Книги в червоній палітурці». Пригадайте...

5. Бесіда

- Коли народилася Марина Цветаєва?
- Яка рослина стала символом її творчості?
- Які були захоплення у маленької Марини?
- Ким хотіла, щоб була її донька, мати Марія Олександрівна?
- Музика яких видатних композиторів звучала у домі Цветаєвих?
- Які були улюблені книги поетеси?
- На яких мовах вона складала свої перші вірші?
- Який поет посідає особливе місце в житті Марини?

XI. Оголошення теми й мети уроку

XII. Формування нових знань умінь і навичок

7. Слово вчителя

Дитинство - найкраща пора в житті Марини Цветаєвої. Воно пройшло для поетеси в любові, радості, даруючи дівчинці тепло, добро і затишок. Завжди з нею були присутні музика та одне з найбільших її захоплень – книги. Дуже часто сховавшись від усього і усіх, маленька Марина поринала у світ захоплюючих подорожей, у світ чогось надзвичайно цікавого і нового. З 6 років у неї проявився талант писати вірші. Пізніше її друг Максиміліан Волошин дуже високо оцінив її творчість.

8. Робота з епіграфом до уроку

9. Завдання

Виразно прочитайте вірш Марини Цветаєвої «Книги в червоній палітурці».

Як ви думаєте, чи талановито написаний цей вірш?

10. Творче завдання

Усно намалуйте картину цього вірша.

11. Складання плану вірша «Книги в червоній палітурці»

План (примірний)

5. Прощальний привіт з дитинства
6. Як добре з книгою вдома
7. Разом з героями книг
8. Мрія про повернення в дитинство

12. Бесіда по змісту вірша

- Як називає поетеса дитяче життя?
- Чому Марина називає дитяче життя раєм?
- Хто були її друзями?
- А у вас є улюблені герої?
- Хто вони?
- Як часто Цветаєва звертається до книг?
- Яку картину ви уявляєте, коли читаете:
«Дрожат на люстре огоньки... Как хорошо за книгой дома».
- Що це за прізвище Кюї, Григ, Шуман?

(Це композитори)

13. Завдання

1. Прослухайте музику Равеля «Іспанська рапсодія»

2. Що ви уявляєте, чуючи цю музику?

(Вона примушує уявляти, фантазувати)

14. Бесіда

- Яких героїв згадує поетеса у вірші?
- Яких героїв згадує поетеса у вірші?
- (Гек Фінн, Беккі, індіанець Джо, Принц, Жебрак)
- Що ви знаєте про них?
- (Ці герої із книг М. Твена «Пригоди Тома Сойєра», « Принц і жебрак».
- З ким порівнює Тома Сойєра автор?
- Хто такий Діоген, що потрапив у бочку?
- Що відчуває дівчинка при читанні книг?

XIII. Підсумок уроку

Вчитель. Будучи дорослою, Марина Цветаєва не один раз згадувала своє золоте дитинство. Була вдячна своїй матері Марині Олександрівні за те, що вона одарила її з сестрою багатьма радостями сімейних свят, дала їм в руки найкращі в світі книги.

Який урок отримала у вірші героїня?

(Урок добра. Цей урок допоміг їй у дорослому житті. Через красу людина підноситься до добра).

XIV. Д/з: підготувати розповідь про героїню вірша, яка любить читати.

Урок 37

Тема. Образ ліричної героїні вірша, яка любить читати.

Мета: формувати уміння характеризувати образ ліричної героїні поезії; розвивати навички виразного читання та творчі здібності; виховувати естетичні смаки, посилювати інтерес учнів до поезії.

Обладнання: портрет М. Цветаєвої; текст вірша М. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці», виставка збірок віршів М. Цветаєвої, вислови М. Цветаєвої.

Епіграф: «Я бездумно люблю слова,
их вид, их звук, их переменность,
их неизменность.
Ведь слово – Всё!»

Хід уроку.

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

Літературний диктант.

1. Яке саме найбільше захоплення було у Марини Цветаєвої?(Читати книги)
2. У скільки років Марина почала писати вірші? (У 6 років)
3. Яка рослина є символом творчості поетеси? (Горобина)
4. Ким мала стати за бажанням матері Марина? (Музиканткою)
5. Як звали сестру, з якою зростала Марина? (Анастасія)
6. Який російський поет посідав особливе місце у житті поетеси?(Пушкін)
7. В якому вірші Марина Цветаєва пише про своє захоплення в дитинстві читати книги?
(«Книги в червоній палітурці»)
8. Які книги любила читати в ранньому дитинстві Марина? (Марк Твен «Пригоди Тома Соєра», «Принц та жебрак».)
9. Яка назва першої книги Марини Цветаєвої? («Вечірній альбом»)
10. Скільки відомо музично-поетичних творів на вірші Марини Цветаєвої? (350)
11. Музику яких відомих композиторів виконувала мати М. Цветаєвої?(Грига, Шермана та інших)
12. Хто перший оцінив вірші Марини Цветаєвої? (Максиміліан Валошин)

III. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

1. Робота з епіграфом.

- Як ви розумієте епіграф до уроку?

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

V. Формування знань, умінь і навичок.

1. Робота над характеристикою образу ліричної героїні вірша М. Цветаєвої «Книги в червоній палітурці».

A) Слово вчителя.

На сьогоднішньому уроці ми розглянемо образ ліричної героїні.

Лірична героїня – це друге ліричне «Я» поетеси. Проте лірична героїня не ототожнюється з поетесою, з її душевним станом, а живе своїм життям, у новій художній дійсності.

Б) Завдання: прочитати виразно строфу і охарактеризувати ліричну героїню.

VI. Характеристика ліричної героїні за строфами вірша

I строфа. З самих перших рядків вірша ми дізнаємося, що дитинство ліричної героїні було для неї справжнім раєм, тому що саме тоді вона отримала найвище блаженство та насолоду, справжнє щастя – можливість читати книги. Книги є найвірнішими її друзями. Незважаючи на те, що вони мають затерту червону палітурку(адже їх не один раз тримали в руках і не один раз перечитували), для ліричної героїні вони надзвичайно цікаві.

II строфа. Як тільки дули вивчені уроки, лірична героїня швидко сідала читати. Із короткого діалогу з матір'ю ми дізнаємось про те, що мати спокійно і суворо нагадувала дівчині, що вже пізно і треба відпочити від читання. Проте героїня просить матір дати їй ще трохи часу на читання, адже їй ще треба прочитати всього лише 10 стрічок. Та на щастя дівчинки матір часто забувала про те, що наказувала.

III строфа. І лірична героїня часто допізна читала книги, незважаючи на заборону. Чому ж мати часто забувала? Мабуть тому, що і сама була чимось дуже захоплена. Вона виконувала надзвичайно

чарівні музичні твори композиторів: Грига, Шумана, Кюї. Ця чудова музика створювала в домі ліричної героїні атмосферу затишку, того дитячого раю, в якому вона могла спокійно поринути в цей надзвичайно цікавий світ книг.

IV строфа. Лірична героїня з захопленням читає книгу Матка Твена «Пригоди Тома Соєра», переживає разом з головним героєм твору – хлопчиком Томом його небезпечні вилазки, його зустріч з індіанцем Джо та його перше кохання до дівчини Беркі.

V строфа. Вона знайомиться з іншим героєм – Геком Фіном і дізнається про те, що його намагається виховувати праведна тітка – вдова Дуглас. Та хлопчина тікає від неї у пошуках пригод і ховається у бочку з-під цукру, як Діоген.

VI строфа. Надзвичайно цікаві враження ліричної героїні і від прочитаної книги «Принц і Жебрак». Вона переживає разом з героями твору ті життєві зміни і події, які з ними відбуваються. Особливо її вражає, як Принц водночас став жебраком і що з ним відбувається у світі бідних.

VII строфа. Залишивши на мить своїх героїв, лірична героїня поринає у світ своїх почуттів. Проте швидко знову бажає читати книги.

VIII строфа. І для ліричної героїні знову настає золота пора. Золотими вона називає і імена своїх найулюбленіших героїв: Гека Фіна, Тома Соєра, Принца, Жебрака, тому що вони є найкращими її ідеалами, героями сміливими та чистими серцями.

VII. Підсумок уроку.

Слово вчителя. Отже, підсумовуючи свої дослідження, ми можемо зробити висновок, що для ліричної героїні поезія М. Цветаєвої головним символом дитинства є книга. І улюбленіші книги дитинства стають для неї справжньою цінністю.

Хіба можна сказати про Марину Цвітаєву – «любила читати»? Вона жила книгою...

VIII. Домашнє завдання.

Підготуватись до уроку позакласного читання «У колі добрих героїв», прочитати на свій вибір книгу з добрим героєм

Дзизінська Г.П.
Вчителька світової літератури
Рахнівської ЗОШ І-ІІІ ст

УРОК 38

Тема: Біографія письменника Роальд Дале (1916 - 1990).

Мета: Ознайомити із життям і творчістю видатного англійського письменника, зацікавити його творами, спонукати до їх читання; розвивати навички аналізу літературного тексту, вдосконалювати вміння, сприймати великий за обсягом твір цілісно; виховувати доброту, людяність, щирість, ввічливість, допитливість і фантазію.

Обладнання: портрет письменника, різні видання повісті, ілюстрації до неї, мультимедійна презентація.

Тип: вивчення нового матеріалу та формування на його основі вмінь і навичок.

Хід уроку

Я пишу тільки про те, що захвачує дух чи смішить.
Діти знають, що я на їхньому боці.
Роальд Дал

I. Мотивація навчальної діяльності

- У світі багато письменників, які писали й пишуть казки. Роальд Дал заявив про себе як видатний дитячий письменник, коли продаж його книги «Чарлі і шоколадна фабрика» досягнув 125000 екземплярів за 5 років із дня першої публікації. Відтоді вона неодноразово друкується багатьма мовами. З часом популярність не зменшується і «Чарлі» залишається улюбленою казкою багатьох дітей у світі.

II. Оголошення теми і мети уроку (Слайд 1)

III. Сприйняття та засвоєння нового матеріалу

I. Робота з портретом письменника та епіграфом. (Слайд 2)

2. Бесіда за запитаннями:

- Чи знайомі ви з творчістю Дала?
- Чи бачили ви мультфільми чи художні фільми за творами письменника?
- Чим вам сподобалися?
- Які герої запам'яталися?

3. Розповідь учителя про життя і творчість Роальда Дала та заповнення анкети письменника:

Роки життя: (1916 - 1990)

Країна: Англія

Жанр: дитяча та доросла література, містика, фентезі.

«Джеймс і гігантський персик», «Чарлі і шоколадна фабрика», «Чудесний містер Фокс», «Величезний крокодил», «Матильда» (Слайд 3).

IV. Підсумок уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Учням пропонується закінчити одне із речень:

- Мені запам'яталося із життя Роальда Дала...
- Я знаю такі твори письменника...

V. Оцінка діяльності окремих учнів.

VI. Домашнє завдання. Прочитати казку «Чарлі і шоколадна фабрика».

УРОК 38

Тема: Роальд Даль (1916 - 1990). «Чарлі і шоколадна фабрика».

Мета: ознайомити з історією створення казки, вчити аналізувати прочитане, розвивати допитливість, прищеплювати інтерес до літератури.

Обладнання: портрет письменника, різні видання казки «Чарлі і шоколадна фабрика», ілюстрації до неї.

Тип: засвоєння нових знань.

Хід уроку

Країна Чудес – це те,
що ми є...
Р. Бредбері

I. Оголошення теми, мети і завдань уроку.

II. Сприйняття та освоєння учнями навчального матеріалу.

1. Слово вчителя.

Діти, а дуже часто й дорослі люблять казки. Чому? Тому що у казках добро завжди перемагає зло, вони щасливо закінчуються. У казці існує те, чого бракує у реальному житті.

Про звичайні і незвичайні речі, що сталися з хлопчиком Чарлі англійський письменник Р.Даль розповідає у своїй казці «Чарлі і шоколадна фабрика». Слід зазначити, що цю казку читають люди різного віку.

Повідомлення мікрогрупи «біографів» про історію створення повісті «Чарлі і шоколадна фабрика».

Учень 1.Робота над книгою велася в 1961-1962 рр.. Це був нелегкий період у житті письменника (тяжко захворів син, а через рік помирає донька). Щоб підтримати своїх дітей (всього їх було п'ятеро) Даль став придумувати для них казки. «Звичайно, я розповідав їм різні історії щовечора - згадує письменник. - Деякі з них були жахливі. Але раз чи два діти говорили: «А можна дізнатися продовження історії, яку ти розповідав останній раз?» Так я почав писати «Джеймса». Це так сподобалося мені, що, не зупиняючись, я перейшов прямо до «Чарлі».

Учень 2. За словами Дала, основою казки послужили дитячі враження автора Під час навчання в школі-інтернаті «Рептоне» він і інші хлопчики отримували цікаві подарунки. «Час від часу кожен хлопчик нашої школи отримував просту сіру картонну коробку, - пише Даль в автобіографічній повісті «Хлопчик». - Хочете вірте, хочете ні, це був подарунок від великої шоколадної фабрики «Кедбері». «...Я не сумніваюся, що пізніше, тридцять п'ять років тому, коли я роздумував над сюжетом моєї другої книги для дітей, я згадав ті маленькі картонні коробки та шоколадки-новинки всередині них і почав писати книгу під назвою «Чарлі і шоколадна фабрика».

Учень 3. І книга знайшла читача!!! Російський письменник-казкар Едуард Успенський написав передмову до російського видання у 1991 році: «Це, напевно, найвеселіший англійський письменник за останні сімдесят років. І його неймовірно люблять американські і всякі інші діти. Тому що його книги давно гуляють по всьому світу». (Слайд 4).

3.Усна подорож книжковою виставкою, на якій представлені різні видання повісті та ілюстрації до неї.

4.Повідомлення учня - «мистецтвознавця».

В 1971 році на екрани вийшов фільм «Віллі Вонка і шоколадна фабрика», знятий режисером Мелом Стюартом. Але фільм не сподобався самому автору, бо багато уваги приділялося Вонці, хоча Дал говорив, що книга про Чарлі. Вдруге книга екранізована в 2005 році режисером Тімом Бергеном, з Джонні Деппом у ролі Вонки. Крім кіноверсій існує ряд мюзиклів, інсценізацій та аудіокниг. А також сюжети твору використовуються у мультсеріалах, іграх, атракціонах.

5. Робота над текстом.

- Хто є головним героєм твору?
- Який подарунок вирішив зробити дітям власник шоколадної фабрики?
- Скільки щасливчиків отримали золоті квитки?

6. Запис у зошити (тільки імена і прізвища):

Август Глуп (англ. *Justus Gloop*)— жадний і ненажерливий хлопчик, «їжа— його улюблене заняття»;

Верука Солт (англ. *Veruka Soli*) — розбалувана дівчинка із сім'ї власників фабрики по переробці горіхів, звикла, щоб всі її примхи негайно виконувались;

Віолетта Борігард (англ. *Violet Bectregarde*)— дівчинка, що постійно жує жуйку, установила світовий рекорд — жує одну жуйку протягом трьох місяців;

Майк Тіві (англ. *Mike Teavee*)— хлопчик, що зранку до ночі дивиться телевізор, любитель гангстерських бойовиків;

Чарлі Бакет — головний герой цієї повісті.

7. Складання сюжетного «ланцюжка» подорожі по казковій фабриці.

Шоколадний цех - Умпа-Лумпи - По шоколадній річці - Цех винаходів -вічні барбариски -Велика жуйкова машина - По коридору - Квадратні цукерки - Верука в Горіховому цеху - Великий скляний ліфт - Телевізійно-шоколадний цех - Шоколадна фабрика.

III. Підсумок уроку

- Герої «Чарлі і шоколадна фабрика» - це..
- Казка «Чарлі і шоколадна фабрика» популярна у світі, бо...

IV. Оцінка діяльності окремих учнів.

V. Домашнє завдання.

Підготувати розповідь про пригоди Чарлі та його друзів на казковій шоколадній фабриці містера Вонки.

Урок 39

Тема: «Чарлі і шоколадна фабрика». Перемога щирих людських стосунків над злом.

Мета: простежити шлях Чарлі на шоколадну фабрику; виробити вміння аналізувати зміст художнього твору; розвивати логічне мислення; удосконалювати навички виразного читання; виховувати доброту, милосердя, людяність, щирість почуттів.

Обладнання: портрет письменника, текст твору, робочі зошити, ілюстрації до казок.

Тип: урок-дослідження.

Хід уроку

Что остается от сказок потом.

После того, как её рас казали...

В.Висоцький «Пісня Керрала»

Подорожувати – означає кожної хвилини народжуватись і помирати.

В.Гюго

I. Мотивація навчальної діяльності.

1. Слово вчителя. - Чи хотіли б ви помандрувати у минуле або майбутнє.

Потрапити в той час, коли були зовсім маленькими, або в той, коли будете дорослими? Мабуть, кожен хоч раз мріяв про машину часу, яка може здійснювати найфантастичніші наші мрії. Герою казки «Чарлі і шоколадна фабрика» поталанило, йому довелося подорожувати на шоколадну фабрику Вонки, а в кінці стати ще й спадкоємцем.

II. Актуалізація опорних знань.

- Опишіть, якими ви уявляєте собі Чарлі, його характер.
- Яку він мав зовнішність, одяг, ходу?

III. Робота з текстом.

- Знайдіть опис зовнішності Чарлі.

IV. Формування нових знань, умінь і навичок .

1. Робота з текстом.

- Де мешкав Чарлі зі своєю родиною?
- Як жила родина Бакетів?
- Про що мріяв Чарлі?
- Що ви знаєте про Віллі Вонку? Хто він?
- Яке оголошення з'явилося в місті?
- Чому Віллі Вонка вигадав створити саме 5 золотих білетів?
- Хто є першими володарями золотих квитків?
- Що пояснив Чарлі Віллі Вонці про своїх батьків?

V. Евристична бесіда.

1. Слово вчителя. Ми знаємо, що Чарлі був дуже хорошою дитиною і тому з ним трапилася найнеймовірніша пригода, яка не залишила байдужими ні дітей, ні дорослих. Що саме за пригода сталася з Чарлі Бакетом?

Чарлі з розуміння ставиться до своїх батьків, знаючи, що вони живуть скрутно. Але батьки не хотіли забирати останні надії свого сина.

2. Опрацювати уривок «Розмова Чарлі з батьком».

VI. Опрацювання понять, що стосуються особливостей твору.

1. Бліц - опитування

- Чи є твір «Чарлі і шоколадна фабрика» казкою?
- Які казкові елементи вам відомі? Проілюструйте відповідь прикладами з казки.
- Які головні події казки ви можете виділяти?
- До якого типу казок належить казка Даля? Відповідь обґрунтуйте.
- Яка історія накладена в основу казки?
- Про що свідчить зацікавленість письменника народними казками?
- Чи повинен викликати симпатію у глядача?

VI. Підбиття підсумків з урахуванням доцільності використання ілюстрацій під час переказу.

VII. Підсумки уроку.

«Вільний мікрофон»

- Чи сподівалися ви на саме таке закінчення твору?
- Які висновки можна зробити з казки в контексті проблеми «батьки і діти»?

Дз. Підготувати малюнки до казки. Скласти цитатний план до образу Віллі Вонки.

Урок 40

Тема: Головні життєві цінності у казці Р.Даля «Чарлі і шоколадна фабрика»

Мета: Продовжувати опрацьовувати зміст твору; перевірити рівень засвоєння прочитаного матеріалу; розвивати навички виразного читання; розвивати зв'язне мовлення; навчити відстоювати свою думку.

Тип: засвоєння нових знань і вироблення на їх основі вмінь і навичок.

Хід уроку

Подорожувати – означає кожної хвилини народжуватись і помирати
В.Гюго

I. Осмислення теми уроку

1. Складання плану розповіді від імені Чарлі.

1. Моє життя в родині
2. Шоколад – єдина моя втіха.
3. Остання надія згасла.
4. Щаслива знахідка.
5. Головний приз – шоколадна фабрика.
6. Розмова Чарлі з Віллі Вонкою про його щасливе дитинство.
7. Батьки намагаються допомогти дітям.
8. Як я став працювати з Віллі на фабриці.

2. Складання цитатного плану до образу Віллі Вонки.

3. Оцінювання прослуханих робіт.

II. Актуалізація опорних знань і навичок.

1. Розвиток мовлення

Міні-екскурсія за ілюстраціями до казки.

- Як ви вважаєте, чи вдалося авторові ілюстрацій передати атмосферу казки, зобразити його героїв?

2. Словникова робота.

(виразне читання понять «диспут», «опонент»)

Диспут – публічний спір на наукову, літературну й іншу тему.

Опонент – 1. Особа, яка заперечує кому-небудь у публічній бесіді, на диспуті тощо.

2. Супротивник у суперечці; той, хто заперечує кому-небудь.

3. «Мозковий штурм»

- Що для вас означає поняття «благополуччя близьких»?
- Що у своєму житті обираєте ви, а що обирають герої Рональда Даля? (Віллі Вонка)
- Чи є серед присутніх ті, хто спочатку мав одну думку, а потім змінив її?

4. Диспут: «Що робить людину щасливою?»

5. Висновок вчителя.

Будь яка благородна справа не повинна супроводжуватися скорботою і тривогою за своє життя, життя близьких людей. Людина може набувати величності у своїх вчинках у доброму, щирому ставленні до інших.

6. «Вільний мікрофон»

- Який настрій викликає казка «Чарлі і шоколадна фабрика»?
- Чому автор обирає героєм саме хлопчика з бідної сім'ї?
- Чи можете ви назвати Віллі Вонку героєм казки?
- Як ви думаєте: правильно поступив Віллі Вонка, вибираючи спадкоємцем саме Чарлі Бакета?

III. Перевірка знань учнів.

Тести закритої форми.

1. Літературна казка створена

- а) народом;
  - б) письменником;
  - в) фольклористами;
2. Рональд Даль є письменником:
    - а) французьким;
    - б) англійським;
    - в) датським;
  3. Хто є володарем п'ятого золотого квитка:

- а) Віолетта Борегард;
  - б) Чарлі Бакет;
  - в) Август Глуп;
4. Якого числа діти з золотими квитками стоять у воріт фабрики:
- а) 1 лютого;
  - б) 1 березня;
  - в) 1 червня;
5. Що демонструє Віллі Вонка Чарлі:
- а) прозорий ліфт;
  - б) водоспад;
  - в) солодку вату;
6. Верука Солт, Август Глуп, Майк Тіві – герої казки:
- а) «Чарлі і шоколадна фабрика»
  - б) «Гобіт, або туди й назад»
  - в) «Гаррі Поттер і філософський камінь»

IV. Підсумок уроку

«Що в житті людини найцінніше» (за казкою Р.Даля «Чарлі і шоколадна фабрика»)

2. Чого ми навчилися, читаючи казку «Чарлі і шоколадна фабрика»?

- Приділити увагу тим, хто поруч;
- Уміти побачити радісне буденному;
- Уміти бачити серцем, а не тільки очима;
- Цінувати щирість і відвертість;
- Уміти дарувати радість іншим.

Усе це і складає красу людського життя.

3. Мікрофон:

Продовжте речення: сьогодні на уроці я навчився, замислився, зрозумів, відчув, що...

VI. Дз: написати міні-твір на тему: 1. «подальше життя Чарлі і Віллі Вонки»

Яроцька Г.Ф.
Вчителька світової літератури
Старогутянської ЗОШ І- Шст.

УРОК 41

Тема. Пауль Маар (нар. 1937р.) «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу». Яскравість художнього світу твору. Оптимістичний образ Суботика, його віра в силу думки і фантазії.

Мета: ознайомити учнів із творчістю німецького письменника П. Маара; формувати уявлення учнів про відмінності художнього світу літератури від реального світу; розвивати усне мовлення; прилучати до скарбів сучасної дитячої літератури; виховувати доброту, життєрадісність.

Обладнання: портрет П. Маара, вислови, слайди до уроку, картки-завдання для учнів, комп'ютер, книжкова виставка

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування на їхній основі умінь і навичок.

Хід уроку

*Головне покликання письменника – нести людям правду,
навчати та виховувати їх.*

Г. Ліхтенберг

I. Організаційний момент.

Підготовка кабінету, учнів до уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

- Подорож книжковою виставкою відомих дитячих авторів: А. Ліндгрєн, Дж.Ролінг, Роальд Дал, Туве Янсон.
- Бєсїда
  - Які твори на виставці, вам уже знайомі?
  - Як відбулося це знайомство – завдяки екранізації чи безпосередньо книжці?

III. Оголошення теми і мети уроку. (Слайд № 1, 2)

IV. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя. Твори, з якими ми ознайомилися на уроках світової літератури в п'ятому класі, це лише часточка того, що написано для дітей.

Кажуть, що для дітей писати важче, ніж для дорослих. І це справді так, адже написати твір необхідно яскраво, захоплююче, незвичайно, щоб дитина зацікавилася і їй захотілося наслідувати позитивних героїв, учитися в них добра й справедливості.

- **Гра «Я знаю цього письменника».**

Демонструються портрети Роальда Дала (слайд № 3), Туве Янсон (слайд №4)

- Назвіть письменників, яких ви впізнали і згадайте, що знаєте про них.

- **«Це цікаво знати».**

Демонстрація портрета А. Ліндгрєн.(слайд № 5)

« Дитина – стан душі». Саме в дитинстві її коріння. Там, у дитинстві, вона бере свої початки. Саме тому душа людини, а відтак і вона сама, є такою, якою формується у дитинстві. І хоча людина від року до року змінюється, початок усіх початків – дитинство – залишається незмінним, - зазначала Астрїд Ліндгрєн. 95 років ця дивна жінка зберігала в собі дитинство як стан душі. Мабуть, тому вона писала проникливі твори для дітей і про дітей, за що її називали «чарівницею зі Швеції», «Андерсеном нашої доби». Найвідоміші її книги «Малюк і Карлсон, який живе на даху», «Пєппї Довгапанчоха», «Брати Левове Серце». Письменниця була нагороджена орденом Усмішки та двічі – Міжнародною премією ім. Г.К. Андерсєна.

Демонстрація портрета Джоан Кєтлін Ролінг. (слайд №6)

Кому не відома письменниця, яка розповіла дітям про чарівну школу, де навчаються діти з надзвичайними магїчними здібностями? Нєймовірні перетворєння, мандрївки в просторї й часї, пошуки «фїлософського каменя» чи розгадування загадок таємничої кїмнати – усї ці історїї дуже захоплюють сучасних дїтей.

Перегляд фрагмєнта фїльму «Гаррі Поттер та фїлософський камїнь», в якому їдеться про чарївну школу.

V. Робота над темою уроку.

1. Словникова робота

Фантастика (гр. *phantastike* – мистецтво уяви) – рїзновид художньої лїтератури, в якому авторська вигадка вїд зображення надзвичайних, нєреальних явищ поширюється на створєння особливого, вигаданого «чудового свїту», що є творчою уявою письменника.

Фентезї – рїзновид фантастичної лїтератури, де мїстика і чаклунство сприймаються як реальність.

2. Розповідь вчителя про життєвий та творчий шлях письменника.

Сьогодні на уроці, ми з вами познайомимося ще з одним письменником дитячої літератури ХХ-ХХІ ст.. Паулем Мааром.

Пауль Маар народився 13 грудня 1937 року в м. Швайнфурті, в Німеччині. Після ранньої смерті матері жив у діда в невеликому містечку Терес на півночі Баварії. Навчався в Швайнфуртській гімназії, після її закінчення навчався в Академії мистецтв у Штутгарті. Протягом десяти років працював вчителем малювання.

Пауль Маар один із найпопулярніших і найбагатогранніших німецьких дитячих і молодіжних авторів. Він пише романи й вірші, п'єси для дітей і сценарії для дитячих програм на телебаченні, ілюструє та перекладає. (слайд №7) Саме він вигадав потішного Суботика, про якого згодом створено захоплюючий фільм. Його твори завоювали численні нагороди і перекладені багатьма мовами: англійською, китайською, датською, французькою, фінською, грецькою, італійською, японською, голландською, норвезькою, польською, російською, іспанською та українською.

Сьогодні він є письменником і ілюстратором в Бамберзі. В даний час він одружений та має трьох дорослих дітей.

- Творчість Пауля Маара відзначена багатьма нагородами, в тому числі Німецькою літературною премією (за «Суботика в небезпеці»), Австрійською державною премією, премією братів Грімм, премією Фрідріха Рюкерт, а також найпрестижнішою в німецькій літературі для юних – Почесною премією за весь творчий доробок автора.

Вперше українською мовою перекладена повість «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу». В ній розповідається про Суботика – загадкову чарівну істоту з поросячим носом і все в цяточки – який ні з того ні з сього появився в домі конторського службовця. (слайд №8)

Суботик виділяється нахабним характером, проте вміє виконувати будь-які бажання – якщо сам того захоче.

VI. Сприйняття та засвоєння учнями навчального матеріалу.

1. Виразне коментоване читання першого розділу «Грім у четвер».
2. Евристична бесіда з частковим аналізом твору.
  - Назвіть усіх героїв повісті, з якими познайомилися під час читання I розділу. (Пан Пляшкер, пані Моркван, пан Вівторакус, Суботик).
  - Який тиждень був найгіршим?
(Третій тиждень, у неділю зірвалася буря, гриміло половину пообіддя, а в четвер сяяло сонце).
  - Яку таємницю розкрив пан Пляшкер Вівторакусу?
(Що Суботик повернеться в суботу, якщо Вівторакус буде приходити до нього у вівторок)
  - Які тваринки жили у пана Вівторакуса?
(Хом'ячок Анді, біла миша Кларця, морська свинка, папуга, раки та інші)
  - Коли прийде Суботик?
(Суботик прийде лише в тому разі, якщо тиждень у Пляшкера буде таким: у неділю сяятиме сонце, понеділок настане відразу після неділі, у вівторок навідається пан Вівторакус, середа припаде на середину тижня, у четвер чотири рази прогуркоче грім, а в п'ятницю його відпустять з роботи. От тоді, в суботу, завітає Суботик).
  - Як пан Пляшкер вплинув на погоду в четвер, щоб викликати грім?
(Пан Пляшкер самотужки зробив грім, він вистрибував по великому бляшаному аркуші, примощеному на двох стільцях, з качалкою в правій руці й з великим ополоником – у лівій, вибиваючи ними по черзі у два інші бляшані аркуші, прихилені до стіни).
  - Чому зрадив пан Пляшкер?
(Що Суботик повернувся в суботу, і він матиме справну машину для здійснення бажань).
  - Чим поснідав Суботик?
(Суботик снідав – наминав саму дрібну дрібничку:
Чотири ніжки від стільця,
та трішки-трішки крісельця,
та ще пів трішки тапчанця,
та з столика стільничку.
Усякий харч він підбирав –
чи теплий, чи холодний, -
Суботик не перебирав,
бо дуже був голодний!)

VII. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Розв'язання тестових завдань.
2. Робота на картках.

VIII. Підсумки уроку.

Інтерактивна вправа «Передай мікрофон». Учні пропонуються закінчити одне із речень:

- Найцікавішою була розповідь...
- Я задоволений (задоволена) тим, що...
- Мені запам'яталося...
- Мені хочеться...

IX. Домашнє завдання.

Прочитати II розділ повісті «Машина для здійснення бажань полюбляє точність».

УРОК 42

Тема. Реальне і фантастичне у творі. Елементи фольклору (казки) та їх значення для розкриття головної ідеї – реалізації мрій, бажань і прагнень особистості.

Мета: продовжити ознайомлення з літературою ХХ-ХХІ ст. для дітей; з'ясувати функцію фантастичних елементів у повісті; розвивати творчі здібності, уяву, допитливість, спостережливість, вміння орієнтуватися в набутих знаннях, використовувати їх на практиці; виховувати здатність радіти дитинству і життю.

Тип уроку: урок поглибленої роботи над текстом.

Хід уроку

Фантастичне не буває завершеним...

Х. Кортасар

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Немає нічого цікавішого, ніж відкриття таємниць. Але людина тільки тоді здатна це зробити, коли вона мудра, має міцні знання і, звичайно, силу волі.

Сьогодні на уроці ми продовжимо подорож в чарівний світ, світ де здійснюються бажання.

II. Оголошення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

1. Літературний диктант
  - З якими письменниками ХХ-ХХІ ст. ми познайомились на минулому уроці? (Пауль Маар)
  - Де народився Пауль Маар? (м. Швайнфурт)
  - Не існуюче в дійсності, створене фантазією, уявою називається...(фантастикою)
  - Літературні твори, в яких описуються нереальні події, що насправді не існують називаються...(фантастичними творами)
  - Усна народна творчість, сукупність звичаїв, обрядів, проявів духовної культури народу це ...(фольклор)
  - Як називається другий розділ повісті? («Машина для здійснення бажань полюбляє точність»)
2. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

А що для вас означає слово «Бажання»?

Створення асоціативного ланцюжка

Бажання – це .....

IV. Робота над темою уроку.

1.Бесіда за другим розділом «Машина для здійснення бажань полюбляє точність».

- Від чого прокинувся пан Пляшкер у неділю вранці? (Пляшкер прокинувся від звуків пісеньки, яку співав Суботик).
- Знайдіть у підручнику опис Суботика і зачитайте. (Хоботець, обличчя все в синіх цяточках, а спина густо вкрита цупкою рудою шерстю).
- Яке було перше бажання пана Пляшкера? (Гарного, нового, блакитного водолазного костюма).
- Чому щезали з обличчя Суботика цятки? (Бо пан Пляшкер загадував бажання).
- Скільки синіх цяток було на обличчі Суботика? (33).
- Яке перше бажання загадав пан Пляшкер машині бажань? (Цілу купу грошей).
- Яка найсмачніша закуска Суботика? Знайдіть у підручнику і зачитайте?
(Я почав би з двох салатів:
пух качиний до томатів,

шкіряні штанці гарненько
пошатковані дрібненько,
сім цибульок, майоран,
та петрушка, кріп, шафран, -
розмішати все це пальцем,
присмачити добре перцем
посолить півфунтом солі
та морозива додати –
вийдуть – чудо не салати!)

- Які правила поведінки повідомив пан Пляшкер Суботику, як потрібно поводитись у кав'ярні ? (Не можна їсти руками, треба неодмінно користуватись ножом та виделкою. Не розмовляти з напханим ротом.)

2. Перекажіть епізод із повісті «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу», який вам найбільше запам'ятався.

3. Заповніть таблицю «Реальне та фантастичне у повісті»

<i>Реальне</i>	<i>Фантастичне</i>

4. Дискусія

- Що містить у собі поняття «особистість»?
- Ваші життєві принципи.

V. Інтерв'ю «Наші заповітні мрії».

- Чи любити ви фантазувати, вигадувати якісь неймовірні речі?
- Про що найчастіше ви мрієте?
- Уявіть, що вранці ви прокинулися і відчули у собі чарівну силу. Яке перше диво ви б здійснили?
- Чому люди з давніх часів вигадували чарівні речі, різні чудеса, наділяли одне одного неймовірними властивостями?
- Як ви гадаєте, бути мрійником – це цікаво? Чи є місце для вигадки і мрії у сучасному житті?
- Чи обов'язково мрія має бути пов'язана з чимось матеріальним?

VI. Підсумково-узагальнюючий етап.

- Обмін враженнями
- Що вам найбільше сподобалося у Суботика?
- Яких помилок у поведінці за столом у ресторані припустився Суботик?
- Чи хотіли б ви подружитися з Суботиком?

- Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Учням пропонується закінчити речення:

Повість П.Маара «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу» примусила мене замислитися над тим ...

VII. Мотивація оцінювання.

VIII. Заключне слово вчителя

Протягом останніх двох уроків, ми з вами ознайомились із творчістю ще одного видатного дитячого письменника ХХ-ХХІ ст. П.Маара., зокрема із його повістю «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу». Оптимістичний образ Суботика, його віра в силу думки і фантазії вчить нас розвивати творчу уяву, виховувати у собі здатність радіти дитинству і життю. Отже, дитяча книга – один із засобів виховання, її місія передати не лише знання, а й емоційний заряд любові, який необхідний кожному у будь-якому віці.

Важливе місце у процесі виховання сучасних дітей займає дитяча література, особливо в умовах комп'ютеризації. Вона поєднує у собі безпосередньо щирий погляд дитини і життєвий досвід дорослого. Тому варто більше уваги приділяти читанню книжок, адже саме в них можна знайти правильні відповіді на ті питання, які хвилюють дітей.

Як у морських глибинах народжуються надзвичайної краси перлини, так у глибинах книги народжуються добрі поради. Тільки вмілий ловець може дістати з глибин морських перлину, а зрозуміти повчальний сенс книги спроможний лише підготовлений читач. Читати – потрібно вміти.

IX. Домашнє завдання.

Написати листа Суботику.

Урок 43

Тема: Туве Янссон – відома фінська письменниця, художник, Почесний професор Фінської республіки.

Мета: ознайомити учнів з життям і творчістю фінської письменниці Туве Янссон; збагнути велике значення її творчості, усвідомити вплив творів Янссон на світову літературу; розвивати вміння виділяти головні віхи життя людини; виховувати культуру зв'язного мовлення, наявність власної точки зору, доброти, щирість.

Обладнання: портрет Туве Янссон, географічна карта світу, виставка книг письменниці.

Твої твори, наче сон
Богом послана Туве Янссон...

*Найдорожче у людини – це життя.
Воно дається їй один раз...
М.Островський*

ХІД УРОКУ

I. Мотивація пізнавальної діяльності.

Слово вчителя

Сьогодні ми вирушаємо в надзвичайно цікаву подорож у Велике Фінляндське князівство. Ця подорож справить на вас незабутнє враження, відкриє багато цікавого, збагатить світогляд і відкриє ще одну незабутню сторінку світової літератури. Пропоную вам відшукати на географічній карті Фінляндію. Подивитись її розміщення, форму і побачити ,в якому географічному поясі вона знаходиться (учні разом з вчителем відшукують країну на карті) .

Гостем нашого уроку є учень 8 класу, який нам розповість про клімат, флору і фауну, господарство і населення Фінляндії (розповідь восьмикласника) .

А я вам пропоную заплющити очі і увявити собі цю державу.

II. Повідомлення теми, мети та епіграфа уроку.

Слово вчителя

1. Героїнею нашого уроку є чарівна жінка, творча людина, загадково – казкова письменниця – Туве Янссон.
2. Зверніть увагу на епіграф нашого уроку. Як ви розумієте вислів М. Островського? (відповіді учнів) . Так, своє життя недаремно прожила Туве Янссон . І, коли на старості літ її запитали, що вона хотіла б змінити у своєму житті? То мудра жінка відповіла, що нічого.
3. Бесіда з учнями.

Питання до учнів: Що ви очікуєте від уроку?

Запишіть свої очікування на клаптиках паперу і прикріпіть до дошки на корабель очікувань.
(Очікуванні відповіді:

- Багато цікавого дізнатися про життя і творчість Туве Янссон
- Хочу висловлювати свою думку
- Навчитися зв'язно давати відповідь на запитання)

III. Формування нових знань, умінь та навичок.

1. Розгляд портрета письменниці

Учні роблять опис (усний).

Усміхнена, високе чоло, прямий ніс, світле волосся, примружені очі, рівні густі брови, продовгуватий вираз обличчя, випромінює добро, тепло, дуже схожа на українку, бо у вінку .

2. *Слово вчителя.*

Коротка розповідь про Янссон. Народилася 9 серпня 1914 року в Гельсінгфорсі у великому Фінляндському князівстві. Це відома фінська письменниця, художниця. Завоювала всесвітнє визнання завдяки своїм книгам про Мумі – Троллів.

Мати письменниці відома художниця Сігне Хаммарштен, ілюструвала багато книг. Батько Віктор Янссон був вмілим скульптором. Туве – перша дитина в сім'ї Янссон. Крім неї було ще два хлопчики: Пер – Улоф (1920 р.н) – фотограф, Ларс (1926 р.н) – художник.

По материнській лінії Туве належала до відомої древньої шведської родини Камарштенів. З цієї родини вийшло багато відомих державних діячів. Туве часто в дитинстві гостювала у бабусі в Швеції.

З 10 років малювала ілюстрації для дитячих журналів. В 15 років їде на навчання в Швецію і отримує диплом Мистецької Художньої Академії. Після закінчення навчання починає ілюструвати книги і малювати карикатури на замовлення різних видавництв. В цей час вона створює серіал казок про Мумі – Троллів. Мумі – Троллі – це вигадані істоти, якісь кумедні тваринки, які проживали в долині Мумі.

3. Ось погляньте на книги нашої виставки про Мумі – Троллів (знайомство з книгами: «Комета прилітає», « Чарівниця зима», « Капелюх чарівника», « Батько і море»).

4. *Розповідь вчителя.*

За свої книги Туве почала одержувати великі кошти і купила собі острів Кловхарун у фінській затоці. Її комічні малюнки з тематики Мумі – Троллів продавали у 17 країнах і Туве вважала, що вона перш за все художниця, а потім письменниця. Відомі такі художні роботи Туве Янссон : фрески, настінні розписи, розпис вівтаря. З роками популярність мумі – книг зростала. По її творчості вчені захищали дисертації, писали наукові статті.

В 1994 році Янссон виповнилось 80 років. Цей день народження відмічала вся країна, її вшановували як національного героя. 27 червня 2001 року письменниця померла. В день похорону в Фінляндії було оголошено національний траур.

5. *Виступ попередньо підготовленої дитини* «Про нагороди Туве Янссон».

За життя Туве Янссон удостоїлась таких нагород:

- Премія ім. Нільса Хольгерсона, як кращому письменнику року (1953р.)
- Медаль Г – Х. Андерсена за вклад у розвиток дитячої літератури (1966р.)
- Премія Шведської Академії Мистецтв (1962р.)
- Золота Президентська Медаль Фінляндії (1966р.)
- Звання доктора мистецтв
- Премія ім. Сельми Лагерлеф за вклад в літературу (1993р.)
- Звання почесного професора Фінської республіки (1995р.) та багато інших.

З 2002 року у Фінляндії вручається літературна премія ім. Туве Янссон.

6. *Робота в зошитах.*

З опрацьованого матеріалу учні роблять висновок, які риси притаманні Туве Янссон.

Т- талановита

У-уважна

В- впевнена

Е-енергійна

Я-яскрава

Н- наполеглива

С-свідома

С-серйозна

О- освічена

Н- ніжна

Учні по черзі роблять запис на дошці.

IV. Розвиток зв'язного мовлення.

Запитання до учнів:

- Що вам найбільше запам'яталося про Туве Янссон?
- Про що б ви хотіли запитати письменницю, якби зустрілися з нею?

Відповіді учнів.

V. Підсумок уроку.

а) Чи справдилися ваші очікування? (учні озвучують).

б) Оцінка учнівської активності на уроці.

VI. Домашнє завдання.

1. Скласти хронологічну таблицю життя і творчості Туве Янссон.
2. Написати листа письменниці.

Коростіль Н.М., Дрпач І.А.
Вчителі світової літератури
Тиннянської ЗОШ І-Шст

Урок 44

Тема: Туве Янссон. Чарівність художнього світу в казці «Комета прилітає»

Мета: закріпити знання учнів про життя та особливості творчості Туве Янссон. Познакомити учнів із сюжетом та образною системою казки; формувати в учнів навички вдумливого виразного читання; розвивати асоціативне та логічне мислення учнів, творчу уяву та здібності, навички словесного малювання; прищеплювати школярам кращі загальнолюдські риси; виховувати силу духу, досягати поставленої мети, віру в себе і друзів.

Обладнання: портрет Туве Янссон, книга «Комета прилітає», проектор, слайди проєкцій, олівці, альбомні аркуші, музичний запис спокійної мелодії.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Перевірка домашнього завдання.

Запитання до учнів :

1. Що відомо про походження і місце народження Туве Янссон?
2. Що принесло письменниці всесвітнє визнання?
3. Розповісти епізод, який найбільше запам'ятався про життя Туве Янссон.
4. Дати словесну характеристику портрета та рис характеру.
5. Зачитати свій лист, адресований Туве Янссон.

(відповіді учнів)

II. Повідомлення теми, цілей, завдань уроку.

III. Формування нових знань, умінь і навичок.

1. Слово вчителя.

Отже, ви вже знаєте, що всесвітнє визнання Туве Янссон принесли казки про Мумі – Троллів. Образ Троллів виник в 1930 році. Перше їх зображення було зроблено в карикатурах фінського журналу «Гарм». Троллі – це казкові істоти, якісь кумедні тваринки. Головна їх риса – доброзичливість, хоча поряд з ними багато негативу, тому, що так влаштований світ.

2. Завдання для учнів.

Візьміть олівці і альбомні листки та намалюйте своїх Мумі - Троллів, якими ви їх уявляєте, а тоді подивимось слайди про Троллів Янссон.

(під тиху спокійну музику учні виконують малюнки, потім демонструють їх і розповідають чому саме такими вони їх уявляють).

3. Перегляд слайдів з книг про Троллів Туве Янссон.

4. Слово вчителя.

Тепер у вашій уяві чітко постав образ Троллів. Слід відмітити, що Мумі, де б не були, що б не робили, вони завжди повертаються в свій рідний дім.

В творчості Туве Янссон образ рідного дому, місця займає велике місце. Це дім, в якому завжди горить світло, чекають рідні, смачна їжа, тепленьке і м'якеньке ліжко. Це місце, куди можна завжди повернутись. Про надзвичайно цікаві пригоди Мумі – Троллів ми дізнаємося з казки «Комета прилітає».

5. Розгляд книги. Опис титульної сторінки.

6. Інформаційне слово вчителя.

В долині Мумі – Троллів завжди щось трапляється. Часом комічне, часом лякливе і страшне. Ось і тепер, коли нічого не сповіщало про біду, на землю рухається Комета з космосу. Що буде? Як урятуватись? Над цим розмірковують Троллі. Тому ця дитяча казка є філософською.

У Троллів дуже спокійна мама, веселі і добрі друзі, і ніяка комета їм не страшна. Головне, коли це вогняне страхіття буде близько, не піддаватись паніці, а знайти затишну печеру, зібратись там усім разом, і головне не забути взяти торт. А ще, організувати ванну, щоб помитися. І в самий страшний момент ,перед загибеллю, хвилюватись про те, щоб нікого не образити необдуманим висловом. Такі елементи добра є домінуючими у творі.

Ця казка поведе вас, діти , в чарівний світ природи. Ви побачите чудовий зразок прекрасної сім'ї.

7. Робота з книгою.

Виразне читання казки учнями (буксирне читання по абзацах).

Учні прочитують першу частину казки вголос. Проводиться бесіда за прочитаним. Особливо слід відмітити чудову долину, де жили Троллі, ліс, річку, дерева, а також міцну дружбу Тролля і Сніффа з мавпочкою.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

Бесіда за питаннями:

1. Чи сподобався вам чарівний світ природи , яким розпочинається казка?
2. Що вразило при першому знайомстві з Мумі – Троллями?
3. Чому ви вважаєте, що цей твір є казкою?

Проблемна ситуація

Тепер ви вже глибше познайомилися з Мумі – Троллями. Подумайте, чи могли б ви обрати Тролля своїм другом? Обґрунтуйте чому?
(дитячі відповіді).

V. Підсумки уроку.

Оцінка. Підсумувати і узагальнити вивчене.

VI. Домашнє завдання .

Прочитати другу і третю частини казки «Комета прилітає». Вміти переказувати казку. Створити ілюстрацію до улюбленого епізоду.

Урок 44

Тема: Туве Янссон. Втілення ідей доброти, щирості та любові в казці «Комета прилітає».

Мета: зосередити увагу учнів на ідеях доброти, щирості, любові, поваги, дружби; визначити особливості поведінки Тролля в екстремальних ситуаціях; розвивати навички слухання, вміння висловлювати свою думку, робити філософські розмірковування; виховувати любов до літератури, дружбу, повагу.

Обладнання: підручники, проектор, слайди казки, ілюстрації до твору, таблички для кожного учня, схематичний Троль.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація пізнавальної діяльності.

Вступне слово вчителя.

Сьогодні ми продовжимо роботу над казкою Туве Янссон «Комета прилітає». На попередньому уроці ви вже частково познайомились із цією казкою.

Перевірка домашнього завдання.

1. Запитання:

Чи сподобалась вам казка? Чим саме? (очікувані відповіді).

- Тому що у казці мова іде про цікаві дивовижні істоти, видумані самою авторкою.
- Всі Мумі – Тролли дуже добрі, щирі.
- В казці всі шанують один одного, поважають усіх мешканців долини і лісу.
- Сім'я та друзі для героїв найцінніше.
- Мумі- Тролли ризикують життям, щоб врятувати мавпочку.
- Сподобалось, як всі дружно діляться тортом.
- Повертають дорогий браслет Фреккен.
- Нікого не хочуть образити.

2. 3 – 4 учні коротко передають зміст прочитаного вдома твору(інші роблять доповнення).

3. Інші учні демонструють малюнки, які намалювали вдома до цікавих уривків і розповідають їх, ілюстрації прикріплюють на класній дошці.

II. Повідомлення теми і мети уроку.

На цьому уроці ми повинні закінчити вивчення казки Туве Янссон «Комета прилітає». Зараз ми будемо вголос читати частину казки і вам всім потрібно самостійно заповнити таблицю, в якій відмітити добро, щирість, любов героїв.

Герої	Добрі вчинки героїв казки
Сніфф	
Мумі - Троль	
Фреккен	
Професор обсерваторії	
Хемуль	
Снусмумрик	

Після самостійної роботи учні роблять висновки про ідеї доброти, щирості та любові.

III. Формування нових знань, умінь та навичок.

1. Читання тексту в класі й обговорення прочитаного з одночасною роботою над виразним читанням і робота з таблицею.
2. Перегляд слайдів і пояснення вчителем зображеного.
3. Запропонувати учням заплющити очі і уявити небо, яке Муммі побачили в телескопі і уявити комету.
4. Бліц інтерв'ю (учнівські враження про побачене.)
5. Робота в зошитах (учні визначають реальні і казкові мотиви у творі і записують в зошит).

Реальне	Казкове
Ліс, долина, бурхлива річка, водоспад, мавпочка, професори обсерваторії,	Мумі – Тролли, ондатр, звірі розмовляють, Снусмумрик грає на

телескоп, комета, їжа, турбота мами про сім'ю, дружба, повага, любов.

губній гармошці, порятунок мавпочки, будівництва батьком Троллем моста, різні кумедні витівки героїв.

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

а) Колективна бесіда за змістом твору.

б) Хвилинка тренінгу (учні стають в коло і передають один одному потиском руки ті позитивні риси, про які вони дізнались на сьогоднішньому уроці).

Добро, толерантність, ввічливість, допитливість, хвилювання за інших, радість, дружба, відвага, цікавість, подільчивість, любов до ближнього, любов до природи, працелюбність, відповідальність за інших.

в) На дошці схематичний малюнок Мумі – Тролля. Учні по черзі ідуть до дошки і записують навкруг нього риси характеру.

V. Підсумок уроку.

Слово вчителя.

Отже, завдяки цим рисам, які ви передали один одному і оцінили в Мумі – Троллі страшне лихо минуло. Казка закінчилася щасливо. Комета пролетіла, але не прилетіла. І від цього дня мешканці казкової долини ще більше здружились і полюбили один одного. Можна зробити такий висновок, що тільки справжня дружба, добро і допомога непоказні, вони не кричать про себе, але знаходять способи захистити кого потрібно.

Оцінка учнівської діяльності на уроці.

VI. Домашнє завдання.

Прочитати ще раз казку. Підготуватись до контрольної роботи.

Урок 45

Тема: Контрольна робота. Тестові завдання.

Мета: перевірити рівень засвоєння знань учнями; удосконалювати вміння, застосувати набуті знання і навички на практиці; виховувати культуру писемного мовлення, логічність, охайність.

Обладнання: картки із тестовими завданнями.

ХІД УРОКУ

I. Коментування завдань для контрольної роботи(початковий, середній, достатній рівень).

II. Виконання тестових завдань.

1. У якому році народилася Туве Янссон?

а) 1910р

б)1914р

в)1920р

г)1926р

2. Мати письменниці була:

а) вчителькою

б)скульптором

в)художницею

г)письменницею

3. У сім'ї Туве було:

а) два брати

б)брат і сестра

в)два брати і сестра

г)дві сестри

4. Народилася Туве Янссон у :

а) Франції

б)Швеції

в)Норвегії

г)Фінляндії

5. Найвідоміші твори Янссон про:

а) тварин

б) Мумі - Троллів

в) непосидючих дітей

г) про чарівників

6. Померла Туве Янссон у віці:

а) 80 років

б) 85 років

в) 87 років

г) 90 років

7. Мумі – Троллі це:

а) кумедні чоловічки

б) смішні тваринки

в) дивні павучки

г) небесні світила

8. Що шукав Сніфф, коли знайшов грот?

а) торбу

б) скриню

в) таємне місце

г) ящик

9. Хто обмоклий прийшов вночі до Троллів?

а) Снорк

б) Хіппі

в) Ондатр

г) Мумі- батько

10. Що є головним мотивом творів Туве Янссон?

а) дитинство

б) дружба

в) воля

г) природа

11. Що побачили друзі у гроті?

а) зірку з хвостом

б) груші

в) птахи

г) ракушки

12. На чому грав Снусмумрик?

а) дудці

б) губній гармошці

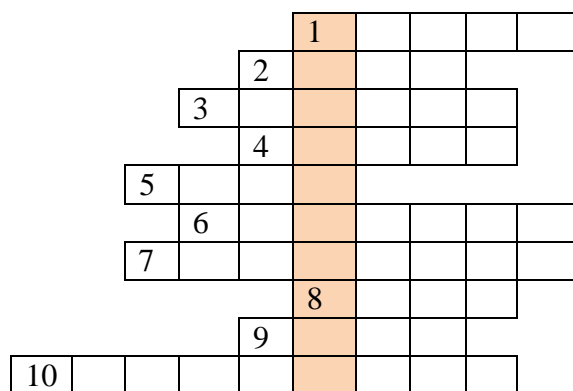
в) стеблинці

г) барабані

Банк відповідей

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
б	в	а	г	б	в	б	г	в	в	а	б

Для учнів високого рівня треба розгадати кросворд, щоб у виділених клітинках отримати слово, яке принесло Туве Янссон всесвітнє визнання.

Запитання:

1. Хто перший подружився з Троллем і Сніффом?(мавпа)
2. Ім'я автора казки «Комета прилітає»(Туве)
3. Що страшне наближалось на долину Троллів?(комета)
4. Ім'я матері Туве Янссон?(Сігне)
5. Де Тролль вперше побачив зображення комети?(грот)
6. Що варила мама, коли Троллі повернулися з лісу?(варення)
7. Перше покликання Янссон?(художник)
8. Ім'я брата Туве?(Ларс)
9. Що було засобом пересування Сніффа і Тролля в експедиції?(пліт)
10. Де похоронена казкарка? Назва міста. (Хельсінкі)
(колективний збір зошитів)

III. Домашнє завдання.

Прочитати казку Туве Янссон «Зима - чарівниця».

Сидорчук В.В.
Вчителька світової літератури
Слобідкорахнівської ЗОШ І-ІІ ст..

УРОК 46

Тема. Узагальнення і систематизація навчального матеріалу. Інтелектуальна гра «Куб»

Мета: з'ясувати рівень засвоєння п'ятикласниками навчального матеріалу; розвивати логічне мислення, інтелектуальні і творчі здібності, вміння висловлювати власні думки; виховувати доброту, працелюбність, почуття дружби, відповідальність за свої вчинки.

Обладнання: тестові завдання, портрети письменників, мультимедійні слайди, проектор.

Тип уроку: урок – гра

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Слово вчителя. Ось і добігає завершення навчальний рік. З цікавістю ви переступали поріг кабінету світової літератури. Для вас це був новий предмет. Але ви всі з радістю поринули у Чарівний Сад Світової Літератури, навчилися цінувати красу художнього слова, збагатилися новими знаннями, враженнями, емоціями. І все - завдяки книгам. А сьогодні ми пограємо у гру «Куб». Кожен може стати гравцем, а всі будемо групою підтримки. Можна спробувати, перш ніж дати відповідь. Можна спростити завдання. Можна отримати пораду від групи підтримки. Що ж приступаємо до гри.

III. ГРА

Перший тур. Щоб потрапити ще раз у Чарівний Сад Світової Літератури, потрібно виконати тестові завдання.

1. Куди шмигнув шакал, тікаючи від голодних псів:
  - а) у дім столяра;
  - б) у дім чинбаря;
  - в) у дім маляра?
2. Чим Хлопчик – Мізинчик позначив дорогу додому:
  - а) білими камінцями;
  - б) білим піском;
  - в) білою крейдою?
3. Хто подарував пензлик Маляну:
  - а) шкільний учитель;
  - б) сивобородий дідусь;
  - в) Малян сам заробив гроші і купив пензлик?
4. Яким чином Синдбаб позбувся старого, який сидів у нього на плечах:
  - а) дав йому горіхів;
  - б) приніс його до води;
  - в) напоїв його вином?

5. Коли пані Метелиця привела ледащицю до брами, то на неї перекинувся:

а) *казан смоли;*

б) *бочка меду;*

в) *мішок золота.*

6. Чарівний предмет, яким користувалася зла цариця:

а) *гребінець;*

б) *дзеркальце;*

в) *шкатулка.*

7. За спів солов'я всі свої багатства ладна віддати:

а) *імператор;*

б) *Смерть;*

в) *проста людина.*

8. На кого став схожий Хлопчик – зірка, коли образив рідну матір:

а) *на коня і мишу;*

б) *на ящірку і носорога;*

в) *на жабу і гадюку?*

9. Подруга Лобо:

а) *Бінго;*

б) *Бланка;*

в) *Багіра.*

10. Ім'я тітки Тома Соєра:

а) *Поллі;*

б) *Полліанна;*

в) *Памелла.*

11. Поллі Гарінгтон ніколи не:

а) *спала;*

б) *усміхалася;*

в) *сварилася.*

12. Вірний друг Аліси:

а) *пан Домбі;*

б) *пан Ліддел;*

в) *пан Чарлі.*

13. Скільки ліжок було в будинку сім'ї Бакитів:

а) *1;*

б) *2;*

в) *3?*

14. Скільки днів і ночей проспав Муллі – троль:

а) *100;*

б) *200;*

в) *300?*

15. Якого кольору було волосся у Суботика:

а) *темно – червоного;*

б) *яскраво – рудого;*

в) *блакитно – рожевого?*

Відповіді. 1. В. 2. А. 3. Б. 4. В. 5. А. 6. Б. 7. Б. 8. В. 9. Б. 10. А. 11. Б. 12. В. 13. А. 14. А. 15. Б.

Взаємоперевірка тестових відповідей.

Молодці. Всі справились із завданням. Видно із відповідей, що зачарував вас Сад Світової Літератури. Дуже сподобалось мандрувати.

Другий тур. Ми з вами пройшли стежками улюблених героїв. А зараз ми зустрінемося з письменниками. З людьми, котрі створили такі унікальні шедеври. У цьому турі потрібно за фотографією впізнати письменника.

Записуємо відповіді, слідкуючи за слайдами, які будуть появлятися на екрані

Взаємоперевірка «Впізнай письменника». (Слайд 1 – 15 презентації «Впізнай письменника»).

Третій тур. Всі, хто дав правильну відповідь приймають участь у третьому турі. Інші учні переходять у групу підтримки. Можна отримати додатковий бал за правильну відповідь.

Щоб здійснились ваші мрії, вам потрібні гарні знання. Зараз ми відправимось в віртуальну мандрівку, пригадуючи теоретичні поняття.

(Слайд 1- 13 презентації «Теорія літератури»)

Четвертий тур. Багато нового і цікавого ви запозичили для себе. Завдання четвертого туру, яке перед вами ставить Куб, висловити своє ставлення до героїв, використавши прийом сенкан.

Алгоритм роботи

1. У першому рядку записується одне слово, іменник, який є темою сенкану.
2. У другому – два слова, прикметники, які є означеними до теми.
3. У третьому – вміщуються три слова (дієслова, які вказують на активність, дієвість, пов'язану з темою).
4. У четвертому – записується фраза, якою висловлюється розуміння теми (складається із чотирьох слів)
5. У п'ятому – одне слово, іменник – синонім (висновок) до теми.

Метелиця

Співчутлива, щедра

Допомагає, жаліє, нагороджує

Справедливо ставиться до дівчат

Бабуся

Падчірка

Роботяща, добра

Працює, допомагає, співчуває

Допомагає у скрутній ситуації

Дівчина

IV. Підсумки уроку.

Вчитель. У. Еко писав: «Книжки – машини для провокування власних нових думок»

V. Рефлексія

Я хочу бути схожим...

Я буду робити добро...

Я змінився, дякуючи...

Я буду ставитись до своїх батьків...

Я мрію про...

УРОК 47

Тема. Узагальнення і систематизація навчального матеріалу. Шість сходинок до вершини знань

Мета: повторити й узагальнити засвоєний матеріал; розвивати зв'язне мовлення учнів, вміння систематизувати матеріал; прищеплювати інтерес до читання художніх творів.

Обладнання : комп'ютер, проектор, екран, мультимедійні слайди, виставка книг письменників.

Тип уроку: урок – гра

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Слово вчителя. Протягом року ви вчитувалися в художні твори, старалися визначити тему, дібратися до суті, збагнути головну думку творів, вчилися спілкуватися з книгою, в кожній з яких зібрано мудрість віків, досвід багатьох поколінь. Франсуа Бекон писав: « Книги – кораблі, думки, які мандрують хвилями часу й перевозять свій коштовний вантаж від одного покоління до іншого».

Тож спробуємо ще раз пройти сходинками, що проклали для нас письменники і поети, літературні герої, з якими ми познайомились цього року

III. Робота над темою уроку.

1 сходинка. Віднови відповідність.

Пауль Маар	«Казка про мертву царівну і сімох богатирів»
Туве Янсон	«Пані Метелиця»
Роальд Дал	«Соловей»
Марина Цветаєва	«Хлопчик – зірка»
Якоб і Вільгельм Грїмм	«Машина для здійснення бажань»
Олександр Пушкін	«Капелюх чарівника»
Андерсен	«Чарлі і шоколадна фабрика»
Оскар Уайльд	« Книжки в червоній палітурці»
Льюїс Керролл	«Про коника та цвіркуна»
Елеонор Портер	« Нічна пісня подорожнього»
Марк Твен	« Задзвени із глибини»
Сетон Томпсон	«Лобо»
Джон Кітс	« Аліса в країні див»
Йоганн Гете	«Полліанна»
Генріх Гейне	« Пригоди Тома Соєра»

2 сходинка Зустріч літературних героїв (рольова гра)

Продумати і відтворити діалоги між вказаними персонажами (випереджальне домашнє завдання)

Про що, на вашу думку, могли поговорити:

- Том Соєр («Пригоди Тома Соєра» Марка Твена) і Полліанна («Полліанна» Елеонор Портер);
- Аліса (« Аліса в Країні Див» Льюїс Керролл) і Чарлі («Чарлі і шоколадна фабрика» Роальда Дала);
- Сіндбад – Мореплавець (арабська народна казка « Сіндбад – Мореплавець») і королевич Єлісей («Казка про мертву царівну і сімох богатирів» О. Пушкіна)

3 сходинка. Автор – країна

На слайдах буде показана країна. Ваше завдання – мандруючи літературною картою світу – вказати прізвище письменника, який народився у цій країні. (1 – 8 слайди презентації «Автор – країна»)

Німеччина – Пауль Маар, Якоб і Вільгельм Грїмм

Фінляндія – Туве Янсон

Великобританія – Роальд Дал, Льюїс Керролл, Джон Кітс, Оскар Уайльд

Росія – Марина Цветаєва, Олександр Пушкін

Америка – Елеонор Портер, Марк Твен

Канада – Сетон Томпсон

Німеччина – Генріх Гейне, Йоганн Вольфганг Гете

Данія – Ганс Крістіан Андерсен

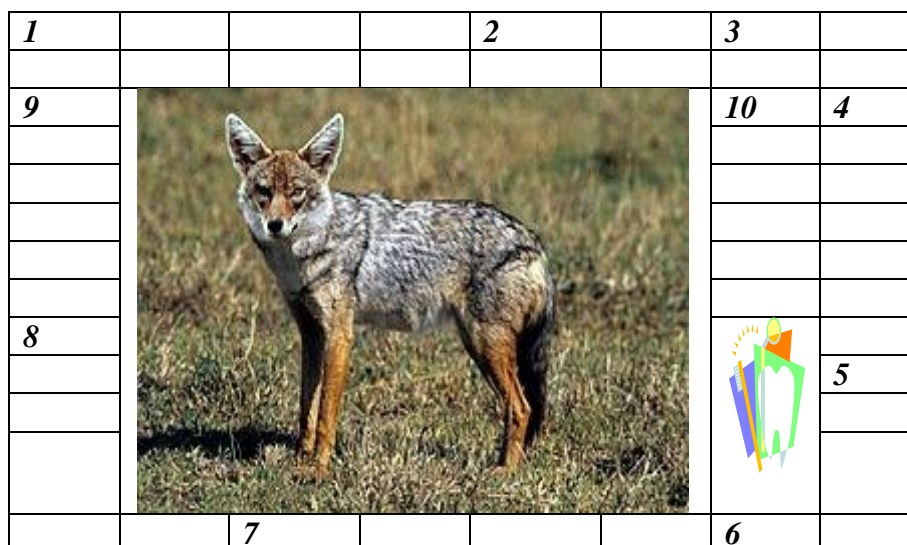
4 сходинка. Розгадай чайнворд.

Кожна група отримує отримує по два чайнворди, які потрібно розгадати.

Індійська казка «Фарбований шакал»

- 1. Хто такий Чандарава?*
- 2. Посаду головного радника отримав...*

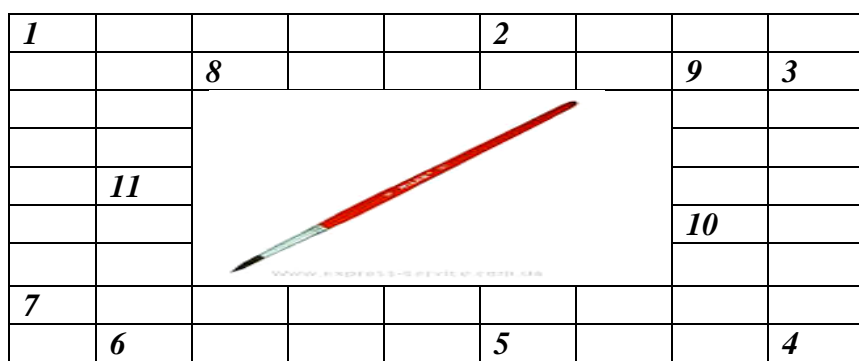
3. Палацовий сторож
4. Тигр був...
5. Одного разу від лютого голоду Чандарава забився у ...
6. Чандараву роздерли за...
7. Як був покусаний Чандарава?
8. Як же цей пройдисвіт нас ...
9. Ти будеш над усіма звірами...
10. Шакал шмигнув у дім...

Відповіді. 1. Шакал. 2. Лев. 3. Вовк. 4. Керуючим. 5. Місто. 6. Обман. 7. Нещадно. 8. Обдурив. 9. Володарем. 10. Маляра.

Китайська народна казка «Пензлик Маляна»

1. Яким словом назвав Маляну вчитель?
2. Що малював на камені, вмочивши пальця у воду, Малян?
3. На якому мурі Малян намалював коня?
4. Хто кинувся на імператора?
5. Що було відчинене у школі?
6. Учитель здивовано витріщив на нього...
7. Хто наказав своїм вельможам розшукати хлопця?
8. Як усе золото перетворилося на каміння?
9. Ім'я хлопчика.
10. Довелося Маляну залишити рідне село після...
11. Малян – це...

Відповіді. 1. Злидар. 2. Рибок. 3. Кам'яному. 4. Удав. 5. Вікно. 6. Очі. 7. Імператор. 8. Раптом. 9. Малян. 10. Неприємності. 11. Ім'я.

Ганс Крістіан Андерсен «Соловей»

1. Володар Китаю.

2. Дорогоцінний камінь.
3. Розпорядження імператора.
4. На якому троні сидів імператор?
5. Імператор наказав, щоб пташка була при дворі...
6. Назва будь – кого.
7. Штучний соловей був подарунком від імператора...
8. Як потрібно було поводитися з штучною пташкою?
9. Скільки раз уночі мав право вилітати справжній соловей із палацу імператора?
10. Із яких китайських слів був твір, який написав капельмейстер про штучну пташку?
11. У коробці лежав маленький ... (який?) виріб.

1								2		
					8					
				СОЛОВЕЙ						
									3	
7									9	
6	11									4
								10		
				5						

Відповіді. **1. Імператор. 2. Рубін. 3. Наказ. 4. Золотому. 5. Увечері. 6. Ім'я. 7. Японського. 8. Обережно. 9. Один. 10. Найважчих. 11. Художній.**

Ернест – Сетон Томпсон «Лобо»

1. Велика скотарська округа на півночі Нью – Мексіко.
2. Череда корів від переляку...
3. Лобо легко наздогнав прудконогу...
4. Коли Генерей склика собак?
5. Що таке Генерей?
6. Хто охороняв Лобо?
7. Міцна мотузка, яку закидали на шию тварин.
8. Генерей постійно вовчі сліди...
9. Лобо був...
10. Оселя, де жили люди.
11. Що накинули на Лобо, коли його привезли на ранчо?
12. Вовки щодня з'їдали у скотарів одну...
13. Лобо ніколи не нападав на людину. А зустрічі з нею...
14. Лобо в своїй зграї був...

1						2				
		9						10		
				ЛОБО						
									3	
8									11	
	14									
7										
		13					12			
	6		5						4	

Відповіді. 1. Курумпо. 2. Очманіла. 3. Антилопу. 4. Увечері. 5. Ім'я. 6. Янгол.
7. Ласо. 8. Оглядав. 9. Володар. 10. Ранчо. 11. Ошийник. 12. Корову. 13. Уникав.
14. Ватажком.

5 сходинка. Поетичне доміно

Кожна група отримує стрічки із вірша, який вчили напам'ять. Але ці стрічки переплутані. Потрібно скласти їх у правильній послідовності у завершений текст.

Гете

Нічна пісня подорожнього

Тиша без краю, без меж.

Змовкнув пташиний галас.

Вітерець в долинах

Затих.

Почекай – зараз

Ти заснеш теж.

На гірських вершинах

Спить сніг.

НІЧНА ПІСНЯ ПОДОРОЖНЬОГО

На гірських вершинах

Спить сніг.

Вітерець в долинах

Затих.

Тиша без краю, без меж.

Змовкнув пташиний галас.

Почекай — зараз

Ти заснеш теж.

6 сходинка. Творча. Створення монологів.

Монолог санчат Кая, прив'язаних до саней Снігової Королеви.

Сани, санки, санчата! По – різному називають нас. Ми є зимовим видом транспорту. Ми, як ті кораблі, що плывуть морем, несемось з гірки.

Ми – саночки Кая Три пори року ми відпочиваємо. І ось приходить Зима. Земля дрімає, скована морозами. У повітрі миготять цілі рої сніжинок. А ми, і багато наших друзів, із своїми господарями беремось за роботу. Мчимо з веселим сміхом з гірки, віражуємо по крутих вулицях навипередки. Нам було добре. Нас старанно доглядали, просушували. Ми залюбки катали і Кая, і його подругу Герду. Ми вигравали усі перегони.

Ось і цього разу, накатавши дітей, зупинились на відпочинок.

Та сталося щось невиправне. Ми не встигли просохнути, як Кай із злістю потягнув нас на вулицю. Своім твердим серцем ми відчули негаразд. Попробували впіратися, та марно, ще сильніше потягнув він нас за шарф, чуть не відірвавши його. Та найгірше було попереду. Перед нашим носом появилось щось незвичайне. Все сяло сріблом, переливалося сотнями алмазів. Ми такої краси ще зроду не бачили. Аж соромно стало за себе, що ми такі прості, протерті, із кирпатим носом. І це ще не все, тут прийшлося вислухати насмішки та огидливе ставлення зазнавшихся багатих Сан. У них володаркою була сама Снігова Королева. І вони цим дуже пишалися. Від цього знайомства повіяло крижаним холодом. Ми хотіли непомітно заїхати в намет снігу, та марно. Чи то Кай вирішив прокататись, чи Сани вирішили над нами посміятись. Та коли Вони рушили, ми потягнулися за ними. Після невеликого переляку нам стало приємно, що супроводжуємо Сани. Ми задерли свого кирпатого носа і помітили, що над нами уже миготить небо. Спробували глянути вниз.

- Ой, лишенько, що ж це таке?

Земля була далеко внизу.

- Що, злякалися, замарашки? – з насмішкою промовили до мене Сани.

Та ми мало що розуміли. Від страху, від холоду, якого ще за все своє життя не відчували. Відмерзли мої дерев'яні спинки, а дощечки покрились крижаними сріблястими намистинками. Зледенілим поглядом ми поглянули на себе. Які ми були гарні! От якби нас побачили наші друзі! Та, марно!

Ми літаємо високо в небі. І коли зустрінемо своїх друзів – не знаємо. Нам було дуже холодно. Ми вже не раділи багатству шатів, в які були одягнені. Нам було байдуже до розваг, до насмішок великих Сан, до Кая, який також змінився, для нас незрозуміло чому.

Ми зупинились у палаці, думали там зігріємось, та, марно. В приміщенні було ще холодніше. Нас відчепили і забули про наше існування.

Та віра про зміни, у нашому залізному серці, не вмирала. Ми знали, що допомога прийде, Кая і нас звільнять з льодового полону.

Та це буде наступна розповідь про наші пригоди. А зараз нам нічого не залишається, як відсипатися під кришталевою колоною у палаці Снігової Королеви.

IV. Підсумок уроку.

Молодці! Гарно попрацювали ! Я радію, що ви подорослішали на рік. Запозичили для себе від героїв, з якими познайомились, доброту, терпіння, наполегливість, сміливість, гуманність. І тепер ми з вами можемо відправлятись у подорож країнами «Міфологією», «Байкою», «Пригодами і фантастикою», «Людськими стосунками».

V. Рефлексія.

Мені найбільше запам'ятався твір...

Я переживав за долю героя...

Серед усіх письменників я б познайомився...

До себе у гості я б запросив...

Листа хотів би написати...

Улітку я буду продовжувати читати твори...

Я хочу більше дізнатися про ...